

کلیات شیلی

فارسی

یعنی

مجموعہ قصائد و غزلیات و مثنویات و قطعات و رباعیات

مولانا شیلی

میشتر اپنا پیش تنقذ نام دیوان شیلی و دستہ گل و برس گل و برگ گل

شرح شدہ ہے، ملاحظہ کیجئے و مکمل

قرآن مجید

پہلے ہی مکتبہ

دہلی

فہرست یکلیات شبلی

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۴۱-۴۰	قصیدہ تشکر سلطان جهان بیگم	۴۱-۱	قصائد
مرانی		۴-۱	قصیدہ عید
۴۳-۴۲	مرثیہ نواب ضیاء الدین خان شہر	۸-۴	ترکیب بند بزم تعلیم
۴۵-۴۴	مرثیہ مولانا فیض الحسن صاحب	۱۰-۸	نامہ حالات سفر لکھنؤ و حیدرآباد
۴۸-۴۶	مرثیہ جنرل عظیم الدین خان	۱۰-۱	قصیدہ ندوۃ العلماء
۵۰-۴۸	مرثیہ شیخ حبیب اللہ والد مصنف		ترکیب بند متضمن حالات مدرستہ العلوم کہ
	ثنویات	۱۵-۱۱	پیش ہر اسے دکن خواندہ شد
۵۲-۵۱	ثنوی نامتسام	۱۹-۱۶	قصیدہ متضمن تحسین طرز نو
۵۴-۵۲	دیباچہ سیرۃ النعمان	۲۳-۱۹	قصیدہ متضمن حالات مفردوم
۵۶-۵۵	ثنوی قططنیہ	۲۵-۲۳	قصیدہ بہاریہ
۵۹-۵۷	مکب ہمایون سلطانی	۲۹-۲۵	قصیدہ شیر
	غزلیات	۳۲-۳۰	ترکیب بند کہ بعد از واپسی روم بدرستہ العلوم خواند
۶۶-۶۰	غزلہاے دیوان شبلی	۳۷-۳۲	ترکیب بند کہ بندوۃ العلماء امت سر خواند
۸۶-۶۰	غزلہاے دستہ گل	۳۸-۳۸	قصیدہ تہنیت میر عثمان علی خان

P
501-551
CHI

3924

AK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قصیدہ عید

کہ درویش از شرح دادن گرمی ہنگامہ عید - نختی از برہمے کار اسلامیان نمودہ آمد،

۱۸۸۳ء

باز شد بر رخ گیتی در امید منرا از
کہ در گرفت نہ نیارد کہ کند پاسے دراز
چون گل تازہ کہ غنچہ آتش نتوان کردن باز
نشہ عیشش نہ ارد بے و بادہ نیاز
این ہمہ گرمی ہنگامہ و این زینت و ساز
ہر یکے در ہنر خویش ز دیگر ممتاز
عید کہ کعبہ و شان دشت نور و ان حجاز
نغمہ از تنگی جا بارسنے یا بد باز

روز عید ست و دیگر کار جہان گشت بساز
بہت بیداد فلک آن ہمہ کوتاہ شدہ است
خلق را با زلب از خندہ فرا ہم آمد
سخن از مے چہ کنی بادہ چہ خواہی امروز
خواہ از خانہ برون آسے کہ دیدن دارد
مردمان بین کہ ز ہر ناحیہ گرد آمدہ اند
ہمہ در راہ طلب گرم نفس چون خورشید
مردمان بس کہ ز ہر گوشہ منرا آمدہ اند

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
	قصائد و غزلیات آغا ز شہاب	۹۰-۱۰۶	غزلماے بوئے گل
۱۱۳-۱۱۶	نعت ۱۱۳-۱۲۱	۱۰۶-۱۱۱	غزلماے برگ گل
۱۱۶-۱۱۷	در مع سلطان عبد الحمید		قطعات
		۱۱۲-۱۱۳	نامہ منظوم
۱۱۶-۱۲۰	عزل	۱۱۲-۱۱۳	خطاب آقا خان بترکان عثمانیہ
۱۲۰-۱۲۰	فخریہ	۱۱۳-۱۱۳	بر حادثہ گزند پائے خویش
۱۲۰-۱۲۰	نوید شادی	۱۱۳-۱۱۳	سلم یونیورسٹی
۱۲۱-۱۲۱	مدینہ منورہ پیش رو ضحہ انور خواند		

خود همان جمع که میداشت بهم تیغ و مسلم
آنکه در انجمن فضل نمیداشت هم سال
آنکه جان در تن افسرده حسنی بدید
همیست و هندسه را پایه از گشت بلند
نظم او بنگردانگه سخن از سرگویی
یاد آن رونق و باز آید سر در بغداد
تشرطیه آنکه از و کسب هنر کرد و رنگ
خود همان جمع که افراخت بیوق مسلم
آنکه پامال خرامش چه خراسان و چه پارس
آنکه دلم به حبیب داغ سجودش برداشت
روم را لرزه بر اندام زبانگ غضبش
فتح را از پئے طاعت خم تیغش محراب
روح او بود که تاج از سر قصبه بر بود
اینک آن قوم بجالیست که نتوان گفتن
دست هر یک شن از دهن مطلب کوتاه
همه را از ستم حادثه خون گشته جگر
غم بدان مایه که هرگز نتوان دید تهی

خود همان قوم که بوده است بهر پایه رسد از
آنکه در بزم که دهر نه بودش انباز
آنکه برداشته قفل از در گنجینه راز
منطق و فلسفه را داد هم او ذیب و طراز
نثر او بین و در گزیده نثران از اعجاز
یاد آن گرمی هنگامه فن در شیراز
دان سحر نو که اطالیه با و داشت نیاز
آنکه بر اوج فلک سود کله گوشه ناز
آنکه تاراج نگاهش چه عراق و چه حجاز
آنکه سلجوق بنجاک در او کرد نیاز
هند را غلغله مفتدم او زهره گداز
نخت را بهر پرستش در او کعبه راز
تیغ او بود که شد بادل کسری همراه
خود بین تا بچه انجام رسید آن آغاز
هر یکی را به ستم و غصه زبان گشته دراز
همه را شیوه بیچارگی و عجز و نیاز
دید از اشک و دل از غصه فغانها گذاز

آنرا بکے جلوہ فروش آمده در خانه زین
آسی یک از تابش خورشید فروخته بروی
واعظ آراسته عمامه و از روی شرف
زاهد ساده هم از کلبه تنهایی خویش
با همه شوکت و سرباهم نمکین و شکوه
نفس چند شستند دوزانو و انگه
مفتی شهر هم از جا بامت برخاست
انچه بایست از تریل و سکون در قرائت
پس و گر خطبه بنمود با و از بلند
شاخ و برگ سخن انسزدوم و از جافتم
شور برخاست ز مردم که مبارک بادا
در سخن بودیکه کز عنبر دنیا رستم
کوک از روی ادب عرض نیایش میکرد
پدر از مهر پیاخ پسرش را گفته
حیف کاین شور و طرب یک دوشنیش مانند
جمع اسلام چو باشد هفت تیر بلا
فرق نبود بحقیقت ز محرم تا عید

وان دگر بر زده بر هودج زرباش ناز
وان دگر در کنف چتر شده جلو طراز
شکل را کرده چو سر رشته امید دراز
با کهن حنرت خود رفت بدون بهر غار
خلق در عید که آمد ز ره صدق و نیاز
راست چون سرد ستاد ندپای ذکر و نماز
با همه صدق و صفا با همه انصاف و نیاز
همه بروجه حسن کرداد آن ممت از
خطبه چون سخن قامت محبوب دراز
خود نگویم که چو انجم پذیرفت آغاز
عید داین گرمی هنگامه داین نیت و ساز
دیگرے گفت علی الرغم سپهر کج باز
پیر گفته صدوی سال ترا عمر دراز
مَحَبَّاتِکَ اللَّهُ بَعَثَ مِمْتَاز
چه کند عید بدو دے که بود صبر گداز
خود چون کج باخت بایشان فلک عبده ساز
آه از فتنه گری های سپهر کج باز

بزم راتا چه قدر پایہ بلند است امروز
 در صفت صدر جوان وصلہ پیرے بنگر
 دان گرانمایہ بزرگان کہ ز میتابی شوق
 ہمہ خوشخوے و ہمایون نفس و پاک نہاد
 گر حدیث از شرف نسبت ایشان گزرد
 فسترد بزم نگر گری ہنگامہ بہ بین
 باز نختے بہ سخن چپم و در ذوق سخن
 انتظار تو و شوق تو چو از حد گذرد
 تنہیت گویم و از جاروم از جوش طرب
 با ہمہ فسترد و فر با ہمہ تمکین و شکوہ

بسکہ والا گہران اند در وصلوہ ملائکہ
 رہبر قافلہ ما بہ نشیب و بہ سراز
 در نوشتند بیایے طلب این راہ دراز
 ہمہ دانش طلب و دین و رکنست نواز
 انجمن را بتوان گفت کہ بر خویش بنواز
 در بہ پرسی کہ چہ اینمہ زیب ست طراز
 ہمہ پاشخ و افسانہ ز سر گیرم باز
 لاجرم پر و کشایم ز رخ شاہد راز
 مژدہ بر مژدہ رسا غم کہ بصد زینت ساز
 چارمین مجلس **سلیم** نہادند آغاز

ہی چہ آغاز کہ پیرایہ آیام است این
 ہی چہ آغاز کہ طغرای صلہ بنجام است این

مان بیاع سر صد گہ شوق و تمنای بنگر
 آنچه از گری ہنگامہ و انوسہ ناز
 گوشما - محو نواہے دل آویز بسیں
 آن گرانمایہ بزرگان کہ بدانش مثل اند
 در نشان می طلبی - بہر شناسا بودن

مان بدیوزہ فیض آے و مواسا بنگر
 ہیج جاے نتوان یافت بہر جا بنگر
 دیدہ ہا - را ہمہ حیران تماشا بنگر
 ہمہ راجاے - درین بزم دل آرا بنگر
 فسترد تابلش اقبال - بہ سیما بنگر

نالہ چخاست برآید ز دل خسته ما
 ہی چه سازیم و خود از دست که فریاد کنیم
 هر چه بر ماست هم از دست سیه کاری هست
 زهره کیست که این قصه غم گوشش کند
 گردین نظم کینت سلم از پویه بماند
 عذر من نه که محال است بیک نغمه سرود

نشسته راهست بهنگام شکتن آواز
 اکیں جفا با همه از ماست با آمده باز
 کله نیست ز بخت و فلک عسریه ساز
 داستانیست جگر خون کن و اندیشه گداز
 بال و پر رخت اگر مرغ سخن در پرواز
 داستان غنم و افسانه محمود و ایاز

شرح این حادثه از شبلی رخنه خواه
 شب بود کوه و افسانه درازست و دراز

مکتب

که در چارمین بزم تعلیم منعقد مقام علیگڑھ مورخہ دسمبر ۱۸۹۰ء انشا نموده آمد

حیرتم می برد اینک که بدین زینت و ساز
 جلوه گاه هیست همانا همه رنگ و همه بوی
 مژن باد اہل نظر را کہ تماشا مفت ست
 بسکہ شور و طرب از خاک بگردون برش
 بان باین ادب آسے کہ سرتاسر بزم

چیت کین بزم باین دگر بست طراز
 بزم گاه هیست همانا همه رنگ و همه ساز
 شاید بزم دگر چہرہ بر ہنس و خست بناز
 باز این گنبد فیروزہ پرست از آواز
 پردہ دین بود فرشتہ شن پنا و دراز

تا چه سود است که در عشر سالی دوسه وز
 هم زهر نایجه دیده و ران جمع آیند
 آن یکے گرم ز جاذبه و استد بر پائے
 هم بر آن حرف دلاویز بر مان و حج
 حاضران جمله به سلیم و به انکار آیند
 پس فراوان سخن از گفته و نا گفته رود
 دوسه نخته که گزینند بپایان سخن
 بعد از آن کا نمه هنگامه نشیند از پائے
 آن سخنها همه افسانه و افسون گردد
 دل ز اندیشه تھی گردد و یاران عزیز

مصرعی چند بیا فند و بخوانند از بر
 و آنکه آن دفتر پارسه کشانند از سر
 رد به بزم آمد و نخته نهند اندر محضر
 گوید آن گونه که رسم است در آئین مهر
 خود گمان برده که از پی بودش نفع و ضرر
 تا بجای که خود آن حرف شود یک دفتر
 جمله دارند قبولش که ازین نیست مفر
 بزم هر هم شود و خلق شود راه سپر
 آن بنا ما همه یک بار شود زیر و زبر
 مست خپند بغفلت که تا سال دگر

خود همین ست گزین طلبگاری ما

ولے بر ما و برین هرزه زبان کاری ما

چند سال ست که یک کس ز عزیزان دیار
 تا چه نیز نگ همے آورد و از پرده سپهر
 از غلط کاری ما بر سر اسلام چه رفت
 غافل از کار و رسم از فتنه گریهای فلک
 همه را باد و دوشینه فرد برده بخواب

می ندانست که چون میگذرد دلیل و نهار
 تا چه در باخت ز بازی فلک عربه کار
 تا چه بودیم و چه هستیم چه داریم شمار
 فارغ از خویش و هم از خستگی خویش و تبار
 همه راستی پیشینه در سنز و ده شمار

نگه کن ز مهر سوے حالی آزاده فکن
 آن یکے را لبب - آن نغمه جانوز بین
 پس از ان پایه فرود آئی و به پائین بساط
 ناله چند که ریزد ز لبش باز شنو
 تا سنجی که فغانش بود بے چیزے
 هر چه از شوکت اسلام شنیدی زین پیش
 اینک آن دفتر اقبال پر اگنده بهین
 و دومان ها - همه سرگشته حرمان دریاب
 آن جگر و ز فغان سنجی احباب شنو
 بگذر از کج روی چرخ و گونساری بخت

وان تذیر احمد طوطی شکر خانگر
 وان دگر را بکفت - آن دفتر انشا بنگر
 شیلی دل زده را - زمزمه سپهر بنگر
 پس ز جارفتن و لہائے شکیبای بنگر
 آنچه بر مار و داز چرخ ستم زانگر
 اینک آن زمزمه را مایه سودا بنگر
 اینک آن نسخه اسلام مجزای بنگر
 خان و مانها - همه در رفت به نیما بنگر
 وان دل آشوب شکر خنده اعدا بنگر
 آنچه بر مار و داز چرخ - سم از ما بنگر

چند - با بخت و فلک - دست و گریبان باشیم
 صرفه آنست که از کرده پشیمان باشیم

روزگار است که سرشته سیم، مگر
 هر چه گفتیم و شنیدیم بجای نرسید
 هیچ از ناول تدبیر نیامد نشان
 چار سال است که این جاده نور دیدیم و هنوز
 تا چه سود است که در بزم بهنجار سخن

نخل اندیشه ما هیچ نیامد و در ثمر
 گر چه صد بار گفتیم ز بگوئیم دگر
 همه بگذار - همین کائنات را بنگر
 حاصل ما نبود زان همه جز بویک و مگر
 نغمه چند سرایند با هنگام اثر

تیز تر میرود در راه میا ساسے دی
 حضرت خواجہ امین اوصلی اللہ بہ
 بہ نیاز آے وزین بوس و بنہ جہہ بخاک
 پس زمن عرض سلامی کن آنگاہ بگوی
 کہ تو رخصت شدہ چون دل بہنام بفر
 با صد اندیشہ بکال سکہ شستم ناچار
 کہ غم اینکہ ہنوز م اثری ہست ز ضعف
 کہ غم اینکہ رہ دور و دراز آمد و من
 کہ غم اینکہ چو از قافلہ دور افتادم
 با صد اندیشہ غرض دل بہنام بفر
 لطف حق بین کہ بیک چشم زدن باز نہ
 ہمرہ من بنشتند بکال سکہ دوس
 مصطفیٰ احمد زان ہر دو یکے بود نام
 در میان گرچہ نہ بد سابقہ معرفت
 آشنایانہ بمن روے بیاورد و گفت
 از کجا میرسی و سنرم کجا میداری
 گفتم آہنگ و کن دارم و بس و تنگم

تا بجائے کہ رسی در حرم آن مرگاہ
 صاحب لطف و کرم صیترنی اللہ فداہ
 ہم دعا گوے و ہم آئین ادب دارگاہ
 ہر چہ پیش آدم از واقعہ در عرضہ راہ
 تا چہ گویم کہ چنان گشت مرا حال تباہ
 دل حریت غم و لب ہمنفس نالہ و آہ
 آن مبادا کہ تپم باز بگیرد ناگاہ
 از قضا خاد کے نیستند از م ہمراہ
 تا چہ حاصل بودم زین سفر طاقت کاہ
 بزبان بود کہ لا حقۃ الا لا باللہ
 زان ہمہ غصہ دانندہ مرا بار آہ
 کہ من از حالتِ شان ہیج نبودم آگاہ
 کہ ز اعیان او و ہر منفردست از اشباہ
 از عزیزانش یکے کرد ز نامم آگاہ
 دیر گاہست کہ مشتاق تو بودم و اللہ
 دین چہ حالت کہ رنگ رخ تو ہست چو گاہ
 کہ جدا مانده ام از قافلہ با حال تباہ

ماہیانیست بخواب اندرونیزنگ سپهر
 سختی دهر چو از حوصله صبر گذشت
 لب پراز مویہ کہ آہ این چه جفا رفت با
 ہر کیے گرم براہ طلب افتاد چنان
 گرچہ راندند درین رہہ بنشیب و بہ فراز
 ہم ز بے راہ روی بود کہ باین تگ و پوک
 از تہ کاری و بربادی ما ہیج نکاست
 پستی بخت - ہم امروز چنان ست کہ دی
 داورا ایکہ جہاندار و جہان بخش توئی
 پسند این کہ نشیند باین روز سیاہ

فتنہا ریخت نہ چند آنکہ توان کرد شمار
 برگرفتیم سراز خواب سرا سیمہ و زار
 دل در اندیشہ کہ ہی تا چہ بود چارہ کار
 کہ در آن پویہ نہ دستی روز از شب تار
 پایا گرچہ درین مرحلہ ماند از رفتار
 خود بہر منزل مقصود نفیت داد گزار
 ماہما نیم دہمان بر ہی شہر و دیار
 حالت جملہ ہم اسال ہمان است کہ پار
 بندگان تو در یغ است کہ باشند زار
 خاک بوسان سر کوئے رسول مختار

داورا - مان پسند این کہ دین کد باشیم
 ما کہ از حلقہ بگوشان محمد باشیم

نامہ

بنام خواجہ امین الدین صاحب لکھنوی

متضمن

حالات سفر از لکھنؤ تا حیدرآباد

۱۸۹۱ء

کہ ترا فضل خدا باد بہر حال پناہ

مرحبا قاصد سر خندہ بنہ گام براہ

تذکرہ سب

کہ بندۃ العلماء لکھنؤ خواندہ شد

۱۹۰۶ء

جاہ کینخسرو دستِ ختم جسم دیدی
 پیکر آرائی این بر شدہ طالع دیدی
 تاج سلجوق و خم طستہ دیم دیدی
 زور بازو کندی افکن رستم دیدی
 سر بر تختن رایت و پرچم دیدی
 ہم طسرا زندگی خامہ و خاتم دیدی
 ہمہ را دیدی و خود گیر کہ بیم دیدی
 انچه ہرگز نتوان دید، تو آن ہم دیدی

اے کہ نیزنگ سر پر دہ عالم دیدی
 گونہ گون بازی گردون بہ نگہ آوردی
 مسند آرائی حجم را بہ نظر آوردی
 داستانہاے جہانگیری خسرو خواندی
 قرۃ افسر و ہیسم تماشا کردی
 ہم جہانگیری شمشیر و سنان بشتیدی
 الغرض ہرچہ جہان را سر و سامان باشد
 خود گرفتیم کہ در جلوہ گہ دولت جاہ

لیک بالا ترا زین جملہ جہانے دگرست

کہ در و کالبدے دیگر و جانے دگرست

علیٰ ہست کہ در دش ہمہ درمان باشد

علیٰ ہست کہ آنجا سخن از جان باشد

نه ريفتي که پناه هم بود از پنج سفر
 چون حديث من و حيراني من باز شنيد
 گرچه بر سادگيم خنده زد و نخواست هي
 دل قوی دار که يار تو ام و در همه حال
 زين سخن خاطر ام آسود و قوی دل گشتم
 اول آهسته هي راند و چوپاي بگذشت
 چون به بھوپال رسيدم ز کبان پرسيدم
 سيد آن قافله سالار که در کشور فضل
 هم ازان جمع يکے گفت که آئے ديروز
 چون ز بھوپال گذشتم به نگاهم آمد
 هر طرف می نگری سرو چان بود و چمن
 آخر آن مرحله بانيز بسر آمد و پس
 شد الحمد که با اين سرب در و دراز
 طبع من هست به روجه که جوئی خرم

نه اينسي که با و حرف ز نم گاه بگاه
 گفت لا حول ولا قوه الا بالله
 ليک رحم آمدش و گفت از اين غصه بگاه
 هرگز از خدمت تو دست ندارم کوتاه
 هم درين فرصت کال که بقتاد بر له
 کاپور آمد و افرو د برعت ناگاه
 پنج دايند کزين راه گذشت آن شاه
 او بود شاه و عرفان و گر خيل سپاه
 او گذشت ست ازين راه بهنگام بگاه
 منظر تازه که فسرود مرا نور نگاه
 هر کجاي می گذری آب وان بود و گياه
 بر سيديم در استليم و کن بهنتم ماه
 که شبار و زسه تاريخ گذشت ست به راه
 حال من هست بهر گونه که خواهی و نخواه

الغرض چون ز شب بهنتم پاسي بگذشت
 چيد در آيا و رسيديم و سخن شد کوتاه

بایست سعی بدان سان که بهر داورین
 شرط اسلام نباشد که به دنیا طلبی
 روز بازار بود و فلسفه و هندسه را
 رسم اسلام نباشد که تحصیل علوم
 نکته شرع به افسانه برابر به نهی
 حل هر مسئله فقه از یورپ طلبی
 دین نه سنجی که ز آئین خود دور بود
 از ابو بکر و عمر هیچ به یاد نماند
 در سخن بگذرد از سیرت و شان نبوی
 آنچه حق است ترا در نظر آید باطل
 کار ملت همه آشفته و ابتر گشته است
 آن که خود خاتمه زندگیش، این شده است

دین و دنیا بهم آمیزی و توام باشند
 التفات تو به دین نبوی کم باشد
 نامه شرع پراکنده و در هم باشد
 همیت و هندسه بر شرع مقدم باشد
 یورپ ارگب زند آن نیز مظلوم باشد
 شرع پیش تو ز تقویم کم باشد
 اینکه بیگانه به هم را می محرم باشد
 گرمی بزم تو از سیرت اعظم باشد
 هر چه گوئی همه از گفتار و لیم باشد
 آنچه شهد است بکام تو همه محرم باشد
 صف جمعیت ما هم صف ماتم باشد
 آه کو امت پیغمبر خاتم باشد

تو دین غم که ز روز و زمین نگذاریم
 ما دین فکر که سر رشته دین نگذاریم

در دین گر قدری نیز بود پس باشد
 کار امروز به فردا نتوان باز گذاشت
 فرصت از دست بشد هر چه کنی زود کن

زان گذشتیم که بسیار و فزون می باید
 زمین سپاس آنچه توان کرد کنون می باید
 این نه کاره که در و صبر و سکون می باید

عالمی هست که هر ذره او را بسر و غ
 عالمی هست که آن جا به ره در رسم نیاز
 خاک او متکلف و یلم. سلجوق بود
 سخن آنجا رود از منبر و محراب دعا
 تو حدیث از جهم و کینسر و دارا گویی
 سامری دم نتواند زدن آنجا که خود او
 داستانهای تو افسانه شاه است و وزیر
 گفتگوئی تو ز توقع دزد فرمان، و آنجا
 تو حدیث از جهم و دارا بسرائی و آنجا
 هیبت دره عدل عمری برگویند
 توبه فرموده اسپنسر و بیکن نازی
 کم ز آئین جهان داری سولن نبود
 زین دو عالم که ترا در نظر آمد اکنون

پنجه در پنجه خورشید در خشان باشد
 چرخ و انجم همه سر بر خط فرمان باشد
 در گش سجده که قیصر و خاقان باشد
 گر حدیثت همه از گنبد و ایوان باشد
 سخن آنجا ز سیح و ز سلیمان باشد
 پنجه بر تافت موسی عمران باشد
 حرف آن بزم ز بنمیب و بنوان باشد
 سخن از وحی و ز الهام و زرقان باشد
 گفتگو از عمر و حیدر و عثمان باشد
 گر حدیثت ز دم خنجر خاقان باشد
 سخن آنجا همه از گفته یزدان باشد
 آن اساس که بر آورده نمان باشد
 تو کرا خواهی و کارت بچه عنوان باشد

مان نگویم که آن گیری و این بگذاری
 حیث باشد که تو سر رشته دین بگذاری

لیک حیث است اگر حرمت دین کم باشد
 اندران کوش که این باشد و آن هم باشد

خوش بود این که ترا جاه و چشم هم باشد
 ملک و دین هر دو بپاکشته نیروی هم باشد

مکتب

در ۱۸۹۶ء آریل سید احمد خان صاحب با جمعی از دیدہ وران روی جدید

آوردند۔ در آنجا بہ صدارت جناب نواب اقبال الدولہ وقار الامر انجمنی ترتیب یافت و سر سید و دیگر عزیزان نختی از حقیقت حال مدرستہ علوم برگفتند و بہم در یوزہ از بزرگان آن دیار یادری خواستند مصنف ہم یکے از جملہ گدایان بود لب سوال بدین آہنگ کشاد

اے بزرگان گرانایہ صاحب کبار
ہیج دانید کہ ماراہ نور دان و کن
تاچہ جو نیم وچہ خواہیم وچہ در سر داریم
طے نمودیم چہ را این سفر دور و دراز
گرچہ این ناحیہ بس دلکش و خرم جائست
ہر طرف می نگری لالہ بود یا رکیان
لیک این جملہ زما دل نتواند بردن
این ہمہ سیر و تماشائے بان مے ارزد
از تماشاے گل دلالہ چہ بندیم طرف
پے توان برد کہ مارا سر و سودائی ہست
می نہ بیند کہ سر سید ما آنکہ بفضل

اے عزیزان و فاپرور و اخلاص شعار
ہیج دانید کہ ما تازہ غیبیان دیار
چہ کسانیم و رسیدیم درین جا بچہ کار
در نوشتیم چہ را این ہمہ دشت و کسار
گرچہ دل مے برد از دیدہ و ران این گلزار
ہر کجائے گذری سبزہ بود یا شجر بار
نفرتیم باین جملہ گرہا زہن ساز
کہ با و دل بتوان بست و توان گشت نثار
ماکہ ہستیم بصد رنج و گر سینہ نگار
اگر از نا صیبر حال بجویند آثار
رہبر قافلہ ماست بہ ہر راہ گذار

ایں چنین کار بہ تمکین و سکون برناید	اند کے نیز درین شیوہ جنون می باید
کارِ قلت نہ بہ افسانہ و افسون باشد	سینہ خستہ و درد و درون می باید
شلیا وقت دعا شد قلم از دست نہ	آہ پر سوز، و دل آغشته بہ خون می باید

مانہ آنیم کہ جاہ و حشمے خواہیم
داورا، از تو نگاہ کرے می خواہیم

جایگاه مدرسه با طسح نهادند کرد
دفتر دانش ما جمله بتاراج برفت
بزم برهم شد دسر برنگزفتم خواب
ما همان مست بخواب اندر دیاران دگر
تا بجاییکه بهر پاییه و سرفن مارا
نتوانیم که این قصه غم شرح دهیم

هیئت و قلعه مازه به برگشت به باز
گشت کوتاه بیک باره خنما دراز
جلوه با پیشش و در دین نکردیم فراز
دره منزل مقصود همان در تک و تاز
خواری افزود و حرفینان دگر را اعزاز
شب بود کوه و افسانه دراز است دراز

مهربان گشت همتا ناز با هم گفتن
که توان گفتن و سرگزشت توان گفتن

روزگار همه بودند بدان خواب و خمار
مرده از غیب عیان گشت و بیاران بید
می ندانم که بیک بار چه افون بید
غلغلی خاست ز هر ناحیه و بر زن و کوی
منکران نیز با فسانه اش از جازفتند
الغرض انجمنه داد زیاران ترتیب
فکر کردند بر اسباب عرض پے بردند
اکیں مرض را بجهان هست اگر درمانی
حالی چاره جز این نیست که بنیاد نهند

ناگهان رحمت حق پرده شکند از رخسار
دم گرمیکه ز تیغ نیز برون داد شرار
می ندانم که چه عجب از نمود از گفتار
شوری افتاد بهر کشور و استیلم و دیار
بسکه بهنگام سخن سر به بر دیه کار
تا کند خسته دلان را بنوازشش تیار
زبان پس چاره آن در نمودند اظهار
غیر تعلیم نبوده است و نباشد نه نار
بیت علمی که کسان را بود از جهل حصار

چسبست آخر که باین پیری این ضعف بین
 تاجچه خواهد که بدریوزه گری خاسته است
 تاجچه حال است که آتش ز نفس می بارد
 این همه غلغلۀ آخرت بود بے چیز
 حضرت حالی دس **اعلم** را بنگر
 تاجچه پیش آمده کین ناموران را بجهان

از علیگده به دکن آمد و جویتیار
 تاجچه دارد که ازین ننگ نزار و انکار
 تاجچه حال است که خون میچکدش از گفتار
 این همه دلوله بے صرفه نباشد ز بهار
 وان دگر دیده درانی که بوندش انصار
 در بدر گشتن و در یوزه گری گشت شمار

شرح این قصه جان سوزنه گفتن تا که
 سوختم سوختم این سوزنه گفتن تا که

بان و بان گوش بدارید که می گویم باز
 فرصتی بیش زفته است که باشوکت و جاه
 تیغ اگر بود و گرناسه و قرطاس و قلم
 ناگهان شعبده تازه برانگیخت سپهر
 بازی چرخ بدست دگر و داد عثمان
 این قدر بود که در حلقه طاعت کیشان
 ما از ان جمله باین ترس بر راضی بودیم
 رسم و آئین حکومت روشش تازه گرفت
 به علومی که بسید اند سر و کار افتاد

دستانیکه غم انسر بود و زهره گداز
 مادر این ملک بودیم بهر پایۀ سر از
 همه را بودیم از نسبت مازیب طراز
 ناگهان نقش دگر زد فلک عسریده باز
 رفت یکباره ز ما خربۀ نعمت و تاز
 پایۀ ماز حسریان دگر بود سر از
 کیز پس پرده فلک بازی نو کرد آغاز
 بزم **میلیم** باین دگر یافت طراز
 دس پارینه تیغ کیم کهن گشت انباز

به نیایش به در دولت سلطان بنیم
 از پس گزینش تسلیم به آداب نیاز
 شاه از لطف اشارت بهشتن فرمود
 پس از آن معتمد شاه عماد الدوله
 به ادب آمد و توسع همایون برخود
 شد دستور گران مایه فرستاد پیام
 بسکه زین مرده جان بخش بخود بایسیم
 چون بایش ز اندازه خواهش بخشید
 شاه تنهانه کرم کرد و نوازش نمود
 آسمان جاه فلک پایه بشیر الدوله
 و آن وقار الامر از بدو اعیان دکن
 پایه بافزودند و کرم نمودند
 شایگان گشت قوافی و ازین چاره نبود
 یارب آن باد که شه با همه اعیان و وزیر
 بعد ازین جمله دعا که پذیرا و حسد

هم به فرمان ادب پشت نمودیم و توان
 عرض مطلب نمودیم و ستاییم پیای
 امر چون فوق ادب بود شستیم به جلای
 که دبیریت هنر پرورد و مثنی پیرای
 ما همه گوش بر آوازش واد نکته سرای
 کاینک آن مبلغ پیشینه دو چندان فرمای
 غنچه سان در بر مانگ می گشت قبلای
 بیش ز اندازه خواهش و دهنش اجر خدای
 که شدیم از همه اعیان و کن بهره ربای
 بازوی دولت و دستور شه و ملک آرای
 آن هنر پرورد و نادان دل و فرخنده تقای
 شکر این منت احسان چه توان کرد اولای
 خوشتر آنست که اکنون کنم آهنگ و عای
 تا ابد باشد و گردون بدش ناصیه سیای
 خویش را اگر بد عایا و کنم هست بجای

یعنی از نسبت آن شاه گرامی بنیم
 شه نظام ست و بزید که نظامی بنیم

پس بدیوز بهر کوچه و بازار شدند
 رشته سعی و طلب گرچه بی گشت دراز
 لاجرم رویه شهنشاه و کن آوردند
 داد و داد گر خسرو استلیم و کن
 برده در رسم شمان چاره نوازی فرمود
 آستین کرم افشاند و توگویی بمبش
 مبلغی خاص عطا کرد و فرمان نوشت

تا مگر کاسه شان پر شود از زر عیار
 یک افسوس که آماده تشنه چاره کار
 و آن همه خشکی خویش نمودند اظهار
 میر محبوب علیخان که بود عرش قمار
 شاه را چاره نوازی بود آئین و شعار
 ابر نیسان بزین دزد و گھر کردن شار
 که بهر ماه رسانند ز ما این مقدار

باری از فیض شه آن مدرسه بر پا گردید
 آنچه ماسه طلبیدم هیتا گردید

دولت از پرده تقدیر چو شد چهره کشای
 طالبان هنر از بهر بیت و ناصیتی
 تا بکے حسرت غرناطه و بخت داو خوری
 طالبانش همه سر مانده معنی گشتند
 اگر چه امروز بدین آب و طراست ولی
 آن بنا مانده رسیده است به تمام و هنوز
 لاجرم چاره این کار بحسبیم از عقل
 پس بفرموده دانش ز علیک طره آخر

هست آن مدرسه امروز بصدد فرومایه
 جمع گشتند و گرفتند درش را ما وای
 قس در بنج کن و در حرم مدرسه آے
 و امن تربیتش هست مگر ظل هتای
 نه توان گشت از اندیشه ادبی پروای
 خود ز سر رشته تعلیم نداریم غنای
 از ره چاره گری شدید گشتن را هتای
 کاروان شد سوے اقلیم و کن با گرای

بگذر از خلد که در کیش توکل نبود
صدره افتاد که محسنون غلطش کردیت
پند می دادیم و نام تو بر دس نامح
جاوه پیشروان رفتم و دادم که خرد
بنگ همت بود آری که زبان تازه کنی
نیست جز دوی فطرت که بازار کمال
صرفه نبود که همان بر روش پیشروان
داستان چند توان کرد محمود و ایاز
گر نیم از شکن زلفت کشاید گر به
اشک خود بر شمری آنچه ز باران آید
سفله را بستائی و بگویی که بجاه
هرزه چند هم بانی و سنجی که بدر
گرچه بر پیچی این شعبده پی برد ظمیر
لیک با این همه از گرسه هنگامه آرد
پستی طالع ازین بیش چه باشد که کسی
شیوه مح و غزل گرچه دل آرا و شیت
شعر اگر دامن دل می نکشد بانگ خرمست

هر که امروز - در اندیشه سر دماند
کلبه ام بس که بزیبائی صحرای ماند
تا بدین بدست آن زهر گوار اماند
اندرین شیوه - نه بامن بد اماند
هم ازان جبهه باقی که به مینا ماند
چشم دوزی بتاسی که زلفی ماند
خامه - در راه سخن بادیه پیمای ماند
تا بکے خود سخن از و امق و عذر اماند
منکر را با تو صد آویزش بیجا ماند
خون دل نام کنی هر چه به مینا ماند
کمترین بنده او باجم و دارا ماند
سخت خاتمه دفتر انشا ماند
کین نه رازیت که مستور ز دانا ماند
نوانست کزین هرزه روی - و اماند
پاسے در بند خطا ماند و عدا ماند
مبتدل گشت نه چندان که گوارا ماند
نغمه - گر نیست دل آشوب بغوغا ماند

قصیده

۱۸۹۰ء

دل پر وصلہ آخسر چو زو عوسے ماند
راضیسم از نگہ شوق کہ گوید ہمہ باز
مگر از زاهد افسردہ - دلی و امکنسم
راست مانا غلطی هست کہ آوازہ شن است
بر سر پایے جمال تو نگاہسم گوی
آہ ازان رنگ نہ است کہ پس از کشتن غیر
نا توان جان حزینم رہ لب پیش گرفت
ارمغانی نبود در غور خاک و او
مست و پر عربدہ - آتایہ یکدن خواہم
نو بہاران ہمہ ز گس بد ماند کہ چین
می بیاشام لب لعل می آلودیوس
یک جہان شیفہ طرز دل آرائی است
او نہارت گرم آید من آن خواہم
خضر در وادی غم تازہ براہ افتاد است

تا کہ آرد کہ بدرد تو شکیب ماند
از زبان ہر چہ دم عرض تمنا ماند
کہ رخ ہچو ہمیش بیستد و بر جا ماند
مہر گویند بان عارض زیبا ماند
رہروی هست کہ از ضعف بہر جا ماند
یک دودم بر رخ زیبای تو پیدا ماند
آہ ازان غصہ کہ بچپارہ - پرہ و ماند
مگر آن سجدہ کہ آمادہ بہ سیما ماند
کہ لب لعل تو از بوسہ مسرا ماند
بر جہالت ہمہ تن محو تماشا ماند
کین گنہ در روش عشق بہ تقوی ماند
روضہ خلد بکوسے تو ہمانا ماند
کار معانی دہشس انچہ زینما ماند
مگذارید کہ غریبت زدہ - تنہا ماند

دست در گردن معشوق چو خیزد عاشق	هم بدست در گش گردن مینا ماند
در چنین وقت به نعمانی آشفته گذر	که تسلیم در کف و آماده انشا ماند

الحق از شبلی آزاده بدویش نمید
زود بینی که اساس سخن از پاماند

قصیده

متضمن حالات سفر روم (مئی ۱۸۹۲ء)

<p>به تکمیل فن و رسم پی تحصیل عبر فارغ از حج و زیارت چو مرا کرد خدای گر چه من گرم طلب بودم و بس تبجل دیر آن مایه شد آخر که سودا ان گفتند روم گوئی دوسه گامست که این خام طمع ره چنین دور و دراز و سفر این مایه خطیر من درین غصه و غم خون جگر می خورم اتفاقی عجب گشت مرا عتده کثا یکدوم پیشترک زانکه ز غم کوس حیل چون ستوه آدم از تپ بدل آید که مرا</p>	<p>روزگار سیت که میداشتم آهنگ سفر خوایتم تا بوسه روم شوم راه سپر لیک تاخیر همیرفت به نرمان قدر که فلان جبرهوس خام نذر در سر بے تکلف بفرچست مبتد کمر چون میسر شود آنرا که نه زورست و نه زر ناگهان شاهد مقصود در آمد از در که از و هم و گمان نیز نمیداشت خبر بودم از زحمت تپ خسته دل و تفته جگر چاره جز نقل مکان هیچ نباشد ابد ر</p>
---	--

من دزدان که اگر پای فن بزنکشد
مان و مان چند توان بود به تقلید اسیر
پای ازین دایره تنگ برون که سخن
جاده مغربیان گیر که این طرز نوی
راستی در زوچان پیکر گفتار آراس
هم به بهار نوی تازه نواس بکشم
بمثل گر سخن از صبح برانم گویم
مشک شب جمله تاراج رود و زدم مهر
سحر از جیب افق سر بزند خنداخذ
آید از صحن حرم بانگ موزن گوش
رند بایشه و می راه چمن گیرد و شیخ
چمن از غلقه مرغ به جنبش افتد
پاسبانان ز سر کوچه و ره برخیزند
کار و آنها بره افتند و جرس ناله کشد
رهر خسته که از زحمت دوش است به تاب
رند میخواره که از باد و دوشین سرست
گاه سر برزند از خواب و رود باز خواب

حیف باشد که سخن را بجهان جاماند
دای آن کس که بره سلسله بر پا ماند
خود محیطیت که هر قطره بد ریاماند
دلپذیر ست و دل آویز و دل آراماند
که فروغ اثر از ناصیه پیدا ماند
باد ائیکه در آغوشش دلش جاماند
سحر آمد که جهان گرم تماشا ماند
شوشه سیم پر اکنده بهر جا ماند
شب بخود پیچید از غصه بسو اماند
دیر از ناله ناتوانس پر آ و اماند
در غم سحر و سواک مصلاماند
کوه از قهقهه کبک پر آ و اماند
در میان بر دای همه کس و اماند
دشت و صحرا پر از آواز و غوغا ماند
دوسه گامی رود و باز بره و اماند
همچنان فارغ از اندیشه و سر اماند
گاه مخور ز جبا خیزد و از پا ماند

گرچه من زان می پالوده نیالودم لب
هفتم ماه مسی چون بریدیم **عبدن**
من فرود آدم و روی بشتر آوردم
کو هساریت که هر چند بلندست و فراخ
هر کجا میگذری ریگ روانست و خزن
گبر و ترسا که نزل اندورین بقعه همه
مردم شهر که خود را به **سمالی** نامند
خوار و بدبخت بته کار و بیم چرده و زشت
خویشتن را به **عرب** بسته و حاشا که **عرب**
چون زبان همه تازی بود و هم چو **عرب**
عامیان در غلط افتد و گسان باز بند
تخم و هم ریشه این نخل ز خاک **چلش** ست
شالکه کشتی ما باز برفت و آمد
به سویر آمد و استاد و چنان زود گذشت
این همان نه عجیبست که ز فیسان کاری
بست فرنگ در ازست و به پنا چندان
مردی از اهل **فرسا** که پیش نامست

دیگران **لیک** علی الرغم زو ندی ساغر
کشتی آسود و بینداخت زمانه لنگر
تا خبر جویم ازین مملکت از بدو و حضر
لیک از سبزه و گل نیست درو هیچ اثر
هر طرف می نگری خاک سیاهست و حجر
زبان **عربی** حرفت ز دندس یکسر
خیوان اند نه بل از حیوان هم بدتر
سفله و متهن و کج روش و بد گوهر
این چنین خوار و زبون شان پسند و داور
نام شان بسته بود بالقب جد و پدر
که مگر در نسب و نسل ز **معد** اند و مضر
که درین جا به بار آمد و افشا شد
تا بیک هفته گذر کرد و **بحر الاحمر**
که ز کیفیت و حالش نشدم هیچ خبر
جز در افسانه **پارین** نه شنیدیم و گر
که دو واپور توانستند از و گرد گذر
زده این نقش و در اقصای جهان گشت سحر

عزیمت دیرینه بیا دآمد و گفتم چه خوشست
 آر ملک آنکه رسیق ست و هم استاد مرا
 گفتم این صحبت و این واقعه نادرافتد
 چون ازین داعیه مردم همه آگه گشتند
 همه راهزنجیب و بدر آمد دل
 دل بجران منہ و رسم و فارا مگذار
 رونکے چند بیاساسے و سپس سازبدہ
 باخو را ز نقد و ہم از امتعه آن مایہ بگیر
 مصلحت نیست کہ این مرحلہ نہا سپری
 گفتم این جملہ کہ گفتید بود عین صلاح
 مرد این مرحلہ گامے کہ فرایش نہاد
 الغرض از رمضان بہت و ششم بود کہ من
 او فتادم برہ کوہ و بیابان کجیند
 ز حمتی صعب کشیدیم کبشتی دودہ روز
 کس نیارست سرش باز گرفت از بالین
 نبود مایہ آزار کبشتی چیسے
 نان خورشس بود ہرگونہ میا مارا

کہ بیک حیلہ دو تاکار بر آرد و اور
 ہم دین عرصہ پا نگاہ ہمینو است سفر
 پس بعزم سفر از جاسے بجسم مضطر
 ہم بیاران و عزیزان وطن رفت خبر
 جملہ گفتند کہ این زحمات صبیح فربہ
 ورنخواہی کہ کشتی پایے ازین را بگذر
 سازد برگ سفر آن گو نہ کہ باشد درخور
 کہ اگر دیر بمانی نبود هیچ خطر
 لاجرم خادو کے نیسے ہمراہ ہر
 لیک طالب نبود در گرو نفع ضرر
 باز پسے نہ کشد گز ہمہ مرگ آرد ہر
 گرم بر خاتم از جاسے و شدم ماہ سپر
 پس شستی ہشتم من و یاران دگر
 بسکہ از موج بہر لحظہ شدی زیر و ثبر
 کس نیارست جدا کرد تنش از بستر
 غیر ازین محنت سہ روزہ کز و نیت مفر
 از کباب برہ و مرغ دی و نسل و شکر

روڈس و سکر برہ آمد و زان پس از میسر
 من سوی شهر روان گشتم و یک یک دیدم
 فرض آدینہ ادا کردم و از بعد نماز
 مجلسی از فقہا بود و در آن جا و بسم
 زان یکے رو من آورد کہ چونی چه کے
 گفتم از ہندم و از خوان ادب زلہ ربای
 گفت حال سخن از متعہ ہمیرفت و تو ہم
 من بسا سخ در معنی ز دم و ستمعان
 پس زان میسر روان گشتم و در عرض و روز
 مختصر گفتم ام این حرف تو ہم میردانی

کشتی استاد بہ از میسر و شبی بہ رہ
 مسجد و مکتب و بازار و رہ و کوچہ و در
 در کتب خانہ سلطانی ہم افتاد گذر
 بحث از متعہ ہی رفت و ہم از قول عمر
 تا چرا بر زدہ دامن محنت بکمر
 طغی می برم از ہر جہت و ہر کشور
 کہ توانی سخنی گوی و مثالے آور
 لب تحسین بکش و ند پس از بحث و نظر
 طے شد این راہ و بی پایان بر سید این فتر
 کہ درین باوید پس تنگ بود راہ گذر

ہر کہ جو یا بود از حال من در سہ من
 بایدش گفت کہ این نظم بخواند یکسر

قصیدہ بہاریہ - نامتتام

۸۸۸

دش این ثمرن گبوش گل و ریحان آمد
 ابر گوہر ہمہ افشانہ چو گریان گذشت

کہ بہار آمد و بسیار با مان آمد
 گل ہمہ زہر پر انگند چو خندان آمد

آن خرد در چو در آغاز بدعوی برخاست
 مردمان سخره گرفته شن گفتند که این
 از مسمی چاردهم بود که در پورٹ سعید
 در میان من و از ملط بیفتاد من راق
 پورٹ جائست که تا چشم و نگه کار کند
 صد بینی که بر افراشته اینجا رایت
 شامگشتی ما باز روان گشت و گذشت
 من بهاصل شدم و مردی از ابناء حلب
 خوب جائست که ناخواسته در باز دول
 موضعی خرم و سیری خوش و جای دلکش
 گیر و مسلم همه خوش جامه و موزون اندام
 جامه‌شان بعرب ماند و درزی و لباس
 چون بدن رفتم اذن جائی اذان چاره بود
 از مسمی شانزدهم بود که گشتیم روان
 این همان جای قدیم است که در عهد امیر
 حالیا دولت انگلند گرفتار از ترک
 مسجد جامع و ایوانگه قبر ^{یعنی امیر} سدیدیم

که توان آمدن از عطف این کار بدر
 هر زده هست که فرزانة ندارد و باد
 بر سیدم و شستیم به دالپور و دیگر
 زانکه راه من و او گشت جدا این معبر
 ز درق و کشتی و دالپور بود سرتاسر
 صد بینی که در انداخته آنجا لنگر
 از ره یاقه و پس کرد به بیروت مقر
 بمرهم گشت و بهر نایبه ام شد بهر
 هر که سوزی بدش دارد و دروی بگر
 راه هموار و زمین پاک و مکان خوش نظر
 خاص و عامی همه گلگون تن و زیبا پیکر
 هیچ فقره ز مسلمان نبود تا کاف
 پیش میرفتم و بازم بقفا بود نظر
 پس به قبر ^{سیدم} بنهنگام سحر
 سپی رفت بنیخرش و زو فال ظفر
 لیک با صلح نه از باوری تیغ تبر
 سیر این بقعه مرا بس عجب افزود و عمر

مطلع ثانی

برین این مایه بلا از لب جانان آمد / چسبم آه بدر دس که ز در مان آمد

قصیده کشتی

دوستان! ای که ره در رسم وفایش شماست ورند انید و نه دارید ز حالش خبر از سیه کاری ایام و ز خود رانی خویش بود در گشته تنهائی خود فارغ و شاد سوی کشتی روان گشت بدان گرم روی گرچه شک نیست که آن تاجیه در زیبائی بسکه پیشید ز هر سوی گل و لاله بدشت بسیج جان ز گل و لاله تهنی توان یافت جاده را خود ز خیابان نتوان کرد بین جام گل رنگ که در بزم - بآئین چینند نقشبند چین طبع ز تردستی نسیم	بسیج دانید که شبلی بچه حال ست و کجاست باید البته پژوهش که پژوهش ز وفاست هست یک سال که بیچاره گرفتار بلاست که به ناگاه عزم سفر از جا برخاست که نمی خواست در آن ره نفسی کردن است اگر تنزل بکنم جنت بدین را ماناست از کران تا به کران روی زمین پیداست پاس دیوار اگر هست - و گرفتار است بسکه گل صفت زده سرتا سر و اوج پیداست هم بدان گونه گل از پهلوی جلوه نماست دشت را هم به گل و لاله و شاد و راست
--	--

شاه اینجا از قدیم الایام رسم است چنانکه جهانگیر شاه در تو زک هم ذکر کرده که با چهار اخابوشش کرده لاله
ی نشاند سال بسال در موسم بهار می شکفت.

آب را سلسله برپای بستند موج
 لاله چون منبجگان چهره بر فروخت بباغ
 سبزه سر بر زده از خواب - در گرفت بخواب
 هر حبابی که سر از آب برارد - گوید
 عید نوروز بهار است که در خدمت گل
 می دم که بچمن - گاه خرامد لب جوی
 بوی گل هست که بر دوش صبا تیکه زده است
 آتش افروخت گل مرغ چمن گشت خلیل
 زین دوسه حرف فزون نیست مغان را
 دور دور گل دل هست که در جوش طرب
 بزم آرای گل افشان و قدح گیسو باز
 رخ بر افروخته و طره فروشته بدوش
 طره پر شکنش بسکه به پیچیده پای
 چون بیکباره نقاب رخ زیبا برداشت
 اوجمان یک نگه ناز زیان کرد در ا

بسکه دیوانه دوش از طرف بیابان آمد
 سنبل آشفته تر از طوفان آمد
 بسکه باد و سحرش مردم جنبان آمد
 باید از سر تماشا س گلستان آمد
 سرود و عزیمت بیابان بر زده دامان آمد
 باد صبح آمد و بر شیوه مستان آمد
 من غلط کردم و گفتم که سلیمان آمد
 که بر دوشش سوزنده گلستان آمد
 که بهار آمد - وابر آمد و باران آمد
 زاهد از صومعه در می کده مهمان آمد
 آمد آن شوخ و چلویم بچه سامان آمد
 جام در دست و گل و لاله بدامان آمد
 هم بهر گام چو مست افتان خیزان آمد
 تا چو گویم که چسب بر ایمان آمد
 روزگار خود دوشش بیابان آمد

جام می داد بدست من دانگه بسرود
 غزل تازه که آرایش دیوان آمد

مطلع شانی

چسکنم آه بدر دس که ز در مان آمد

برین این مایه بلا از لب جانان آمد

قصیده کشتی

هیچ دانید که شبلی بچه حال است و کجاست
باید البته پژوهش که پژوهش زوفاست
هست یک سال که بیچاره گرفتار بلاست
که به ناگاه عجزم سفر از جا برخاست
که نمی خواست در آن ره نفسی کردن است
اگر تنزل بکنم جنت لیدرین را ماناست
از کران تا به کران روی زمین پیداست
پاس دیوار اگر هست و گرفتار است
بسکه گل صفت زده سرتا سیر و اوج پست است
هم بدان گونه گل از پهلوی گل جلوه نماست
دشت را هم به گل ولاله و شاد آراست

دوستان! یک ره و رسم و فاکش شماست
ورند انید و نه دارید ز حالش خبر
از سیه کاری ایام و ز خود رانی خویش
بود در گشت تنهایی خود فارغ و شاد
سوی کشتی روان گشت بدان گرم رومی
اگر چه شک نیست که آن تاجیه در زیبائی
بسکه چشید زهر سومی گل ولاله بدشت
ایچ جائی ز گل ولاله تھی نتوان یافت
جاوه را خود ز خیابان نتوان کرد وین
جام گل رنگ که در بزم - بآئین چنینند
نقشبند چمن طبع ز تردستی نسیم

له اینجا از قدیم الایام رسم است چنانکه جهانگیر شاه در تواریک هم ذکر کرده که با چهار اخلایو شش کرده لاله
می نشاند و سال بسال در موسم بهار می شکفت

آب را سلسله برپای بستند موج
 لاله چون مینچگان چهره برافروخت بباغ
 سبزه سر بر زده از خواب - در گرفت بخواب
 هر حبابی که سر از آب برارد - گوید
 عید نوروز بهار است که در خدمت گل
 می دم که بچمن - گاه خرامد لب جوی
 بوی گل هست که بر دوش صبا تیکه زده است
 آتش افروخت گل و مرغ چمن گشت خلیل
 زین دوسه حرف فزون نیست معان را
 دور دور گل دل هست که در جوش طرب
 بزم آرای گل افشان و قدح گیس که باز
 رخ برافروخته و طره فروشته بدوش
 طره پر شکنش بسکه به پیچیده به پای
 چون بیکباره نقاب رخ زیبا برداشت
 او همان یک نگه ناز زیان کرد و مرا

بسکه دیوانه دوش از طرف بیابان آمد
 سنبل آشفته تراز طوفان آمد
 بسکه باد سحرش مروحه جنبان آمد
 باید از سر بهماشای گلستان آمد
 سرود عزم بیان بر زده دامان آمد
 باد صبح آمد و بر شیوه مستان آمد
 من غلط کردم و گفتم که سلیمان آمد
 که بر دوشش سوزنده گلستان آمد
 که بهار آمد - وابر آمد و باران آمد
 زاهد از صومعه در می کده همان آمد
 آمد آن شوخ و چلویم بچه سامان آمد
 جام در دست و گل و لاله بدامان آمد
 هم بهر گام چو مست افتان خیزان آمد
 تا چو گویم که چسب بر ایمان آمد
 روزگار خرد و دوشش بیابان آمد

جام می داد بدست من دانگه بسرود

غزل تازه که آرایش دیوان آمد

بعد یک هفته که آسودتن از ریج سفر
 به چه تب بود که سرتی نتوانستم کرد
 در دآن مایه بنفشرد، سراپا سے مرا
 گرچه بامن نه رفیقے بدو نه خادکے
 به عزیزان دیار آگهی آمد که **فستان**
 هر یک از هر دو ان آمد و از غمخواری
 حاضران از ره اخلاص سخنها گفتند
 آن کی گفت که چون تازه ز راه آمده
 آن در گفت: «همانا که شبت خواب نه برد
 چاره گر آند و نشست و از اسباب و علل
 چون هم از نبض و هم از رنگ رخ اندازه گرفت
 هر چه از چاره و تیمار و دوائی بایست
 رسم بیگانه نوازی بود آئین عرب
 خاصه آن پیش و جاده معنی یعنی
 خاصه مخدوم من دیار من و یاد من
 آنچه بامن ز سرخسته نوازی کرده است

تب بمن تا ختن آورد و مکنیم رجاحت
 کاین مگر آتش سوزنده بود میست
 که توان گفت که یک بهره زاندم کاست
 اینم یک تباهی زده و خوار خواست
 آمد از همد و زدی بخوری تب شکوه سرست
 پیکر و جوی بسزا کرد و پی چاره بجاست
 که سخن از ره اخلاص هم اندوه رباست
 خستگی خود سبب درد و تپیدن و غناست
 خواب ناکردن شب رخ و رویت پیداست
 حال پایی به مرض برد که در دم ز کجاست
 گفت اندیشه مکن هیچ که امید شفاست
 در زمان جمله متیاشد و ز انسان که نترست
 میتوان گفت که کشمیر عرب اماناست
 سعدین آنکه پسین قافیه بیت قضاست
 میرزا سعد که در شهر میرالامر است
 هر زن موی هنوزم به پاستکشی بایست

له منصب قضا ز پاستان زمان و دژ و دمان ایشان بوده است -

سبزہ پر کوہ فرو رختہ از سرتابن
 راہرو راندہ دل کہ نہ سد گام بہاہ
 دیدہ طفل کہ بردا من مادر غلطہ
 گل بہر شاخ ز برگ ست فزون تر گونی
 سرو اگر پای بدامن نکشد - خود چہ کند
 بسکہ بہر قستم از لالہ چراسے نہند
 آگیشے کہ بشہرست بودناش ڈول
 سینہ صاف دلان ست ہمانا کہ لطف
 گرد بر گردول آن صف زون لالہ دگل
 شاملہ است نشاط است نگین نسیم
 شاملہ است ازان جملہ فزون تر بحال
 آب بالائے زمین باشد و اینجا بینی
 در بن آب دم سبزہ و نیلوسر دگل
 گرچہ داغ کہ سخن خود بہر ازی بکشید
 بخت بنگر کہ ازان بزم گستی و نماز

چہ بخت

یا قبالے ست کہ بر قامت شخص آید راست
 بسکہ بہر قدش لالہ دگل بہر پاست
 جنبش باد - بدان گوئی بروی صحر است
 ہمہ برگل بفرود آنچه کہ از برگ بکا ست
 زانکہ از جوش گل لالہ چمن تنگ فضا ست
 در شب تار کہ گم نشود از رہ راست
 گو یا آئینہ در دست عرسے زیبا ست
 ہر چہ در بن بود از صفحہ رویش پیدا ست
 چون طراز بست کہ بردا من شوخی عینا ست
 با غماے کہ بہ پیرا من ڈول غالیہ سا ست
 کہ چونہ چرخ طلق بر طبق دتاہر تا ست
 کہ زمین بر سر آبست و ہمان پاہر جا ست
 قوت نامیہ بنگر ز کجا تا بہ کجا ست
 چہ توان کرد سخن ہم ز سر نشو و نما ست
 بہرہ ام ہر چہ بود درد و غم و رنج و عینا ست

لہ شاملہ (و ہم نشاط) نہ طبق دارد کہ بالائے ہم ست و ارتفاع ہر طبقہ از طبقہ دیگر البتہ کم از بست قدم نخواہد بود لہ این تہن
 مخصوص کشیرت کہ روے آب نوے از گیاہ می گسترند و اورا خاکپوشش کردہ دروازہ ہر جنس تراب
 سے کارند۔

اینمه بیده بتان نتوان بست به خویش
تنگدل گشتم و از غصه بخود پیچیدم
من ستوه آدم از نامه و پیغام آخر
آن سرکار ز لطف و کرم بار خدای
مصطفی خان که اسٹنٹ سول سرجن ^{هست}
داشت چون سابقه معرفتی با اسحاق
را آنگه از دولت او باز دین هست قوی
از پی دیدن آن آمد و بر رسم فرنگ
روین کرد و بفرمود که از غایت ضعف
لیک باین همه از کار ز رفت است هنوز
از میر نه بزدی و علاجم پرداخت
تا دو سه رسم چنین بود که هر روز مرا
بارے از فضل خداوند جهان بعد سه ماه
مژده صحبت من بان برسانند کنون
میتوان گفت به مهدی به جالی و عزیز
ششلی امروز بود بل بتان سخن
بعد یک عمر که از بنده غم آزاد شده است

به ظرافت نتوان گفت حدیثی ناره است
کاین چنین بیده انکار چه آئین وفاست
لیکن آن یار همان بر سخن خود بجا است
مردے از غیبت دل آید و کارم شد است
از ره لطف به اعظم که ده آید ناخواست
که آنخ اصغر من هست بهر پای سزا است
آنکه از نسبت او نازش من هست بجا است
دید اعضای درون را که مرض امید است
کار خودی نکند دل که رئیس الاعضا است
میکنم چاره و از ایزدم امید شفاست
هم بدان شیوه که طرز روشن اهل صفات
استحان کردی و جستی خبر از هر کم و کاست
به شدم گرچه هنوزم اثر ضعف بجا است
هر کس را که من دعوی اخلاص و وفاست
به شد آن بنده که از حلقه بگوشان شماست
که از و گلکده همتد پر از صوت و نواست
همچنان باز با هنگام کن نغمه سراسر است

پشتم گرم بزودی قسلی گشتم
 لیک آن به شدن از روی حقیقت بنجی
 باز تپ کردم و تا آخر ایام قیام
 لاجرم رو ب وطن کردم و گفتم با خود
 یکشتم آنقدر از ضعف بون گشت احوال
 چون یقین شد که مرانوبت رفتن برسد
 شکر ایزد که در آن حالت اسیم سری
 هر چه از بیم و درم بود و ز املاک قدیم
 زان همه بیشتر وقف نمودم کورا
 خاصه به مسجد پارینه که در خالقه است
 خاصه آن مدرسه کز پئے ابنای وطن
 طرفه تر زین همه افسانه حدیثی بشنو
 من باین حال تسه بودم و از یارانم
 می شنید این همه احوال و کردی باور
 تا به حدی که بمن نامه فرستاد و چون
 باز باورش نیامد بمن نامه نوشت

کاین چنین به شدن و خود از لطف هواست
 همچو ناراستی بود که ماند با، راست
 آن تجم گاه نزدن گشتی و گاهی می گاست
 که اگر چاره - و گردد - بفرمان قضاست
 که کس حرف زدن هم نتوانستم راست
 به وصیت دیر و خامه نمودم و خواست
 از زبان هر چه بر آید همه آن بد که نراست
 و آن کتب خانه که انواع کتب و اراست
 صرف آن کار توان کرد که در شرع رواست
 که ز بیمری ماخته بے برگ و نوداست
 طریش سنگدم و امر و زباین بیاست
 چه حدیثی که شگفت آورد هم خنده بیاست
 ملک الحاح علیگره که بدانش گیاست
 خود ندانم که ز جان من بیچاره چه خواست
 آنچه روداد نوشتم همه را بے کم و کاست
 کاین چه حرفست که شوخه ز دیرین کارواست

	<p>جذب شوق دمی نصحت آرام نداد روزش گشت که امشب بیدار شام</p>	<p>لاجرم رو بوطن کرد و عثمان تازه آمد دین شرف مایه صد نازش و اعزاز آمد</p>	
	<p>بزم کاین جلوه داین فره داین دارد شکر از دکه همان رونق پیشین دارد</p>		
<p>کالج امروز بآن فرة و شان ست که بود همچنان تشنه لبان از غم او سیراب اند همچنان این چمن تازه علی الزعم عدو ما بکایم و حسودان تنک حوصله را بسکه آوازه اش اطراف جهان را گرفت آستانش که بود مجمع ارباب کمال کار تسلیم بآن نظم و طراز ست که داشت یوشن آنکه باشیوه گفتار آموخت هم چنان شام و بکه در حرم مسجد پاک هر کی از بک مارین دار نالد و هورست وان دگر ویده و ران را که با سگول در اند شکلی غمزده آن جرعه کش طرف بساط جمله زین پیش که گفتم تیرس نزل گفتم</p>	<p>بزم را گرمی هنگامه همان ست که بود جوی این فیض بدانگونه روان ست که بود ایمن از غارت ایام خزان ست که بود همچنان دیده حسرت نگران ست که بود همچنان برورش انبوه جهان ست که بود همچنان قباله دانش طلبان ست که بود پایه فن بهمان اوج و نشان ست که بود هم بدانسان هنر آموز بیان ست که بود شور و آوازه بکسیر و اذان ست که بود همچنان مدرسه راجح و روان ست که بود همچنان سعی و طلب از ته جان ست که بود هم بآن طرز نوی زمزمه خوان ست که بود در نه هر شیوه بسی بهتر از ان ست که بود</p>		

مکتب

که
در بزم دعوت منعقد (۹) و سمر ۸۹۲ که از طرف دانش آموزان کالج بتقریب
مبارکباد و لیبی مصنف از سفر روم و شام ترتیب یافت خوان شد

قاصد خوش خبر امروز نو ساز آمد
از سفر شبلی آذاده به کالج رسید
دوستان شروه که آن بلبل خوش بویگر
رفت هر چند بسی بی سرو سامان اما
نقد کار آگهی و تجربت آورد و گفت
هر کجا بود ز هر گوشه تمتع برداشت
گاه با صد نشینان ادب گشت قرین
گاه در بزم فقیهان گران مایه رسید
گاه با ساده دلان شیوه تقلید گرفت
گاه در بیت مقدس به مفتی شهر
گاه در قاهره پنهان به تقاضا هوس
دش از ذوق سفر گرچه نیا سود و

کز سفر یار سفت کرده ما باز آمد
یا مگر بلبل شیر از به شیر از آمد
اندرین تازه چمن زمزمه پرداز آمد
شکر ایزد که باین برگ باین ساز آمد
رفت بی مایه و گنجینه صدر از آمد
هر کجا رفت بهر طائفه دم ساز آمد
گاه با حاشیه بوسان شه انباز آمد
گاه در حلقه زندان نظر باز آمد
گاه با دیده دوران پرده دراز آمد
از رخ شادین پرنده بر نواز آمد
به تخیل تر شد و در جلوه گناز آمد
یا دیاران وطن حوصله پرداز آمد

<p>گاه گاه بوی کلبه ما باز حسام تو کباب بره و شه و شکری جوئی تو غلامان کمر بسته بفرمان خواهی</p>	<p>تا به بینی که چه برگ و سرو سامان داریم ما همان پاره تانے بسر خوان داریم ما غلام خود و خود گوش بفرمان داریم</p>
	<p>هم بیک حال بود بے سرو سامانی ما کننه هرگز نشود جامه سر یانی ما</p>
<p>عجز و افتادگی و طوع در رضا خواهی هست افسرد تاج و کمر بند و کله جوئی نیست تقصیر بام و حریم و گنبد، اگر خواهی نیست آن سے کوز فرنگست نداریم بجمام شرح افسانه روشن نتوان جست زما ماددا و اسے تپ و درد، نا انیم و لے ما خرافات کهن یا نداریم و لے گفته بیکین و یگارٹ نداریم بیاد</p>	<p>گر زما شیوه پیشینه ما خواهی هست جامه کننه و پارینه روا خواهی هست مسجد و منبر و محراب دعا خواهی هست باده غمکه صدق و صفا خواهی هست درد و لذت و حدیث خلقا خواهی هست گر زرنجوری اکجا و شفا خواهی هست گر زما سلسله حدیثا خواهی هست در حدیث ز رسول و سر خواهی هست</p>
	<p>بے نوا ایم زما ستره دنیا مطلب انچس در کیسه نداریم، تو از ما مطلب</p>
<p>ما که با آن همه نیرنگی این چرخ حردن ما که از جای نهفتیم بصد جور و جفا</p>	<p>ہیچکے پائے ز خلوت نہا دیم برون کہ ببارفت ز دست فلک سفلہ دون</p>

بزم داین گرمی هنگامه نیز زد و بشگفت

ساقی بزم همان پیرمغان ست که بود

تا به سان ماند داین گنبد دنیا ماند

یارب این ساقی داین بزم دل آرا ماند

مکتب

برامی مجلس عام ندوۃ العلماء

منعقدہ ۷ رجب المرجب ۱۳۲۰ھ مطابق ۱۰-۱۱ اکتوبر ۱۹۰۲ء

بمقام امرتسر

ایکہ پرسی چه کسانیم؟ و چه سامان داریم
مانہ آنیم کہ دہیم سکندر طہیم
مانہ آنیم کہ بر شیوہ اربابِ حشم
مانہ آنیم کہ با حاجب و دربان باشیم
مانہ آنیم کہ با مسند و بالین ارزیم
مانہ آنیم کہ چون تختشان
مانہ آنیم کہ یک شیوہ بآئین گیریم
خاکسارانِ جہانیم و ز اسبابِ جہان
جُرمِ نئے خامہ و اوراقِ پریشان نبود

انچہ بانچہ نیس سرزد بچان آن داریم
مانہ آنیم کہ اوزنگ سیلیمان داریم
روی و سہمے بدر دولت سلطان داریم
مانہ آنیم کہ بام و در و ایوان داریم
مانہ آنیم کہ سرداب و شہستان داریم
جامہ از قاتم و استبرق و کتان داریم
مانہ آنیم کہ یک کار بہ سامان داریم
بوریا نیست کہ در کلبہ احزان داریم
بیش و کم انچہ بہ پیدا و بہ پنهان داریم

ورق دفتر عباس بتاراج رفت
 کاروان رفته و اندازه جایش پیدا است
 آسمان از حرکت مانده و اختر ز مدار
 دین عجب بین که باین فتنه و آشوب بلا
 سنگ می بارود و در خواب خوش اندام حصار
 علم را همه پیکار و نزاع است، کزو
 اهرار که بودند سردی ما از دم شان
 بکه نالیم؟ و پیش که بفریاد رویم؟

اختر فاطمیان خود ز مدار افتاد است
 زان نشا نها که بهر اهل گذار افتاد است
 مهر گشت جهان تیره و تاریک افتاد است
 هر کس از ماهمان خواب و خمار افتاد است
 رخته مادر کمر و پاسبان افتاد است
 آتش فتنه بهر شهر و دیار افتاد است
 کار با بر بطور و دود و تاریک افتاد است
 کار با فلک عسری کار افتاد است

نگ باشد که پیش شه و درویش شویم
 همت آن است که خود چاره گزین شویم

در چنین حادثه صعب که بر ما افتاد
 چاره آن نیست که بر رسم کهن طرح نمی
 آنچه سودت دهد آن فلسفه عهد قدیم
 از عناصر سه و شصت آمده اینک به شمار
 آنچه سودت دهد آن شیوه تعلیم قدیم
 این نه خواری بود آخر که پس از کسب علوم
 عامیان را به نیربی و بصیرت دهن

چاره آن نیست که از عهد کهن داری یاد
 مکتب مدرسه مادر همه اطراف و بلاد
 تاجه سودت دهد آن هیئت بارینه نهاد
 تو همان در گرو آتش و آستی و باد
 که بر دیت در رزق نتوانست کشاد
 از ره دغط به در پوزه بر آئی ناسخاد
 آتش دمانه بکشت آری که شود توشه و زار

تا چه پیش آمده باشد که بیکبار ز ما
تا چه پیش آمده باشد که ز هر گوشه ملک
وروزانند از گذشته بکلیح السیل زبانه
بار این غم که ز ما تاب شکبائی برو
چند در سینه توارن داشت نهان شعله غم

رفت تکین دست را در خرد و صبر و سکون
برسیدیم سرا سیمه باین حال زبون
رفت سر رشته صبر از کف لیل و نهار فزون
خود به بنید که چندست و پیرید که چون
خوش بود صبر و دل خود نتوانیم کنون

شرح این آتش جانسوز گفتن تا که
سوخته خسته این سوز نهفتن تا که

جمع اسلام که صیتش بدیار افتاده است
آن که در معرکه تلج از قیصر سر ریود
آن که چون مهر جهان تاب به عالم میتاخت
آن که صد قلعه روئین بیکه حمه کشود
دست و سر پنجه آن شیر زیان رفت کار
آن که در پیکر صدمه همی جان بید
آن عزیز که جهانیش همی داشت عزیز
مرغ خوش ز فرمه را کار بصیا داشتاد
می نه بینی که نژاد عرب و آل لوی
دست هر سفله بنار تگریش گشته دراز

حالی با غم ز دروش سر کار افتاد است
دست و بازویش بیکبار ز کار افتاد است
خاک ره گشته و در راه گذار افتاد است
حالی از همه سو خود ببحار افتاد است
تتمتن در تگ چه آمد و خوار افتاد است
هست بر بستر بیماری و زار افتاد است
حالی ساخته و آواره و خوار افتاد است
و این شاه دگل در کف خوار افتاد است
خوار و سر گشته بهر شهر و دیار افتاد است
همچو بغداد که در دست تار افتاد است

دین و دنیا بهم آمیختن آسان نبود
 نسبت فلسفه و شرع بدان سماند
 حل این شکل اگر خواهی از تدوین بخواه
 حکمت و شرع درینجا بهم آمیخته اند
 عقل را نیست سرعز بن اینجا با نقل
 شبلی آهنگ دعا کن که سخن گشت دراز
 امان بدرگاه خداست دو جهان روی به
 می تواند اثر قدرت او داد، امان
 صدره افتاد که طوفان زده از کرمش
 صدره افتاد که فیض کرمش جان بدمید
 ای حسد او ند جهان رحم بفرما بر ما

گویا کشتی و گرداب، دو چار افتاد است
 که خزان در عقب باد بهار افتاد است
 او کشاید گرسه را که بکار افتاد است
 نمک و بادیه - ویرین میگردید افتاد است
 پنبه را آشتی اینجا به شرار افتاد است
 گرچه دانم که قلم سحر نگار افتاد است
 که نیم رحمت او بر گل و خار افتاد است
 خرمی را که بهر گوشه شرار افتاد است
 رسته از لطمه موج و به کنار افتاد است
 مرده را که در آغوش مزار افتاد است
 که چو مابر و فیض تو هزار افتاد است

طرح انجام مرا بنویس تا چو آغاز انداز
 ای حسد، امان نگه لطف به ما باز انداز

تعلیم جدید

<p>یا که با پو خودی بحث و جدل ساز دهی یا که چون خلوتیان پاس بدامن کبشی دست بالاست هر آئینه ز زیرین بهتر نمود وجه کفایت تو مگر هدیه و نذر نتوانی که خود از گوشه بر آئی و انگه</p>	<p>و ان نزاع تو شود مایه هر گونه فساد تا بداند کز اقطاب شدی یا اوتاد این حدیث نبوی هست تر افته زیاد نمود حاصل بحث تو مگر کبر و عناد عرض اسلام کنی در همه امصار و بلاد</p>
<p>خود بفرماید، کزین مشغله مقصود چه بود گردود تو زیان نیست بگو سود چه بود</p>	
<p>ایکه بر مائده یورپ همان باشی حیف اگر از اثر فلسفه و بحث بیان مسمر از شعبده جلوله دهد، سر بنی گفته سولن و آئین جهان بانی او از هنر بیبال صد افسانه و داستان گوئی قیصران راهمه یک یک بشمار نی آغاز از خداوند جهان، یاد نیاری گاهه</p>	<p>حیف باشد اگر از جمله ایشان باشی منکر فلسفه و سنت و تر آن باشی منکر بحزنه موسی عمران باشی برزبان داری و بیگانه ز نعمان باشی جاهل از معرکه های شه مردان باشی بیخبر از عمر حمید و عیوش شمان باشی روز و شب خود پرستاری سلطان باشی</p>
<p>در پرسی که درین کار چه تدریس بود دین و دنیا هم آهسته که اکسیر بود</p>	
<p>اگر چه این مرحله دشوار گذار افتاد است</p>	<p>پای را کار درین راه به خار افتاد است</p>

آنکه شهرزاد گیش و ستره شاهی دارد
اختری هست که خورشید و خشان گرد
چون نگه داشتش از حادثه صعب خدا
هم برین مرده جان بخش توان خواند غل
وقت آن است که بخویش درائی از جای
وقت آن است که بی بالک نازی نه جنگ
وقت آن است که هر شاخ در آید در قفس
ای زمین وقت تو خوش مان سرناز بچم
وقت آن است که دست بد عابد و ایدم
سرخاک افکنم از عجز و پس آنکه گویم
تا جهان باشد و تا گردش دوران باشد
میر محبوب علیخان نظام الصغی
آنکه از معد لقتش روز ستم شد کوتاه
ذوق مدحت گری شاه چنانم بر بود
مدح خود گرچه ز آئین وفا هست و لے
لاجرم تن زخم و طعنه کنم این نامه شوق
تا گل و لاله و نسرن و مد از سیننه خاک

هم بدان سان که حقیقت بستن و در مجاز
جوس فیضیت که دریای کرم باشد باز
از دکن غلغله مرده رسد تا به حجاز
هم بشکرانه این لطف توان کرد نماز
وقت آن است که برخویش بیانی از ناز
وقت آن است که بے پرده شوی ز مرمر ساز
وقت آن است که هر برگ شود نغمه طراز
ای فلک عمر تو کم مان بنشین از تلک تراز
وقت آن است که برخاک نهم رفته نیاز
کاسه خداوند جهان داد و گزینده نواز
خسر و ملک و کن باد به دولت و مساز
که رسد فیض عطایش ز دکن تا به حجاز
آنکه از موتهش دست کرم گشت دراز
که دعا گویم و انگاه به مدح آیم باز
چه توان کرد که این رشته درازست و از
پس به آهنگ دعا باز شوم نغمه طراز
گونه گون نقش زند تا فلک شعبده باز

قصیده تهنیت سلامت مانند شتراده عالی گهر

میر عثمان علیخان بهادر از اسب تفنک اطال الله بقاه

در بزمی که از طرف نواب دارالمهم بهیار پاشا شده بود مصنف با صریر بزرگان

دولت باین اشعار بجهت تهنیت کشاد

۱۹۰۱ هـ

یارب این بزم چه بزم است که از زینت و ساز
بارک الله در بزمی که نظیرش به جهان
بزمگاه هیست همانا همه رنگ و همه بوی
پاس آئین ادب بین که باین جوش نشاط
بنگری سازد نه از جنس دلف و بر بط و رود
همه سرست نه زان می که بود هوش بای
دل به جوش آمده و مانده ز بانها خاموش
هیج دانی که چرا این همه جوش است طرب
مجلس تهنیت تو بر اقبال شهی است
گوهر تاج شهی، زیور اوزنگ و لؤلؤ

هست هر گوشه تماشا که ده نعمت و ناز
خود ندید است و نه بیند فلک عربده باز
جلوه گاه هیست تو گوئی همه برگ و همه ساز
خنده ما بر لب و چون خنده گل بی آواز
بشنوی سخن و نه اند پرده عشاق حجاز
همه مخمور نه زان باده که باشد غماز
لب پُر از زمزمه و خانه تهنی از آواز
هیج دانی که چرا این همه زیب است و طراز
میر عثمان علی زب و نعمت ناز
آن همایون دم و فترخ رخ و تسلیم طراز

گوشه متقنه اش قیمت افسر شکست
 مدح غائب گره از خاطر من نکشاید
 بے گسان را نگه مهر بخوانخته است
 هرگز در چنین دولتت افتاد گذر
 نامه جود ترا منطقه صد بار زد ذوق
 خسته دست تو ال تو چه عسل و چه گهر
 چرخ از چشم جهان "رايعه" را گر نهفت
 دنده مادی پر بیان کز پس بانوی مین

نقش دهر نکو کرد که "سلطان" کرده است
 فکر را دوری بزم تو پریشان کرده است
 خستگان را نظر لطف تو در مان کرده است
 صدهزاران گل امیده و امان کرده است
 خوانده است و دیگر آغاز از عنوان کرده است
 که بیم نیز همان کرد که با کان کرده است
 باز در سپیکر پاک تو نمایان کرده است
 آسمان نام تو آرایش دیوان کرده است

شبلی غمزده را مدح شمان شیوه بود
 لیک لطف همه را بنده احسان کرده است

باد خاک رده او قبسه اصحاب کمال
باد رنگ در او کعبه ارباب نیاز

قصیده شکر

هرمانس نواب سلطان جهان بیگم والیه عالیّه کشور پوپال

(بعطای زرامداد مایانه دارالعلوم ندوه)

۱۹۰۸ء

انچه بادشت وچمن ابر بهاران کرده است
ندوه را اگر سر و سامان رسد از دی چه عجب
چون نگه کرد که دین نبوی در خطر است
رایت سلم نگون بوده وافرشته است
بهر مردان همه آئین عمل خواهد بود
دانش آموختن پرده نشینان عفاف
کار آموزش تعلیم زنان گرچه خوش است
هر چه او گفت بآئین شریعت گفته است
طرح صد شیوه و رسم در ویش تازه نهاد
معدلت را به سیاست نتوان کرد بسم

خسر و کشور پوپال به ما آن کرده است
زان که هر کار که او کرد به سامان کرده است
لاجرم یاوری سنت و قرآن کرده است
چهره شرع حزین بوده و خندان کرده است
انچه در تربیت عالم نتوان کرده است
مشکله بود که از فکر خود آسان کرده است
نه بان شیوه توان کرد که نادان کرده است
هر چه او کرد و بست بر موده یزدان کرده است
و انچه از پیش روان یافت و چندان کرده است
وقت ادخوش که هم این کرده هم آن کرده است

	تیرہ شد دہر کہ شیر ز جہان سے نفٹ	
آن کہ آراست ز نوزلف پریشان سخن آنکہ لعل و گیسو افشاں بد امان سخن		آن طراز سخن آن یوسف کنگان سخن آنکہ صد پایہ فرود از سختش شان سخن
	دوسہ روز نیست کہ از جام اہل مدہوش ست عالمی ز دہن ماندہ و او خاموش ست	
شاعری کز دم کلکش ہمہ جادوست سخن خواجہ او بود و توان گفت کہ ہندوست سخن		آن گران پایہ کہ دون مرتبہ اوست سخن فیض ادین کہ باین رنگ و باین بوست سخن
	ایٹک از دست اہل جیب جودش چاک ست پایہ فن بفلک بردہ و خود در خاک ست	
نکتہ سنج سخن و دیدہ درے بود۔ نمائد نظم را خامہ اوبال و پرے بود۔ نمائد		علم و فن را بجان داد گرے بود۔ نمائد در جہان نخل ہنر را ثمرے بود۔ نمائد
	ای سخن گریہ بروز سیہت باید کرد ای ہنر رحم بحال بہت باید کرد	
نشہ صبر دین حادثہ بر خاک بزن تو ہم ای نالہ سراپردہ افلاک بزن		شبلیا دست نہ در دامن ادراک بزن ای جنون جیب و گریبان خرد چاک بزن
	گر نہ خون گشتہ بزرگان ترمے آئی آخراے دل بچہ کار د گرمے آئی	

مرانی

مرثیه

نواب ضیاء الدین خان مرحوم دہلوی متخلص بہ میر
۳۰ اکتوبر ۱۸۸۵ء

گرم ہنگامہ شوای نالہ دل مان برخیز	از پے برہمی عالم امکان برخیز
تو ہم ای آہ جہان سوز سامان خیز	ای جنون باز بتاراج گریبان برخیز

چشم خون نابہ نشان خواست چو طوفان کردن
خون شوای دل کہ تو انم سرد سامان کردن

دو جهان اینمہ در ہم شدہ چون ست چہ ہست	آسمان حلقہ ماتم شدہ چون ست چہ ہست
مہر دلغ دل عالم شدہ چون ست چہ ہست	اختران - دیدہ پر ہم شدہ چون ست چہ ہست

شاہد روز بزرگ کہ بساتم بنشست
از چہ لیلای شب آشفتنہ و در ہم بنشست

تا چہ ہست این کہ دل از نالہ نیا سود ہنوز	ہمچنان ز حسیم جگر ہست نمک سود ہنوز
اشک از دیدہ بر آید جگر آلود ہنوز	آتش ہست ہمانا کہ رود و دود ہنوز

فانش گویم کہ خنگوی زمان روی نہفت

نوائین نکته در ایزدی فرمان نشان دادن
 بهنجاره دردی بر جاؤه پیشینیان رفتن
 نمکسرن از کجا سنجند لطف طبع رنگینت

بکشف از دین روح القدس ترجمان بودن
 باهنگ حجازی یادگار پستان بودن
 بنافهان ندانم چون پسندی هم زبان بودن

که یارت بود آنجا با کلامی بهشتین خنستی
 به سر پاییه بالا بردی و خود در زمین خنستی

ز بس در کار غم دل بوده است دیده ترهم
 سخن را این چنین شیرازه بتن تا که تواند
 با وج پایه اش من خود ندیدم در جهان کس را
 بود شور غریب اما باین هنگامه که ماند
 صبا گر بگری بر تربت پاکش بگوازم
 درودی شکیش آورده ام باشد که پذیری

بخاک تربت او لعل افشانیدیم و گوهر هم
 پس از وی دفتر معنی پریشان گشت ابر هم
 دزین پس مثل او هرگز نه بیند چشم خست و هم
 غم مرش روان فرست از آشوب محشر هم
 که اسی در شیوه دانش مرا استاد و بر هم
 که شلی خاک بوس در گشت بود دست چاکر هم

ازین خواب گران آخر چو روز حشر برخیزی
 چو صور حشر من در ناله ام وقت ست اگر خیزی

مشرقیہ

مولانا فیض الحسن مرحوم سہارنپوری استاد مصنف

۱۸۸۶ء

جہانے راجلرخون شہین تہنا من گریم
دے بگزار تا در ماتم فیض الحسن گریم
ہنر بخوشتن گرید چمن بی خوشتن گریم
برکش گریم و آنگاہ بر مرگ سخن گریم
ہمان نو باشد این غم تا دین ویرکن گریم
گئے بخوش بر روزیہ علم و فن گریم
سزد من گردین ماتم چو شمع انجمن گریم

درین آشوب غم غدرم بنہ کرنا لذن گریم
بہ تخمین صوری چند بفریبی مرا نا صح
بگش علم و فن در نا لب من ہم نوا باشد
دو تا غم دارم ہر یک زدیکہ خست افزا
خود این آشوب این ہنگامہ زیادہ نخواہد
گئے بخود بہر ہم گشتن کار ہنر نا لم
بہ یکبار انجمن بر ہم زدی تا از میان رفتی

چہ در دل داشتی تا از کہ بنجیدی چہ رفتی
زما بگستہ ای مولای ما آخر کجا رفتی

دوسہ روزی و گریہ باستی آخر میان بودن
بحال فن ہی باست آخر مہربان بودن
عرب رازندہ کردن و آنکہ از ہندستان بودن

چو در دل داشتی آخر زیار ان بر کون بودن
خود این را سہل می گیریم کز مادہ من افشاندی
نگویم من تو خود انصاف وہ تا از کہ می آید

<p>آن کلو به شرف نداشت مانند آوخ که چسبین بلند جا ہے آه این چه جفاست کان بودش آن بازو تیغ باز افسوس آه این چه مصیبتی ست جانگاه</p>	<p>آن کو به هنر نداشت همتای یکبار چپان بهفیت از پای آلوده خاک و خون شود مای آن پنجه شیر گیر ای دای آن این چه غمی ست صبر فرسای</p>
<p>چون زین عنیم جانگد از گرم گرم صد بار و باز گرم</p>	
<p>در خاک شد آن امیر زیجاہ مہان کی بہ شب شد و خاست کم حوصلگان سفلہ چہند کال شکہ چو در مست ابل آمد یکبار بروکشاد و دادند بر جہہ صبر چہین نفیگند بر خاک فدا و باز برخاست آسود دے براہ و زان پس</p>	<p>یا تہمتن اوفتاد در چاہ تا باز رو دبو سے بنگاہ بودند شستہ در کین گاہ آن کجروشان دون بنگاہ شش تیر و یکے خطا نشد آہ با آن ہمہ زخمہاے جاگاہ پس طے بنمود پارہ راہ افسانہ عمر گشت کوتاہ</p>
<p>لہ گازی</p>	<p>با صد سخن بماند خاموش آن بحسب یار مید از جوش</p>

مشریہ
جنرل عظیم الیدین خان مرحوم
۱۸۹۱ء

<p>تا کے زعمیں نہان نگویم دارم جگری دے تو انم از عسبہ فلک ننا لم از نالہ دل اثر نخواہم رفت آنچه زد و رچرخ بر من این جملہ ہی تو انم اما در ماتم خان اعظم الیدین</p>	<p>گویند گو۔ چنان نگویم کافسانہ پاستان نگویم از نیک دید جهان نگویم از داغ جگر نشان نگویم یک حرف ازان میان نگویم نتوان کین داستان نگویم جز قصہ خون چکان نگویم</p>
<p>آہ ادعیں این چنین امیرے شیر افکن و شیر گیرے</p>	
<p>آہ آن بردوش برزد بالای آن زو سپہبدی باز دی آن دانش و عقل ہوش و فرہنگ</p>	<p>آن پیکر و روی و قد زیبای آن منترہ خسروی بہیمای آن حوصلہ و درایت و رای</p>

<p>کوہِ نسیم فراق تو انم کہ برشم؛ پیرانه روی روشن تو آفتاب بود دانسته ام که رویه فنا دارد آنچه هست مهدی اگر گذشت سه تن باز مانده ایم</p>	<p>با چون من شکسته و زار این گمان کن این آفتاب از نظر بهر انسان کن این نکته را ولیک تو خاطر نشان کن با ما باش و بهر هی و مستگان کن</p>
	<p>پسند این که بکیس و بے خان مان شود مان آن قدر بمان که منطفه سر جوان شود</p>
<p>رفتی و حال قوم ندانی که چون شده است ایوان قوم کز تو سرشس چرخ سود بود آن قوم کز تو پایه جاشس بلند بود آن صفهای دفتر اقبال پاره گشت مهر از افق دید و همان تیره ماند و هر تو از میان رستی و ما را به درد تو پرسی اگر ز بیش و کم ما جبرای ما</p>	<p>دلها تمام از غم و از غصه خون شده است و جنبشست و کنگرهایش نگون شده است زار و زرنه دخته و خوار و بون شده است آن کاسهای خوان نعم و نگویند شده است از بسکه دود آه ز دلها برودن شده است از جسم تاب رفته و از دل سکون شده است کم گشته شادمانی و ماتم نسزدون شده است</p>
	<p>ای مرگ! ای سیاه کن روزگار ما شرمت نیاید از دل مهیت دار ما</p>
<p>در شهر کیت کز نسیم تو دیده تر نکرد دانسته، پاس خاطر ایشان نداشتی</p>	<p>یک دل نبوده است که صدله سر نکرد یا کس تر از حال عسزیران خبر نکرد</p>

ای کشته ظلم بان خبر گیر
 این مه بخسوف می نیرزد
 بخیزند و همان برسم پیشین
 ترکان کله بفرق بشکن
 مردانه حسرام و همای را
 کیفرستان و دشمنان را
 آنگاه بکار ملک پرداز
 آن رونق را مپور باز آرد

دین ناله ما بگوشش در گیر
 از چهره نقاب خاک بر گیر
 هم تیغ بدست و هم پیر گیر
 چار آئینه و زره بر گیر
 اقبال و سعادت و ظفر گیر
 آتش شود در نهاد در گیر
 بهرسم شده کار باز سر گیر
 آن آئینه را دگر بزر گیر

این جسد بکام دوستان کن
 زمین بعد هر آنچه خواهی آن کن

شیخ حبیب الله صاحب مرحوم المتوفی ۱۲۹۰ شمسی
 شبلی نعمانی خلف شیخ مرحوم

بان ای پدر نه گویت این در زوآن مکن
 دعوائے صبر که به غلط، سهم نه کرده ام
 دستان سرای بزم طرب بوده ام بدبر

زنهار عزم رهروی آن جهان مکن
 بان ای پدر! چه صبر مرا، امتحان مکن
 مادران و حسم، زمره شیخ فغان مکن

مشکوٰۃ نام

۱۸۸۵

فرحت آن برگزیده احباب
کای به بیاضی بس برده
تا چه خواهی ز شاعری یعنی
داستانهای پستان تا چند
تا چه سودت دهد زیان گفتن
دیده را معدن گهر خواندن
دل بستن کمال خون کردن
دیر را روش حرم گفتن
سحر و عجز از اقرین خواندن
سخن عشق هرزه چندست
اینچه! خواریت عشق و زیدن
خود بهین! از شش تبان چه بود
آن بهار طرب زمانه چند
در سخن مهر و کین همی آمیخت

گفت روزی بمن ز روی عتاب
هرزه خون دل و جگر خورده
چند ازین ترهات بمعنی
شکوه جور آسمان تا چند
ثره را ابر خون نشان گفتن
داغ را هدیه جگر خواندن
وحشت آموختن جنون کردن
سفله را حریت جسم گفتن
و هم را برتر از لیستین خواندن
چاک را با جگر چه پیوندست
ساده را بجان پرستیدن
پیکری ساده جان چه بود
راند زین گونه داستانی چند
زهر با انگبین همی آمیخت

با آنکه شورِ حشر ببالسنگه تو بود
با آنکه ناله ام جگرِ ننگ را گداخت
ز هزار و کنارِ دشت جان داده ام
غدرم بنه، درازاگر شد حدیثِ غم
مغذوم اردو دین مرا گشت خونِ نشان

چشمِ مبارک تو از خواب برنگرد
در حیرتم که در دلِ زمت اثر نکرد
تیرِ آه کز دلِ گردون گذر نکرد
کین داستان در دکه مختصر نکرد
کرد آن غمت بدل که برگ نیست نکرد

تنهانه دوست از غم مرگت اثر گرفت
بود آتشی چنانکه بسر خانه در گرفت

آه آن زمان که درد تنش را نزار کرد
غمِ بزرگوار که آسیمه سر دوید
شکلی رسید ناله زد و بسمل افتاد
مستور خانه آمد و از سینه برکشید
حالی بهم رسید که طفل و جوان و پیر
آه از جفاے مرگ که با حالتِ چنین
المنصور و جان به جهان آسیرین سپرد

و آنمار مرگ بر رخ و نبض آشکار کرد
حاش بشید و گریه بی اختیار کرد
اسحاق آمد و مژه را اشکبار کرد
آن تیرِ آه کز دلِ گردون گذار کرد
از هوش رفت و جامه خود تا رتار کرد
رحمی نکرد و شیوه جور اختیار کرد
جاد کنایه رحمت پروردگار کرد

چون هر کس به درکش میسر دار هست
آمرزدش خدای که آمرزگار هست

شیفته گانیم و پیوسته بر پرست
تا بخودی پای نهنگدار باش
هر چه ز بیش است و ز کم بازوان
در ره الفت که بود بیج بیج

سجده اگر نیست زمین بوس هست
و م ز شریعت زن و هشیار باش
سجده و تعظیمیم - ز هم بازوان
پا چو نهی - بر تو نگیسریم، بیج

تمهید

من که درین دایره از دیر باز
باز برانم که درین داورے
خواسته ام طرح دیگر به بختن
بزم دیگر هست و تماشا دگر
زمزمه تازه بساز انگنم
باوه فرستم بحرینان دگر
ز حسنه که بر تار سخن میسز نم
قاعده سحر ازیت این
پا چو درین محسر که افشوده ام
حرمت این کار نگداشتن
کار من است این حد هر خام نیست
دست اگر سوے قدح برده ام

پای ز خلوت نه نهادم فراز
دل برم از حلق با فونگرے
شعبده تازه بر این بختن
باوه دگر آرام و میسز دگر
غلغله در حلقه راز انگنم
از مے دوشین قدری تند تر
هان بنگر تا بچه فن میسز نم
نیک نگه کن که چه بازیست این
پای فن تا کجا برده ام
نامه به غسل و گهر انباشتن
این بود آن می که به هر جام نیست
جای عنب بخت دل افشوده ام

ق

لطف را با غناب می آلود
گرچه منعم ز ساحری میسکرد
سخن او که متصل میسرفت
گفته اش را بجان پسندیدم
خواهم اکنون عسبان بگردانم
زین بساط کهن چو برخیزم
رسم دیرینه را بر اندازم
بدم خلق را فسون دگر
تا بسنجی که با کمال سخن
این روش گر قبول دوست نبوی
شاعر کنه همین سخن سازیت

زهر با قند ناب می آلود
خویش تن خود فزونگری میسکرد
از ره گوش سوئے دل میرفت
او گهر می قنابد و می چیدم
رسم پیشینیان بگردانم
پیکرے تازه بر انگیزم
در سخن طرح دیگر اندازم
کرده ام ساز از عسنون دگر
تنگی نیست در مجال سخن
می توان جاده دگر پیود
که درین پرده گونه گون بازیت

طرز اندیشه نوکنم اکنون
شنیدی که الحدیث شجر

ویاچه سیرۃ النعمان

نعت همان گونه همان سان خوشست

حمد و تالیش که بعنوان خوشست

مشنوی ناتمام

جون ۱۸۹۲ء

مقام قسطنطنیہ

قاصد فرخندہ من بان تعال پیش رسیدت سفر سے ناگزیر زود رو دست کرد و عالم کن دین براہ اند عزیزان ہند چون تو دوران بزم کشتی زمزمہ تا ز حدیث تو شود بہر ہند جملہ بدین حرف کہ امی نیکوئی تا بچہ حال ست نچسان ست خود بر روش دیدہ دوران میزید از پس این محنت درج شگرت بزم خوشی بود تا شاہ چہ کرد وصف دانش طلبان چون شست	مَتَّعَكَ اللَّهُ بِحُسْنِ الْمَالِ گرم زجا خیزورہ ہست دیگر نفسی راست کنی - ہم کن جسمہ گرامی گہر کان ہند دائرہ گردند بگردست ہمہ ہر یکے از جای جہد چون پسند حرفے ازان یار سفر کردہ گوی رفت چہا بر سر شش از نیک بُد یا کہ چو بہر سمان و فلان میزید از سفر و ہم چہ برداشت طرف کار بے بود از آہنا چہ کرد زان چمن تازہ بدامن چہ بست
---	---

<p>کان معسانی همه کاویده ام غارت بتخانه چین کرده ام خاک در سکه باختم دایه اگر از دگران خواستم فن سیر گرچه بود و پذیر</p>	<p>کین گری چند سر اچیده ام چاهنی چست دگزین کرده ام کین مے صافی بهت حریختم چاره نه زد بود ازان خواستم نیست درد خود ز روایت گزیر</p>
<p>گرچه مستاع از دگر آورده ام قطره ربودم گس آورده ام</p>	
<p>گرچه مرا شیوه فن این نبود پیشتر اگر گرم طلب بوده ام بزم چو آن فرّه و آن ساز داشت لیک چو آن مطرب ساقی نماند بزم بطرز دگر آراستم اگرچه سرو برگ سخن دیگر است</p>	<p>حرف به آرد و زدن آئین نبود باویه پیای عرب بوده ام ساغر من باده شیراز داشت بوئے ازان میکده باقی نماند خوشر ازان نیست که بخواستم شمع همان است لکن دیگر است</p>
<p>باد گوارا به عزیزان تمام باده گلگون بهتالینه جام</p>	
<p style="text-align: center;">—•—•—•—</p>	

موکب همایون

یعنی
برآمدن سلطان المعظم
بگذارون نماز عید اضحی

مهر چو از جیب افق سرکشید
دیده پر از خواب چو برخاستند
طفل که این شیوه نداند درست
شیوه و آئین طرب تازه گشت
مژده رسید این که شه چاره ساز
تا برو از خوان کرم توشه
بسکه عمان طلب انگشتند
پیک نظر راه تماشا نیافت
جماله بصد شوق و بصد آرزوی
سرمه خاک ره شه خواستند
از دو سوی راه بکسب شرف

خاست ز هزاجیه گلبنای عید
پیر و جوان جسد تن آراستند
مادرش از مهر تن روی شست
کوچه و بازار پر آوازه گشت
زود بر آید با دایه نماز
خلق برون ریخت ز هر گوشه
طفل و جوان بر سر هم ریختند
نقش قدم هم زمین جانیافت
سوی بشکطاش نهادند روی
جا بگذرگاه سپه خواستند
خلق بآئین ادب بست صف

سطره چو شود مرعلی پر سن جوی
 کاسه همه گنجینه کثایان فن
 از کرم داور بالا و پست
 هم بهمان طرز دروش میزیم
 گرچه خودم با سرو سامان نیم
 نیست سرانجام آراست
 دینکه پرسید که زان جلوه گاه
 ہی چه توان گفت که ذوق سخن
 گرچه نخواهم که نشینم خموش
 گرچه بعرض سخن آماده ام
 بگذرا زین حرف و مکر و پیرس
 خوان سخن گرنه خود آراستم
 تندم بود حسرت را بمهنوز
 با تو چگویم که چپا دیده ام

از من آواره بسیاران گوی
 صدر نشینان سر خوان من
 حال من آن گونه که بایست هست
 زنده ام و فارغ و خوش میزیم
 نازش حاجب و دربان نیم
 این منم و گوشه تنهائے
 تاجه بود حاصل چشم و نگاه
 هر قسم می برد از خوشنیتن
 فرصت آن کو که بیایم بهوش
 مست ز کیفیت این باده ام
 خواب خوشی دیدم و دیگر پرس
 عذر بنه محو تا شاستم
 دین من باز و بخوابم هنوز
 شعبده ما پیش نظر حیدر ام

بزم چو از جلوه زیبا پر است
 دامن چشم ز تماشا پر است

زیب و طراز همه عالم توئی
جمله بدانند که در غرب و شرق
آن توئی امروز که در روزگار
تازگی بدر چنین از تو هست
جز تو که هست ای شبه انجم سپاه
فره دین نبوی از تو هست
شرع بجای تو پوشدار چمند

سایه یزدان بجهان هم توئی
هست ترا تاج خلافت بفرق
هست برود دولت دین را اقرار
زیب و طراز هر چه از تو هست
آنکه بود شرع نبی را پناه
بازوی اسلام قوی از تو هست
باد بفرمان تو چرخ بسج بلند

سکه اقبال بنام تو باد
هر چه بگیتی است بکام تو باد

مهر چو در هر جهت افشاند تور
گشت روان از بی هم خیل و فوج
بود شعار همه از هم جدا
پر تو آن اسلحه تابناک
با همه تمکین چو گذشت این گروه
غلغله برخاست که بادانویید
داغ نه چهره خورشید و ماه
قاعده دولت و دین را مدار
پیکر لطف و کرم کبریا می
خسرو شکرت شکن و قلعه گیر
فاتحه دولت و طغرای دین
شاه فلک کوکبه عبد الحمید
فره شاهی ز جبین آشکار
مرکب شه پیش چو بگذاشت پای
طلعت شه باز چو پر تو منگد
شور برآمد که بود تا جهان
چرخ بدان مایه که گردن ده است

کوکبه شاه عیان شد ز دور
موج تو گویی که شکستی موج
هر همه را راایت و پرچم جدا
نور همی رحمت بد امان خاک
گشت بیکبار زمین پر شکوه
مهر جهان تاب خلافت دمید
حضرت خاقان خلافت پناه
آئین نه رحمت پروردگار
سایه یزدان شه کشور کشای
شاه فلک عقبه و گردون سیر
زیب ده افسر و تاج و نگین
آید که الله بنصره یزد
حاشیه بوسان به همین بسیار
خلق به یکبار در آمد جای
بانگ دعا گشت زهر سولبت
باد بکام تو زمین و زمان
زنده بان که تو جهان زنده است

	دیگر	
پرس از تشنه کمان ستم ذوق عتابش را		همین تنها نگاه لطف را لذت شناسستی
	دیگر	
<p>یافتنه به ترکست از برخاست صد بار نشست و باز برخاست وز پهلوی من به ناز برخاست چون پرده ز روی را برخاست تا شبلی پاکباز برخاست</p>		<p>چشم تو ز خواب ناز برخاست بستاب غم تو شد آسا نشست نیازمند با غیر نه صرفه چه می توان نهفتن معموره عشق ماند ویران</p>
	دیگر	
<p>ای که گفتی رقص سهل - اضطرابی بیش نیست در نه زلف غمخیزش پیچ و تاب بی بیش نیست بزم ماهم شاید نقل و شرابی بیش نیست خنده اش بگرفت و گفت انداز آبی بیش نیست</p>		<p>عمده برتست این که از جنبش نگه داری زمین حسن را نازم که هر موی ادای داشت خلد و حور و کوشه ای و اعطا اگر خوش کرده و اذنان بر حرم کز چشم چو سیل اشک ریخت</p>
	دیگر	
<p>وقتی - اگر ای دل شب ماهم سحری داشت خاک که ز نقش مدام او اثری داشت کان ز گس متانه باینز سری داشت</p>		<p>افسانه بخوان زد که شکیم بیادش جز سجده متاع و گراز کس نه پذیرفت خود پے توان بروز و استیگی دل</p>

تثبیت و نعل

غزل ناتمام

اندازه دفا گرفت از حبسین من	خوانا مگر نبود خطِ سر نوشت
از رد و هم قبول تو فارغ نشسته ایم	ای آنکه خوب باشی ز زشت ما
دیگر	
صحبت مگرت بود با غیار که امروز	ابر دس تو کیاره فرو رخت شکن را
عرض هنر از هر دو جدا گانه توان خاست	با عنسره میا لآنکه عسره فن را
دیگر	
بنده تازه بهر دادرش بود هوس	صد ره آن عسره به جو دادرش باز مرا
ایکه یک موی ننگه به میان من و تو	جلوه بنامه و ز من نیز پر داز مرا
نه ایمین از قره این رخنه بکارم افتاد	ماجرام است بآن چشم فنون ساز مرا
دیگر	
به عضو ده امشب رخصت هنگامه ناز	که من یک قد و بالا چیده ام ذوق تماشا را
به تاراج نگاهش رفت در دست باشه	ز کفر اریه بر تری نهم آئین تقوی را
ز می این مایه سیهامنی آید مگر شبلی	نگاه مست ساقی رخت چیزی در قبح مارا

دل که با هیچ نمی ساخت آزاده روی	با دمان تو که هیچ است چه عنوان در ساخت
حاشد سفله و دون با تو ساز و شبلی	هیچ دیدی که جعل با گل و ریحاں در ساخت
	دیگر
شکر خانقه و صومعه نتوان بودن	اینقدر هست که بت خانه دلا و زیر است
ایکه از چاشنی لعل شکر خا گفتی	گفته شبلی ازان نیز شکر و زیر است
	دیگر
غزه از گوشه چشم تو بر آید بیاک	همچو ترکه که بناگه زمین برخیزد
بر سر کوه تو تعمانی آشفته و زار	شاد بشته و ترسم که حزن برخیزد
	دیگر
بما شافتمی رنج بسترهای که من	دارم از داغ تو در سینه گلستانی چند
حشر این گرمی هنگامه کجا داشت مگر	پرده برداشته اند از رخ تابانی چند
ز انجمن رستی و چون دست ز گس مثل	همچنان باز بود دین حیرانی چند
که فغان کردم و گه ناله و گاه بی فریاد	نغمه عشق سرودیم بدستانی چند
ز اهدا این همه غافل چه نشینی که دگر	سوخت برق نگش خرمن ایمانی چند
خوب رویان چه جفت با کنه بر من کردند	در قیامت من دست من و دامانی چند
	دیگر
برفانی چو طره بر حسین	هر طرف ناهای چین بچکد

همت به نگاہ کند و حوصله بنگر
پایه حدیثی است به سلیم چه دارد
خون ریختن دیده ام از دولت دل بود
ازین خدنگ مژده تست که شبلی

کان نیز گه با من و گه با گرے داشت
گویند که زین پیش فغان هم اثمی داشت
بیمایه فضولی بهستلح و گرے داشت
تا بود در آغوش جگر بیشتر داشت

دیگر

عشق پر مایه و گر سر من میخواست
در جهان هیچ کس از عربه ایمین نشست
بغلط هم بر شبلی نه شستی یکبار

نحت دل باز بار ایش مژگان برخاست
تا بغارتگری آن ز کس فغان برخاست
گرچه بچاره بسوای تو از جان برخاست

دیگر

ذوق را فروده که محکم جور و دگر
بگذرای ابرزد عوس که هنوزم بمره
وسعت حوصله سعی عمل بین که هنوز
خال جا کرده بران عارض روشن گوئی
داشت دعوی مسیحائی و از من بگذشت
روشن شد ز لوانجی شبلی کامروز

نوبت داوری از غمزه پنهانی هست
نم اشکی ست که آبتن طوفانی هست
کف خالم بهواس سرد امانی هست
آتش افروخته هندوی فنون خانی هست
چون بید آنکه هنوزم رمقی جانی هست
هند را نیز قمی هست و صفایانی هست

دیگر

از وفا نیست در آئین جنون هم اثری

چاک با آن که ز جیب ست بهمان ساخت

در جلوه گاه حسن دل پاره پاره را	شبلی بنگر که تا بچه عنوان فرو ختم
نیمے ازان به نرگس مستانه ختم	نیمے دیگر به سمره پنهان فرو ختم
دیگر	
خود گزفتم که زلفش نفروشم دل دین	در بغارت برد آن نرگس فغان چه کنم
چاکے از دست جنون بهره من باشد لگ	از معاشش نصیبم بگیرم بگریان چه کنم
دیگر	
چون نبودیم حیرت ناله و گریه کار من	کز دل و دین ام - یک نیست باختیار من
مرگ و حیات و فراق هر دو بیایه هم اند	بر اثر خزان رود بے رخ تو بهار من
بهر سرابی و دو کون دامن سعی بر زدند	نرگس فتنه زای او گردش روزگار من
دیگر	
دیدم سیاح را که ز چشم گردنه برد	با آنکه داشت از همه اعضا گریستن
دیگر	
ناله من گراثرے داشته	یار باینز سر داشته
زلف تو کی صید خود میگرفت	گر ز من آشفته تے داشته
دست من از کار زرفته - اگر	جای به طوق کمری داشته
دیگر	
هوش میگفت بان فتنه گر هوش ربای	یکره از جلوه بیارم که آیم بر جای

برو مانند خاک لاله و گل	اشک خونین که بر زمین بچکد
آستان که باشد این که مرا	سجده بخواست از جبین بچکد
شبلی از چشم یار افتادم	بخواشک که بر زمین بچکد
دیگر	
عالم همه بر هم زده فتنه چشیده است	بیوده مرا عربه با چرخ حرون بود
تا از جگر دسینه به پهلوی کنشست	دیدم که خدنگ نکه آغشته بخون بود
دیگر	
گیرم که بآن ز گس جادوند هم دل	با سمنزه بیباک ندانم چه توان کرد
دل را زخم زلف کس باز گرفت	میخواهم ولیکن نتوانم چه توان کرد
زین پیش مرا نیردلی بود و شکبه	شبلی مگر امروز ندانم چه توان کرد
دیگر	
مانند لاله از جگر داغدار خویش	هستم خزان خویشتن و هم بهار خویش
تو آمدی به بزم من از خویش رفتم	نخست به باش تا بکشم انتظار خویش
بر پای دوست لعل و گهر کرده ام نثار	از دستیاری مژده اشکبار خویش
دیگر	
در شرح سوز هجر شریک همسیر ما	من کمر نسف فغان چو ماند زبان شمع
دیگر	

دسته گل

چند پیوده پند غم دنیا باشم جبه سالی سرم کعبه چو بودم یک چند گرچه رندی و هوس شیوه دانا نبود بان هر چند به غرقه توان نیز کشید مست و پر عیده تنگش بکشم در آغوش با همه دعوی تنگین نتوان خواست ز من جسلوه او نگذار که برم بهره ز وصل ای خوش آن روز که رازم فدا ز پرده برد مختب دست بدامن من اومن سرست	زین پس با قبح و بادیه و مینا باشم بر در بست که هم ناصیه فرسا باشم حاجتم نیست که فرزانه و دانا باشم ز گس مست کسی خواست که رسوا باشم تشنه و سلم و تابی به محابا باشم که تو از پرده بدر آئی و بر جا باشم بد صبح و هسان محو تماشا باشم از دوسو خلقی و من می زده رسوا باشم دست در دامن آن شوخ خود آرا باشم
--	---

دامن عیش ز دستم نه رود تا شبلی	دامن بلبل زلف زدهم تا باشم
--------------------------------	----------------------------

نهش از بلبل کن هرستاع کنه و نورا به هر سوا ز هجوم دلبران شوخ بپروا تغان از گرمی هنگامه خوبان ز روشی	طرازی مستی جیشد و سر تاج خسرو را گذشتن از سر برده شکل افتاد دست هر دو را بهم آویخته از زلف و عارض ظلمت و ضورا
---	---

له پارسیان دو خدا را معتزت هستند زردان و اهرمن و اینهارا به نور و ظلمت هم تعبیر میکنند

غمره دکار شد ای حوصله مان گرم بخیز	ناز هنگامه بیا راست تو ای صبر می پای
جای راحت نبود سینه پر سوز ایدل	آمی و در سایه مرگان ترم می آسای

دیوان شبلی تمام شد

تا زین هر دو به جان که خطر خواهد بود
از پریشانی ایام میندیش که من
کارم افتاد به آن بادشهر کشور حسن
آن نگار عجبی چهره بد انسان افروخت
جامه زهد چو بر قامت من راست نبود
آن شدای دوست که راست می پیرفن
آن شدای دوست که در ندوه بینی بازم
هان و مان دست بداید زمین ای جاب
هر یک از فتنه گران عرب هند و عراق
کس چه داند که به خلوت که آن ماه تمام
جای آنست که گلشن دمد از کج لبسم
صد چمن لاله دگل جو شدم از حبیب و بغل
صد دکان لعل دگر حیدیه ام از گفتارش
بوسه ما بر لب نوشین زده ام از بهر هم
تا و گر آن بت خود کام زیادم نه برد
سالمها گوش جهان زمزمه را خواهد بود

دوش پیمان می بر سر پیمان زده ام
دست در حلقه آن زلف پریشان زده ام
دست رو بر چشم قیصر خاقان زده ام
کاش آوردم و در غمین ایمان زده ام
شیشه تقوی سی ساله بهندان زده ام
نقش زیبا صحنه بر ورق جان زده ام
که دم از صحبت آن دشمن ایمان زده ام
که به زیبا صحنه دست به پیمان زده ام
یم حسن است و من لاله طوفان زده ام
زده ام ساغر و بریا و سر لیان زده ام
بوسه ما بسکه بر آن عارض خندان زده ام
ستره قال هم آغوشی جانان زده ام
طعنه بر بی سرو سامانی عمان زده ام
طوطی گرسنه ام بر شکرستان زده ام
گره چن دران زلف پریشان زده ام
زین نواها که درین گنبد گردان زده ام

پے توان برد که این زمزمه بی چیزی نیست

”بدہ ساتی می باقی کہ در حنبت نخواہی یافت“		کنار آب چو پانی و گلشت اپالورا
نمبر ۱۹۰۶	بیاضی بیاد پنج گیسرا نی مژگانش	
دگر رہ پارہ سازم این قبا ی زہد صد تورا		
غمزہ اش طرح ہند رسم جاکوشتی را بنگر مجنہ حسن کہ آن ز گسست من فداے بُت شوخے کہ بہنگام وصال می بہ اندازہ زدن گرہ درمی ست قدیم		جلوہ یادت دہد از خویش فراموشی را بہم آیمختہ ہش یاری و مدہوشی را بن آموخت خود آئین ہم آغوشی را طرح نورنگن آئین قلع نوشی را
لہر	شبلی نامہ سیہ گرچہ سرا پا گنہ است بس بود دامن عفو تو خطا پوشی را	
گروم از مدحت شیراز و صفایان زدہ ام بپیشی بودم از منزل مقصود و عبث ساغر زندگیم (حیف) کہ بزد و دناشت اندکے نیز بہ کام دل خود بین باشم چند در پردہ توان کرد سخن فاش بگوی راستان گروم ازین پس کہ بہ این نہد و ورع ساغرے چند بہ یاد رخ رنگین خوروم می در بخا نتوان خود نہانے زین پس		شرم بادم کہ نواہے پریشان زدہ ام پیش ازین گام طلب درہ حرمان زدہ ام جز بہین جرعہ آہنر کہ بہ پایان زدہ ام روز گاری چو دم از دانش معرقان زدہ ام نگ بر شیشہ تقوی زوہ ام مان زدہ ام باتان جام طرب بانی دوستان زدہ ام قدے چند در آغوش گلستان زدہ ام فاش گویم ہم از ان بادہ کہ نہان زدہ ام

۹۱۹۱۹

شبلیا خود تو بفرما که به اینها چه کنم

•

مرگشت ست از اندیشه آزادست پنداری
ز بس کز سینه تالب گشت لبر ز شکایتها
ز بس هر شیوه اش جوری به آئین دگر باشد
ز بس کز بیم افشا و صفت او در پرده میگویم
چنین کز کوی او قاصد گران رفتار می آید
دور بلفش دام بردوش و دوشمش کمرین سازی

چنان بیابک خون یزد که جلا دست پنداری
نوائ کز لجم برخاست فریادست پنداری
نواز شهای خاصش نیز بیدادست پنداری
حدیثم از گل و نسرين و شمشادست پنداری
ز دشتش نامه ام در راه افتادست پنداری
بدان سامان ہی آید که صیادست پنداری

۹۱۹۱۹

به آب رنگ نظم خوشتن ناز و چنان شبلی
که در استیلم معنی گفته استادست پنداری

•

جهان بزمی ست بر هم گشته از آشوب خیزها
فریب لطف گفتار بت خود کام را نازم
تو لای قاصد باین شکر قشای نهائی ارزی
محبت را بود هر شیوه آئینی ز جان بازی
حریفان از نگاه شوخ او زانگونه بدستند
خیال بوسه آن لعل نوشین دوش می بستم
به سویم چون گذر افتاد دوش آن ترک فن را

هنوز آن چشم پرن بر سر کارست پنداری
سخن بیگوید از انکار و اقرارست پنداری
به لبهای تو حرفی از لب یارست پنداری
به ترکان اشک خون منصور و ارست پنداری
که محفل سر بر یک بزم خمارست پنداری
هنوزم لب ز ذوق آن شکر بارست پنداری
بگفت این خسته جان جای گرفتارست پنداری

نه جان بخشی آب دهنای بی شبلی

نمبر	شعری این تازه نوامان چوستان زده ام	عروج
دوش کان دلدار پامن هم وثاق افتاده بود حالیامن همچو زاهد پارسائی شیهوام زهد رامن آشنائی داده ام با عاشقی گویند دشمن هم از دوش نصیبی برده است اگر چه من مرد هو سبازی و دندی نیستم زاهد ارم زاد میست می زندیس خیرگیست بوده ام در بزم می با محتسب هم بمنشین	غلغله در گنبد فیروزه طاق افتاده بود باده خوردن در شبایم اتفاق افتاده بود در نه عمری هر دورا با هم نفاق افتاده بود باده و صلش چشیدم از مذاق افتاده بود این چنین هم گاه گاه هم اتفاق افتاده بود کا و هم از روزازل تا اهل دعاق افتاده بود اگر چه این صحبت مرا بسیار شاق افتاده بود	
۲۶م ترم ۱۹۶۶	از دل صد پاره ات آگه نیم شبلی دے شیشه دیدم که از بالائے طاق افتاده بود	وردای سببی
من که در سینه دے دارم و شیدا چه کنم من نه آنم که به هر شیوه دل از دست دهم هست چل سال که بیوده نگه داشتمش ساغر باده و طوف چمن و لاله رخنه دل متاع ست گران مایه کس نتوان داد مایه تقوی سی ساله منرا هم شده است	میل بالاله رخان گر نکتم تا چه کنم لیک با آن نگه حوصله فرساید چه کنم گر نه برنگ زخم شیشه تقوی چه کنم چون به اینها قدم کار بفرمایم چه کنم راگان گرد آن ترک به بچایم چه کنم از معاش به نگاے بد هم یا چه کنم	
شاهد و باده و طوف چمن و جوش بهار		

مژده گوئید به زندان می آتام که باز
روزگاری است کس این قصه پایان نرساند
خبرش نیست ز دامن تر حلو تیان

صحبت مختب شخص برین ساز گرفت
گرچه صد بار فرو خواند و سر باز گرفت
آن که او خورده به زندان نظر باز گرفت

بازیل شماره ۲

بزم را دید که از نغمه دوشینه تهی ست
شلی آن زمزمه را باز ز آغاز گرفت

بازیل

هر جا که روی روشن تو جلوه ساز بود
هر جا حدیث فتنه ایام کرده ایم
جانا از زبان و لب نه شود ترجمان شوق
مستور و رند هیچ کیس سر بر دهن نه برد
ما خود سر به رندی وستی نداشتیم
لذت شناس رندی وستی نبوده است
با چرخ سفله صحبت آن شوخ در گرفت
چالاک و گرم آمد و دامن کشان گذشت
آن شوخ را به صومعه ما چون گذر فدا
نگر که چون به دام حوادث اسیر شد

هر ذره را نظر به جمال تو باز بود
روی سخن به آن نگه فتنه ساز بود
ما را امید باز نگه ما را را بود
زان حلقه ها که در حسیم زلف دراز بود
اینها گناه دیده معشوقه باز بود
آن بوالهوس که در گردن زونا باز بود
کو فتنه دوست بوده و این فتنه ساز بود
از بسکه دست شوق حریفان دراز بود
یکبار عشق ما به حقیقی محباز بود
آن دل که سایه پرور زلف دراز بود

بازیل شماره ۲

نغمین مباحش گر سخن از مدعا گرفت
شلی هنوز اول راز و نیاز بود

بازیل

طراز مخ و نوشاد و فرخارست پنداری

شب وصل است، حیا گر بگذاری چه شود
تو بدین حسن توانگر چه زیان برداری
از تو ناید گره بستن قبا و اکر دن
گر چه صیدی چو منی لایق فتراک تو نیست
نال و گریه حریف دل خود کام تو نیست
غنچه شگفته جنون تا ختن آورد بهمن
بوسه ما بر لب نوشین تو دوام است مرا

یکدم تنگ در آغوش فشاری چه شود
این دو بوسه اگر خود فشاری چه شود
اگر این عفت ده بمن باز سپاری چه شود
گر به عالم رسی لای ترک شکاری چه شود
راست گفتی که ازین گریه و زاری چه شود
تا و گرازا اثر باد بهار می چه شود
دام من، هم بمن ارباب سپاری چه شود

بدری دل شکره ۶۹

شبی دل زده را کار زاندازه گذشت
تو هم لای خواجیه به حاش بگذاری چه شود

بدری دل شکره ۶۹

چرخ کین فتنه گری های نو آغاز گرفت
من در انجام ره عشق گرفتم در پیش
چه عجب جلوه که دوست شود دیده من
ماجرای من رسوا شده هر جا فاش است
هر که کیبار نظر بر رخ خوب تو کشاد
ایلمی بود که مرغ دل من رم دادی
دل به آن نوبر حسن از ندیم، خود چکنم

مگر این شیوه ازان چشم فسون ساز گرفت
خاک آن کس که هم این شیوه آغاز گرفت
که ز خاک درش این آینه پرواز گرفت
ایلمه آن بود که این واقعه را راز گرفت
بایدش دید ز دیدار جهان باز گرفت
این هما بود که از دست تو پرواز گرفت
دلم از صحبت پیران ریا ساز گرفت

بخت بدین کہ بہ ہجران تو بر سر زدہ ام	دست شوقی کہ در آن طوق کمری با نیست
شبلی نامہ سید را بہ جزای علم پیش پایریدند و صد اخاست کہ سر می با نیست	
عمری ست عشق در زرم و کارم تمام نیست چشمم ہر آنچہ دید نہ ہر دیدہ بسنگرد شبہای ہجر دیدہ ام و باز زندہ ام مینخواہد اینکہ در رہ رندی قدم نہند چندانکہ رام تر شوم بدگسان شوم این پاس وضع باعث ناکامی من است	این بادہ پختہ نیز نشد گرچہ خام نیست نظارہ جمال تو عام ست عام نیست گویا کہ کار مرگ و قضا را نظام نیست زاهد کہ ہم بہ شیوہ تقوی تمام نیست بآنکہ این نوازش خاص ست عام نیست خوش عاشقی کہ در گردنک دنام نیست
۲۴ مارچ ۱۹۰۵ء	در زرم گاہ ناز تو شبلی ہنوز ہم جاداشتہ است لیکت آن احترام نیست
لکھنؤ	
برق عشقی کہ مرا بردل و برتن زدہ بود تا قدم رنجہ کنی بہر تماشا سچمن ، دید ای دوست کہ تا دامن یان برید ہر زمان باز سرے تازہ بر آورد چو شمع روزگاری شد و آن نشہ ہنوزم بہ سرست	این همان ست کہ بر وادی این زدہ بود ابر بہر تو سرا پرودہ بہ گلشن زدہ بود عشق آن چاک کہ در جامہ دامن زدہ بود ہر کراتیغ غم عشق تو گردن زدہ بود یکد و سا غریب من آن دلبر پرفن زدہ بود
لہ اشارت ست بہ واقعہ زخم خوردن مصنف،	

صوفی آن سر حقیقت که هویدا می کرد
 پیکر آرای ازل طلعت زیبا را ترا
 برگذرگاه چمن عطر فروش سحر
 ساقی آن می به قبح ریخت که از زنگش
 فلسفی بر حقیقت نتوانست کشود
 دوشش رفتم و دیدیم که طوطی به چمن
 آن گره ماهمه در کار خریفان انداخت
 تیج و تلبه که دل غمزده در پنهان داشت
 به میخانه آن لب اعجاز نای
 مایه بر می هر دو جهان گشت آینه
 ساقی مصطفی عشق هر آن نکته که گفت

هر حدیثی که بیا کرد هم از ما می کرد
 نقش می بست و هم از ذوق تماشا می کرد
 بوی زلف تو بخت داشت که سودا می کرد
 به نفس دام می کرد و به بیت می کرد
 گشت راز و گرا آن راز که افشا می کرد
 داستانها ز لب لعل شکر غامی می کرد
 که ز چپاک سر طره خود و می کرد
 شکن طره گیسوی تو پید می کرد
 مرده رازنده می کرد بدعوی می کرد
 فتنه های که قد و زلف تو بر پا می کرد
 از ره گوش همی رفت و بدل جا می کرد

اپریل ۱۹۰۶ء

شلی از قامت و بالای تو می کرد سخن
 یا مگر خود سخن از عالم بالا می کرد

الہ آباد

بر سر منبر غم چیزے اگر می بایست
 دید حال من و از جبهه خود چین نکشود
 گرمی بزم ترا با هم به هنگامه ناز
 رونق کوئی تو زار باب تماشا نشود

پاره از دل و لختی ز جگر می بایست
 گویند عالم ازین نیز بستر می بایست
 ناله نیست با هنگ اثر می بایست
 بسمل چپ در آن راه گذری بایست

ساقی مست چو سوی من مدہوش آید
من براغم کہ کنار از ہمہ عالم گیسرم
کام دل خواہی از ان نو بر خورده بشمر
ناصحا! زحمت بے صرفہ بہ کارم پسند
مستی و عربدہ کار چو منے نیست وے
حالیہ یک نگہ ناز از ان سادہ پس است
عاشق آن نیست کہ ہنگام تقاضا وصال
این غزل اول فیض اثرہ بیست

ساغر از کف بہندیس کدہ بردوش آید
گر مرا یک صحنی شوخ در آغوش آید
باش تا یک دہ ساغر زودہ مدہوش آید
من نہ آنم کہ مرا پند تو در گوش آید
چشم ساقی ست کہ تاراج گرہوش آید
آن بود نیز کہ مہیاک در آغوش آید
مہرش از بوسہ زنی برب و خاموش آید
باش تا بادہ این مہیس کدہ در جوش آید

۲۰۰

میرسد وقت کہ شبلی بہ بتہ بادہ گسار
از در صومعہ تائے کدہ ہمدوش آید

ہجی

اسنے نما ند خلوتیان حجاز را
ذوقی دگر بود بہ تماشا گہ وصال
لعل لبش اگر چہ بکام شکر نہ رنخت
ہرگز یکے بہ خوبی و رعنائی تو نیست
بیچارہ نکتہ دان ادا نامی عشق نیست
ما از بلند و پست جہان در گذشتہ ایم

دیدنی تطاول خیم زلف و راز را
چشمے بخواب در شدہ نیم باز را
با ماسری ست آن نگہ جان نوا ز را
ما دیدہ ایم کجکلمان طسرا ز را
ضائع مکن غمیں رنگہ ہاسے راز را
از بسکہ دیدہ ایم نشیب و فراز را

۱۹ اپریل ۱۹۰۶ء

شبلی امروز بہ عبادۃ تقویٰ نشست
آن کہ صد سال رہہ شیخ دہرمن نے وہ بود

بیت

چون آگهی کہ فرصت عہد شباب چیت
پرسم کہ ہیچ در دل تو مست جای من
ز اہد شراب ناب جز انگور و آب نیست
می را بقدر حوصلہ مردمی دہند

می خورد و گر سخن ن عذاب و ثواب چیت
ہر چند دانم این کہ سخن بجاوب چیت
رم خوردن تو این ہمہ ز انگور و آب چیت
باشمن این ہمہ کرم بے حساب چیت

شبلی عنان گستہ مردوسی بلبی
مانیز با تو ہم سفریم این شباب چیت

چہ غم از بند و زندان شاہد رعنا کی کنعان را
چہ باشد حال اگر حرفی ز مضمون خواند آن بد خو
حدیثے دلکش و افسانہ از افسانہ می خیزد
بہ لطف ظاہر شش و شمن بخود نازان بن شادم
شب و صلی از و بان درازی آرزو دارم
غلط سازد شمار بوسہ و انگہ ز سر گیسرد
دل ہنگامہ جو خمیازہ بر خمیازہ میسوزد
ز ذوق طبع شبلی من در اول روز دانستم

کہ از یک جلوہ گشتن می تواند کرد زندان را
کہ از ہم پارہ سازد نامہ ما خواندہ عنوان را
و گر از سر گریستم قصہ زلف پریشان را
کہ سیکین فوق نشاسد نواز شہلے پنهان را
کہ یکیک بر شمارم حلقہ لے زلف بچیان را
نگہ دارد غذا از چشم بدان طفل نادان را
بکارش نامزد فرما نگاہ فتنہ سامان را
کہ در آتش بگاہ بچی در بازو ایمان را

بیا اینجا کہ ہر سو کاروان در کاروان بینی

تو در گمان که مستی او از شراب بود

در کعبه یسنریا دستان کرده ایم ما
صد جای بهر لبه نشان کرده ایم ما
از بسکه یاد نامستان کرده ایم ما
صد بار اگر چه سود و زیان کرده ایم ما
دین کار را هم از ته جان کرده ایم ما
از ما پیرس تا چه زیان کرده ایم ما

رستم بهر سود و زیان کرده ایم ما
بی حالی نگر که به این دوری از رخ
نام خدا سے بلب و ذوقم نے دہد
سیر زیان و سود شد، هیچ آشکار
جان را به راه نهر و وفا سے تو با ختم
از نام نیک در ره رندی و عاشقی

دسمبر ۱۹۰۰ء

شبلی سخن اگر چه ز راهِ فسانه بود
لنختے زرا از نیز بیان کرده ایم ما

بہی

انچ چشم کا فرش فرمودہ است آن کرده ام
بر ملا ہم کردم، اکنون انچہ پنهان کرده ام
سعی ہا انچہ ختم کا این شکل آسان کرده ام
دست گستاخ انچہ فرمودہ است من آن کرده ام
گر شمار حلقہ ہائے زلف پیچان کرده ام
آتش بودہ است من خود گلستان کرده ام
یاد گوید کہ نرخ بوسہ ارزان کرده ام
باز کار گر بہ راستے بہ سامان کرده ام

من کہ خود را فارغ از گبر و سلمان کرده ام
غیر ازین از رندی من تا بہ تقویٰ فرق نیست
زہد و رندی را ہم کردن چه شکل کار بود
رسم و آئین ہم آغوشی نمی دانم کہ چیست
این ہم آخر فیض شبہای دراز ہجر بود
ذوق ما بردم ہم از روی عتاب آلود او
دین و دنیا می اگر می داری ایدل مفت
چیدہ ام بہر سر نوک مژہ لنختے ز دل

هر چند بود نیز ز معشوق خوش بود
چسب ز لطف نیز بیا میخت در تنم
آور برم که کار ز اندازه در گذشت
تا نه که می کنی نه به اندازه می کنی
تا دوک نزد غیبه مردم را بر گزشت
من خود نخواهم این که بر افتد حجاب راز

مانده اجمد لب بر عاشق نواز را
تا اعتدال داد می تند ناز را
دست در از گشته و آغوش باز را
تیزی ز حد بر می طاقت گداز را
قربان شوم خطای نکه های ناز را
اما چه چاره کلاک حقیقت طراز را

بر چین زردی صفحه که شبلی به سر خوشی
از هم گسست سلاک گهر های راز را

وقت سحر که عارض او بے نقاب بود
بزم شراب و شاد رنگین و بانگ نی
اندازه دان حوصله هر کس است دوست
شب بود و صد هزار تماشای دلفریب
با چشم شرگین تو کارے ندا شستم
ناز غرور حسن نه دادش اجازت
بیدار کرده است بهر گوشه فتنه
آخر از ان لبانی می آلود چاره چیت

در بزمش اول آن که رسید نقاب بود
این حرفی از فسانه عهد شباب بود
با دیگران به لطف و به مودت تاب بود
صبح از کرانه سر زد و دیدم که خواب بود
مار سخن به غمزه جانر جواب بود
ورنه سوال بوسه مارا جواب بود
با آن که چشم حشر طرازش خواب بود
گیرم که از شراب و میم اجتناب بود

شبلی خراب کرده چشم خراب است

آن دل کہ خاک گشتہ آن رہ گزار بود
شرم از لب تو مہر حیا گرچہ بر نہ داشت
آن شہ سوارِ ناز رسید وز رہ گذشت
آغوش شوق دیدہ گستاخ و دست شوخ
از بیکہ تنہ بود می خوشگوار وصل
صوفی کہ پیش خلوتیان جلوہ می فروخت
با آن کہ جام وصل پیای کیشیدہ ایم

سر جوش بادہ کهن روزگار بود
شادم بہ این کہ غمزدہ پرفن بکار بود
مارا ہمان نگہ بردہ انتظار بود
در وصل ہر چہ بود ز من خود بکار بود
مستی بردن ز حوصلہ اختیاری بود
پنہان بہ بزم بادہ بنائیں تیار بود
خمیازہ ہاے شوق ہمان بر قرار بود

شبلی بیا کہ گرمی بازارِ مہی

امسال نیز ہست بہ رنگے کہ پار بود

چون در طریق عشق گذرمے کنسم ما
در راہ عشق پیرو پیشینیان نہ ایم
و اعطاز ما مرنج کہ ترک می و سرود
از ما بدار دست کہ رندی و عاشقی
ضائع ساز حشرہ مستوری مرا

از روی شوق پائے زسری کنیم ما
این شیوہ رابطہ زردگری کنیم ما
شب گز کردہ ایم حسری کنیم ما
صد بار کردہ ایم و دگری کنیم ما
وقتے رسد کہ باز بہ بر می کنیم ما

شبلی ز فیض تربیت طبع نکتہ سخن

بر دیم قطرہ دگری کنیم ما

شام و شش هست و این گشته ام از بیم صبح
در سخن با خاکیان هست مدعی سخن مرا

آفتاب آوردم و در خانه پنهان کرده ام
ای چه میدانی که این فن را چه سامان کرده ام

بسم الله

یاری پر سید شلی را که چون بر باد رفت
مشت خاک که در هوا پیشش پریشان کرده ام

سجی

شب که تیر ناله من برگ و سامان کرده بود
باد صبح امروز از هر کوچه مشک افشان گشت
ترک شمش چون پے تاراج دین آبرون
در چین رستی و از بهر نشار آورد باز
رفتم و در سایه زلفش پناه آورده ام
غازه هر رنگی که بروی دل افروز تو بست
روی رنگین ترا دید و بروی خاک ریخت
طالع رسوائی مجنون بلند افتاده است
از دم باد بهاری شاهد عینای باغ
لعل معجز کیش طو سرح مسلمانی نهاد
سنبستان می دهد از جیب و آغوشم هنوز
در و صالم نیز کام دل از و حاصل نشد

رخنه ما در گنبد گردون گردان کرده بود
شب مگر مشاطه زلفت و پریشان کرده بود
تا خبر گیری حرم را کافرستان کرده بود
غنچه گل رنگ و بوی را که پنهان کرده بود
زان ستم بے که بر من شام هجران کرده بود
هم ز رنگ روی گلگون تو سامان کرده بود
آن همه گله که گلچین خود بدامان کرده بود
ورنه شیدای تو هم صد کار زینسان کرده بود
از گل و غنچه طراز جیب و دامان کرده بود
ورنه چشمش رخنه ما در کار ایمان کرده بود
زلف مشکین درم روزی پریشان کرده بود
بسکه شرم خویش را بر خود نگهبان کرده بود

بسم الله

شیوه رندی چنان شلی بر آب و رنگ کرد

سجی

روکره مستاعی ست به بازار محبت | آن داغ که اے لاله ترا در جگر افتاد

شلی دگر از صومعه در می کده آمد
این غلغلۀ تازه به می خانه در افتاد

آن شوخ چو از پرده به یکبار بر آمد
لب تشنه زخم ست همان این دل تباب
ممنون سبک پایِ مرگم که شب بهر
افق قد و بالاے دل افروز تو نازم
تردستی آن غمزه چالاک توان دید
هنگامه مستوری زاهد بر آمد
کان ناوک پیشین که زدی جگر آمد
از صبح دیدن قدی پیشتر آمد
کاب دم شمشیر ترا تا کمر آمد
تیرے که بزدی سر دگر بر اثر آمد

لب راز تبسم نتوانست نگه داشت
وقتی که ز جان دادن شلی خبر آمد
بہی

۱۰ دسمبر ۱۹۰۶ء

اے کہ صد طعنہ به خورشید و برا ختر زده
گرچه لعل لب جان بخش تو حاشا زده است
من نہ آنم کہ سر از تیغ جفا بردارم
انگار کردن
انچه از گرمی هنگامه محشر گفتند
یا دبادت کہ شبے ز اول شب تا دم صبح
از دو چشم تو عیان ست کہ در بزم طرب
بیچ نقشے به مراد دل عاشق نہ نشست
باز بر قتل کہ دامن به کمر بر زده
میتوان یافت ز چشم تو کہ ساغر زده
گرچه صد مرتبہ چون شمع مرا سر زده
ہست بر می کہ تو صد بار بہم بر زده
مست بودی و ببا بادہ و ساغر زده
زده جام می تاب و مکر زده
مگر آن نقش کہ از بوسہ لب بر زده

راہی و گریب سر حریم حرم نداشت
 دلہا ز بس رہود گران بار گشته است
 عسری متاع عشق نمودیم ماو غیر
 وحشی دلم بر سایہ زلف درازاد
 صد چشمہ جوش می زند اکنون ز دیدہ ام
 مارا بہ بوسہاے شکر ریز برخواست
 از غمرہ توبکہ جہان ہر سہم افقاد
 دل را بہ ہر کہ عرضہ نمودیم در جہان
 ماسجدہ نیاز تو اسے کجلاہ ناز

ز اہد کہ تاب جلوہ روی صنم نداشت
 زین پیش ورنہ زلف تو این بایہ خم نداشت
 مسکین ہنوز مایہ یک چشم نم نداشت
 آسود آن چہ سان کہ در گریح رم نداشت
 روزے کہ با تو بودہ ام این خانہ نم نداشت
 تا کس نہ گوید این کہ طریق کرم نداشت
 یک کس ازین میان دل ایمان بہم نداشت
 انصاف داد و گفت کہ این جام ہم نداشت
 زان عہد بردہ ایم کہ این قبلہ خم نداشت

ماہ دسمبر ۱۹۰۶ء

شبلی ز خیل زمزمہ سخنان چشم گرفت
 با آن کہ سیچ گونہ ز خیل و چشم نداشت

بہی

تا چہرہ زیبای تو ام در نظر افتاد
 در حبیب و گریبان چمن عطر نشان ست
 عمری شد و یک روز نیفتاد بہ دستم
 مابندہ آن باوہ تنہا ہم کہ از جوش
 زین پس ہدف تیر تو ہم تو باشد
 اے باد صبا شک نشان باز گذشتی

کیا رہ اساس خرد و ہوش بر افتاد
 بوی تو کہ در دست نسیم سر افتاد
 از بس کہ ہر امروز بہ روز دیگر افتاد
 از شیشہ برون جہت زمینا بدر افتاد
 پیکان تو از بس کہ یکے برد گر افتاد
 گویا کہ گذار تو در ان رہ گذر افتاد

ای متکلف کعبه این جلوه فروشی صییت از زهد و رغب خود بفریفته ام من سلفی	من هم به سر کوی که گاه گذر دارم ای دوست چه می پرسی تا من چه هنر دارم
ای شلی نعمانی این پرده دری از چصیت اینها که ز خود گفتی من نیست خبر دارم	
از همه کار جهان دل می دستی بگزید سبب داشتم از جمله اسباب و رع تا به این مایه شب هجر نبوده است دراز وام داران همه از دام برستند هنوز عارف از کشمکش رد و قبول آزاد است مرده گوئید میمان در می که را	بعد عمری که در اندیشه هر کار بماند رفت از یادم و در خانه خمسار بماند چرخ گردنده همانا که ز رفتار بماند بوسه با دام مرا بر رخ دلدار بماند یوسف آن نیست که در بند خیر بماند کز جهان رفتم و از من می وزنار بماند
مرغ در دام بیفتاد و در جبت وزید دل بهمان در خم زلف تو گرفتار بماند	
دروادی سلوک ز خود دور بوده ایم هر جلوه مرا نتواند فریب داد از ما بگیرد رس فنون ریا که ما مجوییم ز دولت و صلت هم از من است ما را به نقل و باد می احتیاج نیست	یعنی که مست باد و منظور بوده ایم پروانه چراغ سیر طور بوده ایم عمری دراز زاهد و مستور بوده ایم تو بس قریب بودی و ما دور بوده ایم ما از نگاه مست تو مخمور بوده ایم

<p>بہی</p>	<p>بوسے زخم از دل آغشته بہ خون می آید شبلیا سینہ مگر بر دم خنجر زدہ</p>	<p>دسمبر ۱۹۰۶ء</p>
<p>کہ پردہ بر رخ این کار میتوان انداخت دلم مرا ز رہ رشک در گمان انداخت کہ چشم لطف بہ عالم نمی توان انداخت غمت ز سینہ بردن ادب زبان انداخت مرا بہ پیروی شیوہ معان انداخت ز مصرع و سدا و حرفی از میان انداخت</p>	<p>چنان نہ شہرت عشق تو بر زبان انداخت حدیث لطف تو با غیر شک نہ اشتیاق ترا کدام جہا پیشہ این سبق آموخت فغان کہ آن ہمہ گنجینہ ہا سے راز مرا، فریب ز گس مست و کز شمشاد ساقی پدید نیست میانش مگر کہ شاعر صغ</p>	
<p>بہی</p>	<p>بہ پارسائی شلی ہسم اعتماد نہ اند نگاہ شوخ تو، تا فتنہ در جہان انداخت</p>	<p>دسمبر ۱۹۰۶ء</p>
<p>اندیشہ خامی ہست من نیز بہ سردارم الکون کہ من بیدل سوداے دگر دارم من نیز ازین عالم آہنگ سفر دارم این خرقة مستوری کا سال بہ بردارم بگذار کہ این پردہ از من تو بردارم زین گوئہ اگر خواہی بسیار ہنر دارم وان نیز نی خواہم کمزوری تو بردارم</p>	<p>اے آن کہ ہی گوی کز راز خبر دارم ای دوست پسر از من رسم و رہ تقوی را ای رنگ نہ رخ جستہ یک لحظہ توقف کن تا سال دگر خواہد شد، رہن مے و مطرب رہے و چین رہے شایان نہفتن نیست رندی و سیہ کاری مستی و نطس بازی یک دیدہ حیرانی از ہستی من باقی ست</p>	

<p>دلم از شیوه این گلرخان از جانی آمد خلیل آهنگ طرح کعبه اسلامیان دارد</p>	<p>فلک بگاشت بر من دلربای نکته دانه را بدست آورده ام من نیز خاک آستانه را</p>
	<p>حدیث عشق خوش بوده آوده شلی خوشتر که ده است شنیدن میتوان زین حرف رنگین دستانی را</p>
<p>دوش من خبر آورد که در عرصه حشر ویده ام در حرم آئینه زیبا صنی زور سرخیه مرثگان تو گرا این باشد عاشقان راهمه آئین عمل خواهد گشت نیست فرست ز میان تو تن زار مرا</p>	<p>گفتگو از خم و سینا و سبو خواهد بود که اگر چون تو کس هست هم او خواهد بود ای بسا خرقة که محتاج رفو خواهد بود ماجرای که میان من و تو خواهد بود در بود نیز بهمن یک سر مو خواهد بود</p>
<p>نوازش های ادرسی بود دانسته ام اما تو هم دانی که کارش تا کجا خواهد گشت آخر</p>	<p>تنک ظرفی چو من را بوی از می نیز بس باشد مبادا آنکه شلی را به وصلت دسترس باشد</p>
<p>به یاران آشکار گفته ام این حرف پنهان هم نگه، کاش آنقدر سرمایه کردی از تماشایش بد آموزی لطف آشکارای بتان نازم حدیثی اینچنین کم اتفاق افتاده دوران را شب صلی در آنم خواهیم و از بهر آن خواهیم دو دل بودن درین ره سخت تیر هبی سالت</p>	<p>که شوخ نکته دانی برد از من عسل ایمان هم که می آمد بکار ما و دل، در روز، بجران هم که دل قانع نشد با آن نوازشهای پنهان هم که من دان و نا صح هست نادان زمان هم که خواهیم گفت با او شکوه ایام هجران هم خجل هستم ز کفر خود که دارد بوسه ایمان هم</p>

معدوم اربہ فہم نیامد حدیث دوست	دربزم راز ازوقدسے دور بودہ ایم	
۱۷ اپریل ۱۹۰۷ء	شبلی مباحث منکر رفتار ماکہ ما مست ازسے شبانہ پر زور بودہ ایم	الہ آباد
ای اجل گر بہ من خستہ ترا کار سے ہست بوسہ لعل تو گویند بہ جان می ارزد از جفا ہائے غم ہجرت تو از جان رسنم چسبیداری یک بوسہ تھی مایہ نیم کار باطرہ گیوی بتان افتادہ است از سر پائے تم انچہ بجا ماندہ بہر	اندکے باشش کر و وعدہ دیدائے ہست گر بہا میسکنی اید دست! خریدائے ہست این بود اندک ازان جملہ کہ بیائے ہست اینکہ پرسی دل دینے بہ تو ہست و آئے ہست ماچہ دانیم کہ تسبیحہ دژ تائے ہست ویدہ ہست دور و حسرت دیدائے ہست	
۱۷ اپریل ۱۹۰۷ء	شبلی شیفتہ در حلقہ سودا زدگان گوئی قافلہ و قافلہ سالارے ہست	الہ آباد
طوطی گلشن عشق شکر افشان نشوم خنک آن کس کہ بہ ذوق نظری شمع قانع	تاناہ آیینہ مروی تو مست ابل دارم وای بر من کہ صد اندیشہ باطل دارم	
	کوشش ناخن تدبیر چہ سودم بخشد من کہ یک رشتہ و صد عقدہ شکل دارم	
بہر سوی متاع عقل دانش ابر افتادہ است بہ دست آردن دل یک حدیث لطف میخواید	بہ غارت برد باز آن چشم پرفن کارولنے را بہ این کمتر بہا از کف مدہ جنس گرانے را	

۳۴ اکتوبر	غیر ازین چیست که از دست گدای آید	سوره
هر چه هست از لب گلفام خوش است عشق را اول و آخر نبود مدعی از هوس خام گذشت باده را نیست خود از نقل گریز می نیرزد به جوی مسنده جم هر دمی بنده خوشم بخوان بوسه بطلبش نیست نکوست نتوان پرده به خورشید کشید	نه بهین بوسه که دشنام خوش است هم در آغاز و هم انجام خوش است گر به مانیز نشد رام خوش است بوسه از پس دشنام خوش است دین حکایت ز لب جام خوش است که مرا نیز همین نام خوش است گرچه این شیوه به ابرام خوش است روی او جلوه که عام خوش است	
۵ اکتوبر ۱۹۰۸ء	بگذر از باد به پیروی شلی زانکه هر کار به هنگام خوش است	کلمه
آن شوخ بس که پاچه منش بلند بود در شوق پاس گرمی نازش بجانانند سجده ایم فتنه محشر به قاتش هرگز حدیث شوق به پایان نیامده است می بینم این که قیمت دل تا کجاشد تو یک نگاه ناز زیان کردی دهر	هر شیوه اش بلای دل دردمند بود با آن که کار با صحنه خود پسند بود یک نیزه قد فتنه طرازش بلند بود یار بکدام جابر این رشته بند بود پرسد ز من که نرخ مستی تو چند بود سرمایه که بود دل مستمند بود	

۱۹۰۸ء	<p>مدہ از دست خود نگین نوا می بچو شبلی را</p> <p>تو شاه حسنی و در کار داری یک غزلخوان ہم</p>	اکتوبر
<p>کز سفر یار سفر کرده مای آید</p> <p>آمدان گونه که در باغ صبا می آید</p> <p>یا نگار مینوی سوئے سپاسی آید</p> <p>چون بسا مد به مراد دل مای آید</p> <p>هم بدان قاعده مهر و وفا می آید</p> <p>که گزندش رسد از دست پامی آید</p> <p>شیوہ هست که از دیدہ مای آید</p> <p>کان تماشا کدہ حسن و ادای آید</p> <p>ترک شوخی است زمین غامی آید</p> <p>میتوان یافت کزان بند قیامی آید</p> <p>هر نسیم که از ان زلف و توامی آید</p> <p>شاه بنگر که به آئین گدای آید</p> <p>روی تهفت و به آئین حیامی آید</p> <p>کان که میخواستی اورا بدعای آید</p>	<p>بیک فرخندہ قدم فرودہ سرای آید</p> <p>رفت از شهر بدان سان کہ بہاران چمن</p> <p>گوئیایوسف گم گشتہ بہ کنعان آمد</p> <p>رفتش گر چہ بکام دل احباب نبود</p> <p>خوئی خوش بہ همان لطف مصفا ہست کہ بڑ</p> <p>شیشہ باے دل عشاق بچسبند راہ</p> <p>مزنید آب بہ خاک سر راہش کہین کار</p> <p>دیدہ و دل ہمہ دکان تماشا چیدند</p> <p>ابروان خنجر و گیسوی منہ ہستہ کند</p> <p>بوی جانی کہ مشام دل و جان تازہ کند</p> <p>ہر کجای گذرد عطر نشان میگذرد</p> <p>آمد و از دل مابصر و سکون می طلبد</p> <p>کار از اندازہ بسیرای نگہ شوق کہ او</p> <p>ای دعای سحر از جہنم فرود آئی کنون</p>	
	شبلی غزودہ آورد دل و دین بہ شمار	

نیم در بند پاسخ اول کارست میدانی		به این شادم که آن بت به پیغام آشکاروم	
۷ ارکتوبر	دل افسرده را آئین عشق آموختم شبلی مے میداشتم با خویش رستم کیمیا کردم	شبه ۷	
ز جان گذشتم و بازم به برنی آید اگرچه پایه بلند است پارسائی را ز بسکه از همه سودر کشاکش افتاده است فراق و هجر دیار خوشی بود کرد و رد دل اربست تو افتد تار خوبان کن به جان سپردن من دیر اگر بود این است جد از دوست شب به تاب آچشم چنان به حلقه آغوشم آن نگار آمد	که نیت زورم و آن بت بزنی آید و لے ز فتنه چشم تو برنی آید خندک نازد دل تاج گرنی آید پس از گذشتن شب هم سحرنی آید که این مستاع بکار دگر نمی آید که یار زود تر از زود تر نمی آید که کار عارض او از قمر نمی آید که مه به مال ازین خوب نمی آید		
۸ ارکتوبر	به خوار سے کہ ز کوی تو رفت نعلانی گلان برم کہ ازین پس دگر نمی آید	شبه ۸	
به حال خسته اش رجمی توان کرد ره و آئین تقوی نیز بد نیست نصیب عاشق از رویش بهین بود به رندی نام نیکو زان بر آورد	که مرگم عشق را بے خان مان کرد اگر کائے نباشد مے توان کرد که جای بوسه را یک یک نشان کرد که دل را هر چه من گفتم همان کرد		

۱۶ اکتوبر	شکلی زہر دوست کہ ذوق سخن نہ ساند شکر فتانیم ہم سے زان نوشمند بود	سنہ ۱۹۰۶ء
سیم صبح بیا، راستے بہ جان برسان متاع جان و ہم ارپائے مزدی خواہی دور شوق شکیبائی تو اند شد حدیث شوق نہ چندان کہ در بیان گنج تصرفے کن از پیش خود در چیزے بہ آستانہ ادسرنہ و زردے ادب بگو کہ بر طبق وعدہ مائے پے دے	پیام بندہ بہ آن خاک آستان برسان و گرنہ لطف بفرمائے در آنگان برسان رو مدار درنگ و ہمین زمان برسان اگر نہ جملہ توان انچہ میتوان برسان چنان کہ باتو بگویم تو بچپان برسان ورود گوی و دعا یم زمان زمان برسان بیا و ترسہ من بہ آسمان برسان	
۷ اکتوبر	سلام شوق و تمنا ز بندہ تعالیٰ بہ ساکنان در ادیگان یگان برسان	سنہ ۱۹۰۶ء
دل دین با ختم زین پیش کنون جان فد اکرم تماشا داشت آن ہنگامہ خیرہای لبدم خیال خام بختن مائے یاران عالمی دارد متاعی گرد بست آسان قد قدری نیدارد شب وصل و شغلے آہنیں صدرہ نصیبم باد	محبت راہین یک نام بر من بود ادا کردم دینغ از زود کار ہیا کہ مکتوب تو داکردم غلط کردم کہ آن بے مہر را در آشنا کردم بہ او دل را سپردن خواستم اول بہا کردم کہ تو بند قبار اعتدہ بہرستی دوا کردم	
لے بہا کردن ہول کرنا۔		

نگه گرم در آخر همه سپیدابه تو گفت
 بامی و بادیه به پیرانه سرم کار افتاد
 بوسه بے اوجم با تو به مستی کرده است
 چشم لطف از تو به اندازه آن می دارم
 زان به سرستی و رندی شدم آوازه که من
 جان سپردم به فراق تو و از غم رستم
 در خون نیز ز اندازه و آئین نشدم
 هر غلبه که ز کوی تو بچسبند گوید

آن همه راز که عمری ز تو پنهان کردم
 آه از آن تقوی سی ساله که نقصان کردم
 شیوه های که هم از نسل تو پنهان کردم
 که من از نام نگویم تو نقصان کردم
 آنچه آن ز گیس میخواره گفت آن کردم
 شکلی بود که بر خوشتن آسان کردم
 زلفت آن سان که بفروید همان کسوم
 سر سه دره گذر باد پریشان کردم

۲۱ اکتوبر

شکلی این فن نه به این شیوه و آئین بوده است
 پیش ازین کالبدی بود که من جان کردم

سنه ۱۹۰۸

حکایت من و او - اگر چه راز پنهان بود
 ز نیش عشق هنوز، ار نه بری ذوقی
 بلند پایگی خاک شتگان این است
 به پیش غیر به دشنام متسیازده
 اگر چه ز جسم دلم روی در بهی آورد
 زب که نام تو از ذوق بر لبم گذرد
 اگر به وصل تو ستان جو شیم این است

بے نماد که این حرف و داستان گردد
 بپاشش تا قدری آشنای جان گردد
 که با نسیم ره دوست همستان گردد
 ر و امدار که خود سود من زیان گردد
 ز خنده نمکین باز پنهان گردد
 عجب نباشد اگر غیر بندگان گردد
 متاع بوسه بترسم که را نگان گردد

به وقت جان سپردن گفت نهاده
 دل از خوبان گرفتاری خوب کردی
 محبت پای به بالا برد، دل را
 به بوسه دل نوازی کردی اما
 چو تنها با حرفستان بر نیامد
 نفقت از دیده اهل نظر هم
 اگر گشتگی بنجم بین است
 مرا از پیر گردون شکوه نیست
 بهم چون خواست با او شرح لغت
 بگو با سامری کا موزشش فن
 مرا از عشق خود، خود می کند منم
 به یاران معنی تیر قصه را
 جنون یار ندی و شاید پرستی

نکردم عشق اما می توان کرد
 ولیکن ذوق و عرفان زیان کرد
 زین می را بود و آسمان کرد
 ازین هم خوب تر کاری نمی توان کرد
 حیا را خواند و بر خود پاسبان کرد
 جماعی این چنین را انگان کرد
 زمین را می تواند آسمان کرد
 که با من هر چه کرد آن نه جوان کرد
 نگه رانیز با خود، هم نه بان کرد
 ترمی باید از چشم فلان کرد
 چنانش چرخ بر من میسبان کرد
 نگاه شوخ او خاطر نشان کرد
 یکم زین کارها آخر توان کرد

۲ اکتوبر

همان کرد او سخن در بهند شبلی
 که صائب در سواد صفهان کرد

۱۹۰۰

من اگر بیری شیوهستان کردم
 کارستوری و شاید طلبی هر دو خوش است
 پادشاهی

کسب این فن همه ان ز کس فغان کردم
 شکر از ده که هم این کردم و هم آن کردم

از جمالش هم نه بردم بهره
 هیچ از صبر و سکون با من نبود
 قیس ز آئین حسنون بیگانه بود
 ترک دانش کردم و نادان شدم
 با خیالش بس که بودم، بمنشین
 بوسه ماسه بردم از روی لبش
 دام وصل او ادا ناکشته ماند

آن قدر محو تماشا بوده ام
 در سراق دوست تنها بوده ام
 روزگار به هم به سر آمده ام
 این دلیل آن که دانا بوده ام
 گویا با دوست هر جا بوده ام
 در شب و صبح به یمن با بوده ام
 گرچه عمر در تقاضا بوده ام

۲۳ رکتوبر

هم ز فیض شبلی نعمانی است
 این که در هر شیوه کیتا بوده ام

شماره ۹۰۸

این چنین گردن دعوی نه فراز چکند
 غیر ازین هیچ متاع نبود عاشق را
 عاشق از بسکه به پیش تو ذوق محروم است
 بسکه در دین اندازده در مان بگدشت

بیمبسی اگر به سر بر خویش نازد چکند
 در قمار تو دل از نیز نه بازو چکند
 دست اگر سوی تو گستاخ نه بازو چکند
 چاره گر با من بچاره نه سازد چکند

۲۴ رکتوبر

شبلی دل زده، در وادی غم دیر رسید
 گرم اگر در ره عشق تو نه نازد چکند

شماره ۹۰۸

آن شوخ را بین سر آن پرس جو نماند
 دل در ادای طاعت حق حیل جو نبود

یعنی گل مراد مر از نکت بو نماند
 عذر م بجه که با ده بهت به و نماند

به این صفت لب و لبرنی مکده عاشق	حدیث دوست به ذوقی که در دمان گردد
---------------------------------	-----------------------------------

۲۲ اکتوبر	ببینه گوهر فطرت که نام او شبلی است چنان مکن که ز دست تو را نیگان گردد	شعبه ۱۹۰۶
-----------	--	-----------

چشمش به سوسه مانگه ناتمام کرد ذوق نظر به لذت کاوشش نمی رسد صد بار در حریم چمن پیش روی تو هنگامه حسرت تو شوریده وقت کرد شیرینی لبش به شکر غوطه میدهد آه از کمرش تو که تعبیلیم نازداد	ساقی به جام ریخت اے نارسیده را داغم ازین که دل نتوان کرد دیده را گلچین به خاک ریخت گل تازه چیده را آن کشتگان مرگ خاک آرمیده را دشنام با تلخ مکر رشیده را آن چشم با سست به خواب آرمیده را
--	---

۲۲ اکتوبر	شبلی اگر حرفت و نظر باز بوده است عیبش مکن که در نتوان سبت دیده را	شعبه ۱۹۰۶
-----------	--	-----------

روزگاری ست که سر زانه و دانا بودم عشق هر چند به دست تو بهیچ بفروخت خون دل میخورم از حسرت ناکرده کنون به شکر خنده لطف تو تسلی نشوم هندوی زلف تو چون کفر فروشی بکند	حالی مصلحت آن است که نادان باشم قیمتم کم کن ازین نیست که از ان باشم آن شدای دوست که از کرده پشیمان باشم من که خورده آن عنسره پنهان باشم ننگ من باشد اگر زان که مسلمان باشم
---	--

۲۲ اکتوبر	من نه از ارباب تقوی بوده ام بامی و نه بادهام تا بوده ام	چهارم
-----------	--	-------

۲۵ اکتوبر	ماہ این دست در از تورانی نیستم اندر سخن شکیلا سحرست این اعجاز می بایست کرد	۶۹۰۸
شاهدان باغ در بجز تو زار افتاده اند شرط همت نیست تنها با دہ و ساغر زدن ناقامی های سحر سامری اذانی زحمت از غلط رفتی به یوسف در تاشا گاہ حسن شیوہ های دلبری را خوب می دانند ولی با بدان ہم چشم لطف ای چین پیرای صانع ہر کسے چون شیخ ہمدان دیدار آمد نیست جام می یا بوسہ لعل شراب آلود او، منبر و محراب درس عشق را شائستہ نیست نامہ و قاصد حریف آن بت خود کا م نیست بوسہ تنہا بشکست خمیا زہ ذوق مرا	این قیاس از زکس بیماری بایست کرد محتسب را نیز با خود یاری بایست کرد کسب این فن از نگاہ یاری بایست کرد انتظار گرمی بازار می بایست کرد انچہ با ما کرد، با اغیاری بایست کرد انچہ با گل کردہ، با خاری بایست کرد اندین فن زحمت بسیار می بایست کرد زین دو کار دلنشین یک کلامی بایست کرد شرح اسرار تہان بردار می بایست کرد خود ترا، ای جذب دل انیکاری بایست کرد تلخی دشنام ہم در کاری بایست کرد	
۲۵ اکتوبر	گر چہ بی در جہان جز عاشقی کاری نکرد من برا غم کین چنین اصد کاری بایست کرد	۶۹۰۸
ہر ذرہ ز مشت غبارم، ہمان بجاست بگر رواج شیوہ بیگانی کہ دل	گویا نسیم دوست بہ خالم گذر نکرد در کوے یاد رفت و مرا ہم خبر نکرد	

<p>افزون طرازی نگه ناز را به بین بنگر به پست فطرتی صوفیان و هر هر چند آن نوازش ظاهر همان بجاست در دور چشم باد که سار تو می فروش</p>	<p>چیزی به من نه گفت مرا گفتگو نماند چیز نیافتند و سر جستجو نماند پیدا است این که آن دشمن من جهانم خون میخورد که میسکند را آبرو نماند</p>	
<p>۲۴ اکتوبر</p>	<p>شلی هرا نیچه داشت بدول بر زبان فکند گویا که کار با صمیمیتند خونماند</p>	<p>سنة ۱۹۰۰ء</p>
<p>دل نثار غمزه غماز می بایست کرد کار عشق خوب رویان نامکر شیوه ایست در بدستان اگر زاهد زبان بکشوده بود خود پرستی با ترا ای دل عشق آوازه ساخت بار غم ای قیس تنها می کشی از ابلهی شیوه دل بردن آسان نیست چشمش بگویی دل تنها کرد از دیک بوسه و خالش نشست دل که زنگ آلود داشت شد سزای عشق نیست عمر آخر گشت و در اندیشه ام کین کار را گر سپاه حسن را فرمان خون کردن دهی گر خداوندی همی داری در تسلیم سخن</p>	<p>انچه آخر کردم از آغاز می بایست کرد گرچه صدره کردی ای دل بازمی بایست کرد هم و همان شیشه می بازمی بایست کرد پر خطر کاری است با مار از می بایست کرد در چنین کاری مرا انباز می بایست کرد پس روی غمزه غماز می بایست کرد من بر انغم کین سوالش بازمی بایست کرد اول این آئینه را پر و از می بایست کرد هم به عنوان دگر آغاز می بایست کرد استاد از ان غمزه غمنازمی بایست کرد بندگی حافظ شیرازی بایست کرد</p>	

بے سبب نیست که یوسف ز بها افتاده است آه جان سوز که در سینه ام آرام گرفت و ادا زین پیری بے حصر که ناخوان رسید	دلبر شوخ من از خانه به بازار گذشت این همان است که از گنبد و دار گذشت آه ازان عهد جوانی که به ناچار گذشت
۲۶ اکتوبر	بکه سودا زده رندی روز است ز غم شبلیاستی اسال من از پار گذشت
۲۷ اکتوبر	امید بودم اگر هستم بهم به پیغام است
شیخ شریک با ده دسان غم گشته است داغ ازین که رندی دستم هنوز ذوق حدیث عشق توان بدین سخن آلودگی به دامن پا کان نیرسد یک کس نبوده است که برین دلش نه خست	یعنی که از طریق ریا برگشته است باتقوی گذشته بر این برگشته است صد بار گفته ایم و مگر نگشته است گوهر در آب بود ولی تر نگشته است وان شوخ دیده را مژه تر نگشته است
۲۸ اکتوبر	شبلی طمع مدار که از عشق و اشوم زین راه هر که رفت دگر برگشته است
۲۹ اکتوبر	خوش بود آن که راز محبت عیان نبود کیں جو راز تو بوده و از آسمان بود مار به نکته دانی او این گمان بود
له از بها افتادن ز رخ کا گشت جانا -	

۶۱۹۰۸	دشمن به حال شبلی دختہ خون گریست والن دوست ہیں کہ خود مرثیہ نیز تر نہ کرد	۲۶ اکتوبر
	<p>کہ مرا جز بہ می و بادہ سرو کار نہ ماند کہ مرا نیست درین سلسلہ انکار نہ ماند کہ نگہ را خبر از لذت دیدار نہ ماند نالہ بلبل شوریدہ بہ پنجبار نہ ماند نگہے کرد کہ باہیچ کسم کار نہ ماند یا کہ خود زخم مرالذت آزار نہ ماند در میان تفرقہ سبب و زنا نہ ماند کہ درین عہد کس را بہ کس کار نہ ماند</p>	<p>بار ما گفتہ ام و حاجت تکرار نہ ماند چشم مست تو چنان بادہ کشتی و رواج آنقدر محو تماشا سائے جمالش بودم شوہرین تو چنان بزم چمن بہرسم زد کار آن ز گسستانہ بود این کہ بہین یا جگر کاوی آن نشتر مژگان کم شد فتنہ حسن تو از بسکہ جہان بر ہم زد رسم خود کا می خلق از تو چنان عام شد است</p>
۶۱۹۰۸	گرچہ شبلی بہین آن لطف عیاش بر خاست النفستے کہ نہان بود ز اغیار نہ ساند	۲۷ اکتوبر
	<p>عیسی آخر ز علاج دل بیمار گذشت مختب بے خبر از خانہ خار گذشت کار از جو صمد مرغ گرفتار گذشت تا بجائے کہ از اندازہ گفتار گذشت ماجرائے کہ میان من و آن یل گذشت</p>	<p>بسکہ رنجوری این خستہ ز بیمار گذشت بسکہ ازستی چشم تو جہان شد سرمست شیوہ نالہ بدان پایہ رساندم کہ کنون حسن جان پرور اور وزیر و زافزون بو نہ بہین دل کہ ہم از خویش نہان داشتہ ام</p>

زاهد بے دود و به جایی نہ بُرد راه سرتی میسم نتواند ز جایی برو	بارے بسوی میکده اش سمنون کنید مارا به نشئه نگه آزمون کنید
فرصت زد دست میرو، اردیر شد گر کردن است چاره بشلی کنون کنید	
تیمار خسته غم الفت نیستوان	من خود به حیرتیم چه بگویم کہ چون کنید
گرچه از دل طعم بود کہ شیدانه شود سوز غم هست گزندی کہ به فنون رود گرغان نگہ شوق بہ دستم بوس شاید شوخ کسے رانه شود در فرمان	لیک چون شد نتوان گفت کہ روان شود در عشق ست بلای کہ ز سر و اند شود سهل می بود کہ عشقم بہ تو پیدا نشود در شود نیز بہ لطف و بہ مدارا نشود
شبلیا مصلحت آن ست کہ سازی با ہجر گرچه این زہر بہ کام تو گوارا نشود	
در کودکی ز چہرہ من می شناختند لطفی نہ کردہ و گران بار منتیم از بسکہ خوش محاورہ افتاد چشم او لطفش بہ غیر بیش زابودہ است و خوش دل را ز غمزہ باز گرفت طبع مدار و قتل عاشقان چہ قدر خیرہ گشتہ است	سوز عیان بگشتہ عشق نبودہ را ما از تو می خیریم متاع نبودہ را کردیم فسم از سخن ناشنودہ را گویا عزیز داشت دل نور بودہ را نتوان ز درد خواست متاع ر بودہ را تا از سود بازوئی نا آزمودہ را

<p>حاجت بچارہ سازی دشمن بردہ ایم بامابہ صلح سازد لکین پنج پو دوش جانے بہ بوسہ باختہ و سود کردہ ایم این شیوہ زین و سلسلہ بیرون نمیرد صد حرف راز بود نہان در نگاہ من یک رہ نسیم دوست نیا در دہوی دست از شرم یاز پرس کہ در خلوت وصال صد بار از سحاب گرد بر چشم من در برم عام نیز بہ مالطف است لیک</p>	<p>با آن کہ دوست نیز بہ مہربان نبود کز تیر مائے غمزہ یکے در کمان نبود در پیش میکشید شہا ہم گران نبود جو راز تو بودہ است گرازا آسمان نبود شادم کہ کار با صنیٰ نکتہ دان نبود گویا بسوی مارہ این کاروان نبود ما بودہ ایم دیار و کسے در میان نبود با آن کہ در شش گریہ نہوش ان نبود زان شیوہ مائے خاص یکے در میان نبود</p>
<p>۲۹ اکتوبر</p>	<p>در حیرتم کہ پاکی گفتار شش از کجاست شہلی مگر مردم ہندستان نبود</p>
<p>خواہید اگر کہ عیش و نشاط فزون کنید عمرے است این کہ عاقل و فرزاندہ اید دوران وصال دوست نشاطم حرام باد من نیز بچو شیخ دم از زہدی زخم کار از برون گذشت مریضان عشق را</p>	<p>دیوانہ ایست عقل ز شہر شش برون کنید ہم بد نباشد اردو سہ ماہی بستون کنید در جام بادہ گرتوانید خون کنید اول مرا بہ بادہ و سے آزمون کنید گر کردنی است چارہ در درون کنید</p>
<p>اے ہاشم قیامت کا بڑھانا لے گرد برون پیشہ سستی لے جانا لے درس روان بود بہن کا خوب یاد ہوتا۔</p>	

	<p>غم او یک پاس کرد و راز در سراق تو جمله رنجورند</p>	<p>صبر بچاره از میان برخاست ز گس از باغ ناتوان برخاست</p>	
<p>یکم نومبر</p>	<p>شبلی خسته دل مگر جان داد شورے از کوچه نسلان برخاست</p>	<p>شماره ۱۹۰۸</p>	<p>از بک طفل بوده و کار آشنانه بود دل را به این سرب تسلی دهم که یار آن بزم نازب که زیگانه پر شده است هر گل مستاع خویش بعد ناز می فروخت محروم مانم ای هم سنوز از شمیم زلف نشکفت اگر دل از همه بیگانه گشته است زاهد به وسعت حرم کعبه ناز داشت از بک جاوه های غلط شاه راه گشت جورے که کرده است به طور جفا بنود با ما از ان نه ساخت که زد و آشتا بنود دیدم که جاسے یک نگه آشتا بنود گویا به باغ بند قبا می تو و ا بنود دین شکن از تو بود ز باد صبا بنود با ما که بودی سرب ما آشتا بنود وان جابه قدر یک صتمی نیز جا بنود بے راهه رستم ز طریق مخطا بنود</p>
<p>یکم نومبر</p>	<p>داغم که شلی از منی و نئی بی نصیب ماند با آن که این عزیز ز اسل ریا بنود</p>	<p>شماره ۱۹۰۸</p>	<p>بوسه لعل شکرین باشد راه و رسم وفائین باشد همچو نقشه که بر نگین باشد</p>
<p>پنجه خوشتر ز انگین باشد به دو سر فی نه کرده یا دم بر لب او نشان بوسه بود</p>			

	در نامه من و گناه نه بوده را	از بس گنبدی من کا تب عمل	
شماره	شکلی ز جیل بود که در شیوه های عشق	۳۱ اکتوبر	
<p>یا د آن روزی که من با خود جهان داشتم ماجرای بانگ رنکته دانه داشتم آشتی های نهان با پاسبان داشتم از غرور آنکه من هم آستان داشتم من که در آغوش خود جان جهان داشتم کز زمین کوچه او آسمان داشتم هم به او می گفتم اردو نهان داشتم از نگاه شوق با او داستان داشتم بعد و مسکینم اردو نهان داشتم بود تا وقتی که من خواب گران داشتم</p>	<p>یک سرو صد گونه سودا های نهان داشتم یا د آن روزی که دور از ماجرایی جهان یا د آن روزی که نهان از حریف بد گمان یا د آن روزی که دست افشان گشتم از حم خود تو دانی با جهانم تا چه خواهد بود کار هیچ باک از گردش گردون گردانم نبود یا د آن روزی که از ناکرده کاری غمی پیش گرچه حرفی می نیارتم بدو ستاخ گفت یا د آن روزی که من از ساد و لوجی های خود شکلیا آن جلوه نیز نگاه می می</p>		
<p>که هم از نام و هم نشان برخاست وان جفا جو به اتحان برخاست زا هد از کوچه معنای برخاست گردی از کوچه عثمان برخاست</p>	<p>نه همین عار شق از جهان برخاست آسمان در کسین نداشت پیش جوی از دونه نکرده سر نه بجز چشم من آرید</p>		

لعل چنین که لب نتوان داشت باز او
با آن لطافت که شکر خنده تو داشت
واعظ تو نیز گر چه که گمراه بوده
آمد بهار و روی زمین لاله زار گشت
بر تخت گاه شاخ چو خسرو شست گل

روی چنان که زد نتوان دیده برگرفت
بار غمی که بر دل ما بود برگرفت
گمراه تر از تو آن که ترا راه برگرفت
یا بود آتش که به هر گوشه در گرفت
مرغ آن نوای یاریدی را ز سر گرفت

شکلی فسانه عثم الفت تمام گفت

مجنون تمام کرده او را ز سر گرفت

۳۲۰

۱۹۰۸

ایمن ز بازی فلک کج نهاد نیست
در یافتمستی ذوق وصال را
هر خط چشم مست تو بسیاد می کند
قانع ولی به بهره هر کس نمی رسد
ساز و بن که بگذرم از دشمنی غم
اکنون چه گویم که بهای دلم چه بود
مجنون که در گردن یسار غلط نمود
ایمان ما اگر چه به تقلید بوده است
در قتل ما به تیغ و نمانت چه حاجت است
می داند اینقدر که ز جان نیستم دریغ

در وصل نیز عاشق غم دیده شاد نیست
این نشه هم ز حوصله ما زیاد نیست
آن شیوه ها که خود گفت را به یاد نیست
تا جی است این که دست دیکت باو نیست
این نیز شیوه ز ستم مست داد نیست
تو خود من را مشی و مرا نیز یاد نیست
در درگاه عشق هنوزش سواد نیست
طعم مزه که کفر تو هم اجتهاد نیست
گویا ترا به غمزه خود اعتماد نیست
هر چند در وقایع غش اعتماد نیست

می نرنجسم اگر وفانه کند
دوست اگر هربان بود چه غم است
دل زهر کس که برد، باز نه داد
این عجب نیست گر حزین باشم

یار زود آشنایین باشد
اسمانم اگر به کین باشد
شیوه دلبری همین باشد
هر که عاشق بود حزین باشد

سر نو مبر ۱۹۰۸

ز اید دور شد هر دو دور کار اند
شبلی آن بوده است این باشد

بهدیال

تینفش ز حال خسته دلان تا خبر گرفت
پایستور و رند هر دو دم از عشق می زنند
هر چند نامه ام، همه بائست پاره کرد
ترسم که قند و گراندر جهان فست
تخم امید ما به زمین ماند و غیر را
عاشق نه دیده ایم به ذوق که آن قبا
شیرینی به لذت دشنام او نبود
غافل به خواب ناز تو خفتی و بوسه ام
ز اید ز راه عشق به جا نمی رسید
ابر بهار این همه گوهر فشان نه بود
خود یک شبانه راه، ز ما پس رسیده است

بار سرے که بر تن ما بود، برگرفت
آه این چه آتش است که در خشک گرفت
یکبار میستوان زلف نامه برگرفت
کان نو بهار تا ز تلخ پرده برگرفت
نخل هوس شگوفه فشان و تر گرفت
گستاخ و خیره آمد تنگش به برگرفت
گویا ز نوش لعل لبش در شکر گرفت
کام خود از دمان و لبان تو برگرفت
معذور باشد اری کار و گر گرفت
گویا که در س گرید ز مژگان تر گرفت
با آنکه شمع راه فنا پیشتر گرفت

آسمان طر فی نہ خواہد بست در سودای من
 پایہ کفر اچہ حد چون منے بود لے
 لعل جان بخش تو ام گر چارہ فرمائی کند
 گرچہ خود دالم کہ چندان عاقل و دانایم
 ہندوی زلفش چہ ادا من بھی چنید من
 فرہ باد کہ باستی و رندی خو کشم
 شاعری از من مجو دور از سواد بیسی

تا نگر س تو عہدہ انگیز نہ بودہ است
 نبود عجب اگر گرم در آیمخت بہ اغیار
 واعظا مکت کار بہ لعل لبش افتاد
 دالم کہ بہا رہمن "بہمنے" امسال

زان کہ او دوزخ میں این ازان نیستم
 من بہ این شادم کہ آخر ہم سلمان نیستم
 من ازین دعوی بروں آیم کہ در مان نیستم
 باز ہم چون ناصح بے مایہ نادان نیستم
 اندکے ہم کافر مچندان سلمان نیستم
 چون رہ و رسم دریا را مرد میدان نیستم
 حالیا شبلی شدم رند غزل خوان نیستم

این مملکت حسن بلائیں نہ بودہ است
 شوخے کہ بہ مانیز کم آیمیں نہ بودہ است
 زین گونه حدیث تو دلا دیز نہ بودہ است
 بر عادت پیشینہ حسنون خیز نہ بودہ است

ہر چند غلط نیست کہ بی دل دین باخت
 این حرف و لے مصلحت آیمیز نہ بودہ است

۶۱۹۰۹

نمبر

حاشاکہ بہ خمیازہ ذوق نظر نیست
 آن دست کہ در حلقہ طوق کمر نیست
 کزنالہ وزا ریم ہیڈ اثر نیست

رستم گزستیم عیار میہ کنعان
 بیکار ترازاوہود دہم عالم
 بانالہ خوش افتاد مرا، ورنہ تو دانی

لے گرم آئین گر خوشی سے ملتا۔ لے کم آئین جو شخص لوگوں سے کم ملتا ہو۔

شبلی اگر ز اهل صفایت گو مباشش	این بسکه آشنائے نفاق و عناد نیست
دلببران جور بود ز ند و بختانیز کنند فال اصل را چه بگیرند ز آغوش و کنار حرف انکار ز خوبان همه از دل نه بود اینکه گویند بتان را کرے نیز بود گاه گاه به بن خسته بیدل دارد	دین جز افسانه نباشد که وفائیز کنند این شگون از گره بند قبائیز کنند که گم این کار به آئین حیانیز کنند با ورم هست بشرطیکه به مانیز کنند التفاتے که بر احوال گدائیز کنند
هر دفتر	شبلیا نابله کوچه عشقیسم و لے دوستان تحت این شیوه بمانیز کنند
پیرانه سر هوای می و جام کرده ایم شام فراق را به سحر چون تیغ ان ساند ما هر چه گفته ایم به ناچار گفته ایم خوایم ترک شایه دمی و ز برای این ز بهر دور از ما به امید بهشت بود ، ایفاے وعده ساز که ما هم وفا کنیم	ما ابتدا سے کار ز انجام کرده ایم عمری گذشت تا سحری شام کرده ایم ما هر چه کرده ایم به ناکام کرده ایم از زاهد فسرده دلی و ام کرده ایم این کار پخته از طبع خام کرده ایم آن وعده ها که بادل ناکام کرده ایم
کار را به جد و جهد بود، خوب تر بود مانیز کار بوسه به ابرام کرده ایم	
این نمی دانم که گبرم، یا مسلمان نیستم	این قدر دانم که زاهد آنچه هست آن نیستم

له این عزل خلاف ترتیب نوشته شد؛ و ذلك لان المقطع كان نیاسب الخاتمة ۱۲

<p>توبہ از باوہ نہ کارین ناکس باشد اے کہ گفتی "اے و رسم تو نہ این می باشد" ہاں ایسا، تاکہم از بوسہ شان برب تو از تو با بوسہ و آغوشش تہی نہ شوم لطف با قہر در آئینہ در کارست عریان را بتوان گفت شب چل نہن غیر را حرف بدی گفت بہ خرمندی من</p>	<p>این قدر ہم، اگر عقل بوذیں باشد ماہنیم کہ ہستیم وہمین می باید شاہ حسنی و ترا نقش و نگین می باید شب وصل ست بہ سامان تہ زمین می باید خندہ برب و پینی بہ چین می باید کاہم گوشہ از عیش برین می باید دین ندانست کہ ہر شیوہ کین می باید</p>
--	---

جولائی	شیلیا کیست؟ کز و داد سخن می خواہی	۱۹۱۱ء
	گر نظیر می نبود، شیخ عزیزین می باید	

<p>مرا کہ یک دل و صد گونه آرزو ماہست و لم بتاز کی لعل او ہمے لرزد ز ناک غلط انداز خود چہ می ترسی حدیث خلد چو گویت نہ باہن مجنون ز سینہ تا بز باغم پر است، غمخیز او بہ سخت جانی من کس مباد از عمرے ہزار حیف کہ در ملک حسن نتوان یافت بیا کہ ما و تو ہر جا برابر افتادیم</p>	<p>شکیب و صبر چکویم کہ غنیمت، یا ماہست کہ بوسہ بے ادب شوق بے محابا ماہست بیا کہ برب من شکوہاے بیجا ماہست گمان برم کہ مگر گوشہ ز صحرا ماہست ہنوز در ادب آموزی تقاضا ماہست مدار ز ندیم وعدہ ہاے فردا ماہست بحر متاع جفاے کہست ہر جا ماہست ہر آن قدر کہ وفا با تو نیست با ما ماہست</p>
---	--

<p>امروز بکویت مگر آشفتم سرے نیست آن است که از نام و نشان اثری نیست اے واسے بہتری کہ در وقتہ گمے نیست در ملک حسن مگر وادگرے نیست</p>	<p>نے نالہ ستانہ دے گرمی آہے دانی کہ درین معسر کہ بانام و نشان کیت نے ذوق نگاہے، ونہ ہنگامہ عشقے</p>
--	--

۲۴-بھی	<p>سربان دہان و لب آن شوخ کہ فرمود شبلی غلط است این کہ مرا با تو سرے نیست</p>	۱۹۱۱ء
--------	---	-------

<p>من شب وصل بہ این حیلہ فریش و اوم لذت لطف تلافی خمارش نکند زاہد اسیج کسے را بنودہ بہشت دل نہ آن چیز بود کہ تو توان داشت درین ہمنشین با تو درین مسئلہ ام نیست نزاع رفت و آن سوے عدم لرزد و محشر گردید جو تو کس را بنودہ دل تنگم را ہے از نظر رفتی و از شعبہ پر دازی حسن ایکہ در قتل گاہ از بنہ نشان می جوئی</p>	<p>کین سحر نیست، سوغ رخ زیبائے تو ہست آہ اذان دل کہ بد آموز جہا مائے تو ہست حکم اگر حکم تو دور اسے اگر رائے تو ہست دیر اگر می رود از ذوق تقاضائے تو ہست اینکہ گفتی کہ ”گناہ از دل تیرے تو ہست فتنہ مائے کہ نہان در قدر غنائے تو ہست خانہ مختصری ہست وہیں جائے تو ہست ہمچنان در نظرم جلوہ زیبائے تو ہست اپن نہ دیدی کہ سرے ہست کیم پر پائے تو ہست</p>
--	--

۲۴-بھی	<p>می ندانم کہ شکر ریزی شبلی بہ سخن ہست از وی اثرے لعل شکر خائے تو ہست</p>	۱۹۱۱ء
--------	--	-------

غمزه چون گفت که در ز گس پرفن باشم باتو آمیزم و از شوق تسلی نشوم	فتنه برخواست که با قامت او من باشم تا بحدی که تو جان باشی و من تن باشم
	دوش در قتلگه عام تو به شلی میگفت اول آنکس که فدای تو شود من باشم
به هرادای تو از بسکه مستلا گروم به زیر خرقه اگر باده میتوان خوردن	همان به بند تو باشم اگر با گروم بران سرم که دگر باره پارسا گروم
	ز بیهی چو بندوستان رسم شلی ز باده بگزم و باز پارسا گروم
غزل آخرین	
امشب این غلغله در کوچه و بازار افتاد سخن از صومعه و اهل ورع چند کنی بسکه غارت گر حسن تو جهان بر هم زد چه عجب گر نیکه مست تو افتد بر من شیوه مهر زغبان نتوان داشت طمع	که فلان می زد و بخود شد و سرشار افتاد که مرا کار بان چشم فتوح خوار افتاد یوسف از خانه بدر جست و بیزار افتاد باده بیرون فتد از جام چو سرشار افتاد که مرا کار بان طائفه بسیار افتاد
محب از پی و جمعی ز حریفان به کین (شلیا) رندی پنهان تو دشوار افتاد	

جفاکشی و به این خیسری نئی ترسی	که روز داد گرام روز نیست فردا هست
۲۹ اپریل	هنوز نشسته دوشیننه در سرم باقی است که درس گویم و بچم ز جام صہبا هست
۱۳۹۱	
چندے گرہ کشای خم زلف بوده ام در کار عشق دیدہ وری شرط بوده است زلفش دکان مشک فروشی کشاده است بیچارہ دل میان دو قاتل فدا ده است شوخی کہ از غرور بہ خود ہم نمی رسد	تا رفته رفته کار بہ بند قبار رسید ہر کس نظر کشود و تماشا بار رسید این فرده ام بگوشتن با صبار رسید ناوک کشاد غمزہ و تاز از قضا رسید عذرش نہ، اگر نتواند بار رسید
چہ ہزار گونه سخن ساخت در پیام بیچارہ گشت چون بہ سر مد عا رسید	
چند دور، از رخ تو ہم نفس غم باشم با من از صحبت آن شوخ خوش افتادیں من بہ آن مایہ نیر زم کہ بہ خلوت برسم بسکہ ای بت بہ ہمانے سرو کار است ترا ستی بادہ الفت نہ بہ اندازہ بود من گداے در میخانہ شدم از پی آن این کمان را نتوانیم کہ تازہ کم بشیم	چند چون زلف تو آشفته و در ہم باشم حاجتم نیست کہ معتببول دعوالم باشم بس بود این کہ بہ بزم آئی و من ہم باشم آن مبادا کہ من از راز تو محرم باشم عجب نیست کہ رسواسے دو عالم باشم کہ گران بفرجہ ام جام و ہدم باشم شہلیا در فن شرچہ مسلم باشم

گفتم البته چنین است که گفته. اما
مرد دانا بتواند که به تحصیل و بعضی
مادرین حرف که بیکه برسانید به من
نامه واکردم و بازش سپردم که به بین
نامه را خواند و بفرمود که شک نیست دین
اگر بود؛ صاحب این نامه واصلش نکجاست
گفتمش ریخته خامه هست این
یارب آن دست و قلم در کف حفظ تو باد

نیت کارے که برون از حد امکان باشد
باعرب حرف زند، گرچه زایران باشد
نامه را که گران مایه تر از جان باشد
اینچنین حرف دل آدینه آسان باشد
کاین چنین حرف ندن کار زباندان باشد
اعتبار گهر از دست رخی کان باشد
کز دکن هست و مرا همچو عزیزان باشد
تا جهان باشد و تا گنبد گردان باشد

قطع معذرت ترتیب دسته گل

هرزه چند بهم بافتن و پیش کسان
من هم این کار نمی خواهم از دل اما

عرضه دادن نه پسندیده عاقل باشد
چه توان کرد چو فرموده پیشدل باشد

یعنی سید حامد حسین صاحب بیدل شاہ جامپوری۔

قطعات

دیباچہ الفاروق

<p>من کہ یک چند ز دم مہر خموشی برب پیکر تازہ کہ خواہم بہ عزیزان بنود مخفل از بادہ دوشینہ نیاسود ہنود باز خواہم کہ دم در تن اندیشہ روان ہمیشہ نکتہ حکمت ز شریعت می حبست شاہد را ز کہ کس پردہ ز رویش نگرفت بسکہ ہر بار گہ پاش گذشتہ زمین راہ</p>	<p>کس چہ داند کہ درین پردہ چہ سودا کردم لختہ از ذوق - خودش نیز تماشا کردم بادہ تن در ترازدوش بہ مینا کردم من کہ در یوزہ فیض از دم عسلے کردم لختہ از نسخہ روح القدس املا کردم گرہ از بند قبائش بہ فسوں - اکر دم دشت معنی ہمہ پر لولوے لالا کردم</p>
--	--

خط منظوم

شمس العلماء مولانا شبلی اپنے ایک غیر زبان دان دوست کے خط کی داد کی اور با محاورہ تھی
ذیل کی نظم میں دیتے ہیں

<p>دی کے گفت کہ در ریختہ انشای سخن</p>	<p>شیوہ ہست کہ مخصوص زبان دان باشد</p>
--	--

<p>اسپ گزیران نمی آید کار پیشینه شکست است بانگ توپ و تفنگ در دست نوبت ریل و تلگراف گشت</p>	<p>بگذارید و ماده خرید مرغزار و گاو گریه ناوک و خنجر و گریه قاصد و پیک و نامه گریه</p>
<p>«کار دنیا کے تمام نکرو ہر چہ گیرید مختص گیرید»</p>	
<p>بر حادثہ گزند پائے خویش</p>	
<p>حالت از گردش ایام اگر گشت بتر ششلی نامه سید را بجزای عملش</p>	<p>صبر فرما کہ ازین نیز بتری بایست پا بریند و صد خاست کہ سری بایست</p>
<p>مسلم یونیورسٹی مصنف ہمراہ وفد مسلم یونیورسٹی کہ سروفتش ہر مائیس آغا خان بود چون بلا ہو ریدہ درزم مسلمانان انجالب باین آہنگ کشاد</p>	
<p>ہمین کجرف از یونیورسٹی مدعا باشد علوم تازہ را با سرعت و حکمت با ہم آمیزیم بساطے تازہ جنیم و طرحے نو در اندازیم</p>	<p>کہ این سر رشته تعلیم مادر دست ما باشد الہی بار یا ضنی و طبعی آشنا باشد کہ در زم نوی پیشیان را نیز جا باشد</p>

نامہ منظوم

ہنگام سفر بیدار مصر و شام بیگے از یاران از بندر عدن نوشت

چون کمر بستم بعزم این سفر از روی عزم ہر کسے را بس شگفت آمد کہ حال چیست ازین ہر تکی پندم ہی داد و ہی گفتے کہ من چون لجاجت را ز حد بردند گفتم بس کنید	دشمن دہم دوست را در پیچ و تاب انداختم تا چرخ خود را بدین سان در عذاب انداختم زین سخن از عارض معنی نقاب انداختم ہر چہ با دوا باد من کشتی در آب انداختم
--	--

خطابے سر آغا خان ترکان عثمانیہ

ہنگام جنگ بلقان

گفت با ترک حضرت آغا بگذارید خاک یورپ را ایشیا مسکن قدیم شماست دل بصید رسیدہ نتوان بست	انچہ گویم بکوشش در گیرید دل ازین مرز بوم بر گیرید باز آن خاک را مقرر گیرید یک شکار شکستہ پر گیرید
--	--

اے جنگ بلقان کے زمانہ میں سر آغا خان کا ایک مضمون شائع ہوا تھا کہ ترکوں کو چاہیے کہ یورپ کی سر زمین کو چھوڑ کر وہ ایشیائے کوچک چلے جائیں تاکہ یورپ کے حملوں سے محفوظ رہیں۔ اس پر مصنف نے یہ طنزاً قطعہ کہا۔

بنگر کہ چون در ہر فن، از دانه کردم خرمن
 گردون نذر چون من، فضل ہنر امانے
 بازم باین خواری نگر، در گریہ وزاری نگر
 خوش دل آزاری نگر، ز بخت بدیاری نگر
 اعدا ز کیو در کمین، وز یحیٰ طرف گردون کین
 دین ناکسان چندین، با من طرف گشتہ چنین
 در سبکی اکنون ہی خوش کردہ ام کنج غمے
 آوخ کہ سوز مائے نگذاشت چشم منے
 بنگر کہ با چندین ہنر، از جور پس خہفت سر
 کا ند چنین حالے بتر، ہر دم دہد داغے وگر
 آن خسرو عرش آستان آن، دواور گیتی ستان
 دانای اسرار نہان، روح اللہش پاسبان
 پیش از ہمہ شانش نگر، عیسیٰ شنا خوش نگر
 برتر ز کیو شانش نگر، جبریل در بان ش نگر
 عالم ہمہ خاک ریش، قصر فلک عشرت گیش
 گیتی دین ہفت و ش، باشد غبار در گیش
 آن تاجدار ملک دین، دارائے تسلیم یقین

ہم از گلے وز گلنے، آراستم صد گلشن
 اینک بفکر دشنے، شمع ہم در ہر انجمن
 حال تہہ کاری نگر، وز تہہ خ خون خواری نگر
 ہموارہ خونباری نگر، از چشم خون بالای من
 من بادل اندو گین، افتادہ در کنج غمین
 از ہر یک جان حزن، صد گونہ بین زنجمن
 نے مونے نے ہمدے، تار از دل گویم دے
 زخم دلم را مرہے، بنود دین بیت الحزن
 چون لالہ ام خون شد جگر، تا سازی بخت نگر
 از من کہ بگذار دخیل، در بزم آن شاہ من
 آن قبلہ گاہ انس جان، آن خاتم پیغمبران
 گردون بزنگ چاکران، خاک دیش را بوسن
 جرخ از غلامانش نگر، وان قدرا یوانش نگر
 در بند احسانش نگر، آباے علوی ہفت تن
 دین بار گاہ نہ تہش، گشتہ کینہ خروش
 وز جلوہ نور ہش، روشن شد این بنجمن
 دانائے علم اولین، فرمان برش روح الامین

کنون ده سال شد کین خواب نوشین و نظر دایم
ولی پیدانش این خواب را چون صبح تعبیری
گفت باخویش میگفتم کاسان کرد این شکل
بود آسان که چون طفلان دوسه کشتی دانگ
ولی آسان نباشد در گاه را بنا کردن
درین بودیم ما که ز پرده گاه غیب سر برزد
سر آقاخان که خود خواب است این تعبیر نشین را
بکیش شعی و سنی سر آقاخان خدا نبود

که خواب این چنین خود جان نواز و جانفز باشد
گمان بردیم کین اندیشه از روی خطا باشد
ولی دایم صد محنت و رنج و غما باشد
بگوی کین در و بام است این قصر و سرا باشد
که خود هر گونه گون رنجوری مارا شفا باشد
همایون طلعت کین عقده را شکلا باشد
چه خوش باشد که خواب از ما و تعبیر از خدا باشد
ولیکن کشتی اسلامیان را نا خدا باشد

کنون بینی که زود آن گلشن رنگین بیا گردد
که شبلی هم در و یک بلبل رنگین نوا باشد

قصائد و غزلیات آغاز شباب

در نعت سید المرسلین علیه الصلوٰه و السلام

یا سائل عن ذالنجبر، رحمتی که امر و دم در
آید جهاغم و نظر از نجات خود هم تیره تر
آه از جهای چرخ دون فریاد از نجات بون
شهادتین جوش خون در باخته صبر و سکون

از دیده شد خون جگر و زود آه بی اثر
تاکی توان کردن بسز آتش زده در جان تن
کز جور ایشانم کون از دیده بریزد دل خون
چون شمع با سوز و رون گرم بحال خشتین

ذرہ از تابش احسان تو گرد و خورشید
 دانش از رای مصیب تو کند کسب کمال
 دشمنت بس که ز جان سیر بود در محشر
 باد گریز تو چو در محشر که جنگ و زد
 و او را پایہ شناس سخن نیک نگر
 ضبط اوصاف تو بیرون بود از حد خیال
 من کہ باشم کہ بدح تو فرو ماند خرد

قطره از فیض نغم جو تو شد در عدن
 خرد از فن کرم صحیح تو بیاموزد فن
 روح او با نگذا روی بہ نہان خانہ تن
 صورت برگ خزان دیدہ بریزد و ستر تن
 تا چہ دادہ ام از طبع رسا دا سخن
 اگر چہ در مح تو بسیار تو انغم گفتن
 بر دعایہ کنون جستم تو آن کرد سخن

تا زمان است ترایار بود دولت و جاہ
 تا جہان است موافق بودت چرخ کہن

غزل کہ در دوسہ ساعت گفتہ شد

نگاہ ہے بر من مسکین چند ارا
 فغان کز بہر تاب و صبر و آرام
 نہ یاد آرمی گئے از خستہ خویش
 سخن را رہ نہا شد در دہانت

کہ گاہ ہے شاہ بنواز دگد ارا
 غمت نگذاشت در دل بیچ جارا
 فراش سختی حرف و قارا
 ز تنگی بچو در غیبہ صبارا

کجا در بار گاہش بار بخشند
 چو شبنم غریب بے نوارا

عالم شدش زیرنگین پرخش همی بوسد زمین
 شام مرا بنگر که چون از دست این چرخ حردن
 چون غم بود از حد فرون از خویش می آیم بر د
 مسکین نواز داد اگر چه تو ندانم کس در
 مینالد از در و بگر بر حال زارش کن نظر

آدم همان در ما وطن اگشته میرانجمن
 شد دیده و دل جمله خون هر خط و رجوش خون
 رحمتی بجا طم تا کنون آسایم از پنج و محن
 بیچاره گان را چاره گر هستی شوریده سر
 انْقِذْهُ يَا خَيْرَ الْبَشَرِ، مِنْ كُلِّ غَمٍّ وَالْحَمْدُ

در مدح سلطان عبد الحمید خان

ماندگر فصل بهار آمد و آراسته شد
 گفت ساقی بحر لیان که بر دفرده می
 مفت آنست خود امروزی که بر غم حسود
 زاهد اباده خورای نیک به تقاضای بهار
 چون بفرودس رواداشته است اینروما
 ساقیا چند توان کرد حدیث از جم و ک
 فتنه خفت است و جهان سرخوش و طالع بید
 آن جوان بخت و جهان پر درویتی آید
 مطلع تازه کنم پیشکش بزم حضور
 ای شد از راه منیر تو جهان را روشن

بزم عیشی که در نیست جز از باد و سخن
 شیشه از خویش بر دون آمد و برخاست که من
 عهد با پیر میان بسته و شد توبه شکن
 در حرام است مرا هست گنه در گردن
 ماندگر باد و نوشیم مگر در گلشن
 باد و ام در ده و یگویی هم از باد و سخن
 می توان خود بیا و گرم شاه زمین
 آنکه از بخشش او شد گفت سائل معدن
 مدح غائب نشود عقده کشای دل سن
 آزار او ختم دست کرمست چشم و دهن

مطلع

بسکه از تفتیدگی در، هیچ چیزی نم نماند	شد حباب بحر چون کوزه ناپدید آید آب
ای غم عزیز دار وجودم که روزی جگر کافی نشد و دین پی گریه فراق	صد آب برد از مژه ما گریستن دارم چو ابراز همه اعضا گریستن
ای پسر از چه رسیدی از ما گفته ترک و فایعنی چه گرچه دور از تو چو دیدم تو بیک دم زدن ای مهر خوار وقتسا بزم سخن ساختی من تو بادل ماتم زده بے حجابانه هم از سیر ذوق	باز گو تا که چه دیدی از ما بافتی نزد غایعنی چه هم بران عهد و مواعیدستم گشته چون من از من بیزار طرح بیت و غزل انداختی خسته، سوخته، غم زده عرض می داشتی حالت شوق
هم تو باین بگویش مستی عهد و پیمان و فایعنی	
ای چهره نازکت گل تر ای لعل تو حسر ساز کرده زود آیی که آتش غم سوخت دور از غم تو باه و زاری در بحر تو گاه، باد هم سرد	زلف سیاه تو سنبلی تر چشمیت، دیرینه باز کرده وین شعله ز فرق تا قدم سوخت منیر یا و کنم ز بهیستاری این تازه غزل سرایم از درد

تانا پنداری که خرم میسریم
از گداز شعله غم بهنجو شمع
از فریب مار گیسوے کے
خفته پاس چند برداران گل
شلیپا از گردش گردون دون

از وطن با چشم پر غم می رویم
بزم مارا کوه برسم می رویم
زین جنان مانند آدم می رویم
زین گلستان بهچو بنم می رویم
دوستان رفتند ما هم می رویم

لے گل باغ صباحت روی تو
دیدہ برہم کے زنداز فطشوق
چو بگلگشت چین رستی زناز
سرور گلشن بہ یک پایتاد

سنبیل تر بستہ گیسوے تو
بہنجورس ہر کہ بند سوے تو
لے گل تر محزونک بوے تو
ہر نظم سیم قد و بچوے تو

شلیپا دل خستہ راوانی کہ کیست؟
اوسکے ہست از سگان کوے تو

از بس بیاد آن متد رغا گریستم
باسوزینہ زاول شب تادم سحر
ماراز چرخ چشم وفاے نبودہ است
از سادگی بوعده دونان سر یستم
عجبے بزرگ تر ز ہنر در زمانہ نیست
شد ہواسے عرصہ گیتی برنگ آتشین

بخود بزیر سایہ طوبے گریستم
چون شمع در سراق تو شہا گریستم
من برو قافے سست اخبار گریستم
اکون چہ سود گریسم دریا گریستم
شلیپا بجال مردم دانا گریستم
کز سیم صبح کرد شعلہ چون مرغ کباب

تبارخ نسلان در دژ بهمان
کنون در خدمت یاران صادق
مجت پیشگان از دم جویان
بود عرض از پی انجام مقصود
شرف بخشند غربت خانه ام را
ز راه لطف کارمن بسازند

معین شد نکاح عید سامان
که باشد قول فعل نشان موافق
براه مهربانی گرم پویان
که دو یک روز پیش از روز موعود
دهند آبادی دیرانه ام را
غریبه را با حساسه نوازند

در مدینه منوره پیش روضه اطهر خوانند

ای بکرم کار جهان کرده ساز
چون بدرت آمده ام با امید
چون بدرت آمدم امیدوار

مرهمه را پیش تو روستی نیاز
از کرم خویش کن ناامید
سایه لطفی ز سرم بردار

کاسے شکب گل و سمن کجائی	وی تازه بهارِ سن کجائی
بے توهم شب نآیدم خواب	افسانهٔ مرد و زن کجائی
شبلی بغم توے سراپد کای راحت جان و تن کجائی	
باز بهار آمد گل در چمن	چاک ز دواز جوش طرب پیرن
بلبل خوش سخن نوا ساز کرد	مرغ چمن زمزمه آغاز کرد
نیست چو از لاله گل جانی سُر	در چمن استاد ز یک پای سُر
فخریه	
شیر عین سخن در ته بر بیان	نادرهٔ روزگار شلی نام آورم
نوید شادی مولوی محمد عمر صاحب	
در عیش و طرب باز است امروز	جهان را کار با ساز است امروز
مستاع عیش هر سو جلوه گر شد	طرب را روز بازار و گردش
و گردش تازه عهد کامرانی	جهان شد وقف عیش و شادمانی
چنان هر کس بجام و بادیه خورد	که زاهد تو به بردست سبو کرد
غم از گیتی مستاع خود برون بُر	مگر این فروده در گوش جهان خورد
که آن سرمایۂ فضل و هوسرا	فروغ دید و معنی هوسرا

قطر

نامہ تشکر و منت پذیری بجناب بیگم صاحبہ جزیرہ حبشان، بر عظیمہ یک ہزار روپیہ
کہ بدرسہ دارالعلوم ندوہ عطا کردند

مشغول کار مدرسہ بودم کہ ناگهان زالان جملہ ہست نامہ بے نقش و بے لوث از جابے حتم و بکر فتم بدست شوق بر سر بندم و بہ ادب بوسہ دادش مہر از سرش گرفتہ و از جادو آدم نازیم کہ این عطیہ فیض امیرہ است ہر جا کہ نام او بر سید است در جہان آن بانوئے نجستہ کہ از فرخ اختر آئینہ را اگر شرف دست بوس است یارب ظل رحمت خویش نگاہ دار	دیدم کہ نامہ مازپے ہم رسیدہ است کز بارگاہ حضرت بیگم رسیدہ است گو پاک خستہ ایست بہ مرہم رسیدہ است مانند تشنہ کہ بہ زمزم رسیدہ است چون دیدم این کہ کاغذ زہم رسید است کاوازہ سخا ش بہ عالم رسید است ہم فیض او رسیدہ و توام رسید است باش با وج بر شدہ طارم رسید است این فیض ہم بہ خامہ و خاتم رسید است کز ابر دست او بہ ہمہ ہم رسید است
---	--

لہ اشارہ است با سماع مبارکہ، خواتین آن خانوادہ محترم، نازی بیگم، عطیہ بیگم، امیرہ بیگم، دقتی سیر
نام خانوادہ مذکور است،

مرثیه

از زبان زهرا بیگم فیضیه، بر ساخته ارتحال مادر محترمه و نشان

۲۴ فروردی ۱۳۹۹ء

بود بست و ششم و سیزده صد از هجرت
مهربان مادر ما، سایه زما، باز گرفت
آن که بازیگه ما، بود کنار و دوشش
آه ازان مهر و محبت که بدش می نماید
خانه دولت مایه ترا از شب گشته است
مادر! تا بچه حالی؟ که نداری خبری
خود همان غازه رنگین که به رویم بستی
اختر و مهر و مه و چرخ، همه در کار اند
دهر، هر چند که آراسته نرمی است ولی
تا به بینی که فراق تو، چها کرد؟ به ما
بهر ما، مرگ پدر، مرگ نخستین بوده است
شبلی این مرثیه گفتم ز زبان زهرا

که بزد نقش و گزینست ستم گاره ما
آن همایون نفس، آن مونس و عجزاره ما
آنکه کرد از رگ جان، رشته گهواره ما
گر کسے گفت، فلان هست پرستاره ما
تا برفت آن ششم و سبعة سیاره ما
ز آنچه بگذشت به ما و دل صد پاره ما
حالا گرویتی است به رخساره ما
لیک کس می نتواند که کند چاره ما
بے تو، با هیچ نه سازد، دل آواره ما
گاهے از خلد، برون آے، به نظاره ما
چون رواداشتی این مرگ و گرباره ما
آن که صد لطف عیان داشته در باره ما

قطرہ وداعیہ

کہ عطیہ یکم ہنگام سفر اوشان بسمت یورپ نوشتہ شد

۱۳ اپریل ۱۹۰۸ء

لے کہ دل بر سفر نہادستی	زود این منزل دراز آئی
ہم بصد جاہ و احتشام روی	ہم بصد گونہ عز و ناز آئی
می روی گرچہ با سرو سامان	بیش ازین ہم بہر گساز آئی
می روی سوے پیرس و لندن	وزرہ کعبہ و حجاز آئی
رسم و آئین شرع نگذاری	رہ رواج و نہی ساز آئی
نکتہ پیراے علم و فن باشی	تا بہر پایہ سرفراز آئی
دوستان دین بر بہت باشند	کہ تو تا کہ ز دوست ساز آئی
”بہ سفر رفتنت مبارک باد	بہ سلامت روی و باز آئی“
وز پس آمدن بہ اعظم گڑھ	ازرہ لطف یکہ تمازا آئی

اس کتاب کے جملہ حقوق نقل و ترجمہ و تصنیف کے حق میں محفوظ ہیں، مہتمم صاحب کی اجازت کے بغیر کوئی اقدام نہ فرمایا جائے